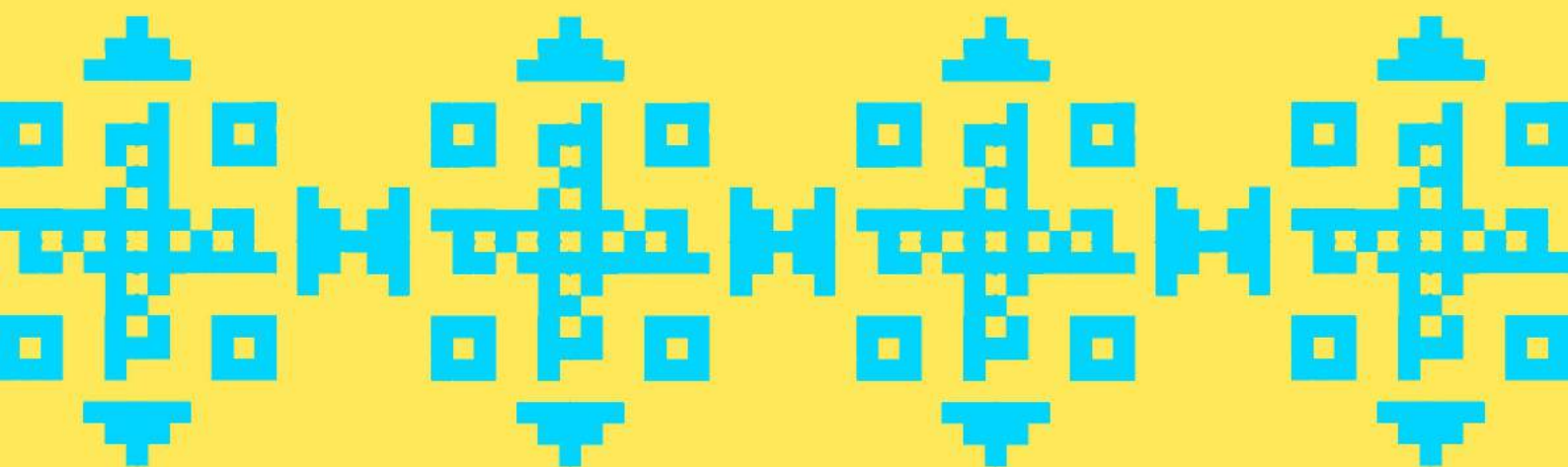


ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та  
соціально-гуманітарних дисциплін

## STUDIA SLOVOZHANICA

Матеріали всеукраїнської науково-методичної  
конференції  
«Слобожанський гуманітарій - 2023»

6 квітня 2023р.



ХАРКІВ - 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та  
соціально-гуманітарних дисциплін

***МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ  
НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
«СЛОБОЖАНСЬКИЙ ГУМАНІТАРІЙ – 2023»***

6 квітня 2023 р.

ХАРКІВ – 2023

ББК 71.1

УДК: 009(06)

С 48

Рекомендовано до опублікування (електронний примірник) рішенням засідання кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін.

Протокол № 11 від 28.04.2023

C48 STUDIA SLOBOZHANICA: Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2023» (Харків, ДБТУ, 6 квітня 2023 р.). – Харків, 2023. – 183 с.

У збірнику наукових праць представлені матеріали науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2023». В наукових працях висвітлено актуальні проблеми історії, політології, філософії з огляду на сучасну ситуацію у країні, визначено основні напрями та результати соціологічних досліджень в контексті перспектив розвитку суспільства пост-модерн, викладено результати наукових досліджень в галузі педагогіки, психології, сфери соціальної комунікації тощо.

Відповідальний за випуск: Бондар Н.О.

Відповідальний редактор: Бондар Н.О.

©Державний біотехнологічний університет, 2023

©Автори, 2023

UDC 348.147

**Anastasieva Oksana Anatoliyivna,**

PhD, assistant professor, department of Language training State  
Biotechnological University (SBTU)

<https://orcid.org/0000-0003-3856-3741>

**Yemelyanova Yevgeniya Stepanivna,**

PhD, docent, assistant professor, department of Language training State  
Biotechnological University (SBTU)

<https://orcid.org/0000-0002-8324-3862>

## **CHALLENGING PROJECT WORK IN THE ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES COURSE IN DISTANCE LEARNING MODE**

**Анастасьєва Оксана Анатоліївна,**

к.філол.н., доцент кафедри мовної підготовки  
Державного біотехнологічного університету (ДБТУ)

**Ємельянова Євгенія Степанівна,**

к.філол.н., доцент, доцент кафедри мовної підготовки  
Державного біотехнологічного університету (ДБТУ)

## **ПРОЕКТНА РОБОТА В КУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

**Abstract.** The paper considers the project work as a form individual activity of a student in the course of English for specific purposes (ESP) in the distance learning mode. The expediency of the implementation of such a task into ESP program of students with different levels of English proficiency, including in groups elementary and intermediate level of English (A2-B1), has been considered. It has been shown that this type of work encourages the acquisition of knowledge, the search for certain information to solve practical problems, and, thus, activates cognitive activity. It has been stressed that accomplishing a project is based on planning, forecasting, decision making, development, research, work with

authentic materials, i.e. those aspects of the activity that the future specialist needs, and also teaches to acquire knowledge independently through individual work and during distance learning.

**Keywords:** English for specific purposes (ESP); distance learning; authentic materials; project work; motivation; individual work.

**Анотація.** У статті розглядається проектна робота як форма індивідуальної діяльності студента з курсу англійської мови за професійним спрямуванням в режимі дистанційного навчання. Розглянуто доцільність впровадження такого завдання в програму для студентів з різним рівнем володіння англійською мовою, у тому числі в групах початкового та середнього рівня англійської мови (A2-B1). Показано, що такий вид роботи спонукає до засвоєння знань, пошуку певної інформації для вирішення практичних завдань, а отже, активізує пізнавальну діяльність. Підкреслено, що виконання проекту базується на плануванні, прогнозуванні, прийнятті рішень, розробці, дослідженні, роботі з автентичними матеріалами, тобто тими аспектами діяльності, які потрібні майбутньому фахівцю, а також навчає самостійно здобувати знання через індивідуальну роботу та під час дистанційного навчання.

**Ключові слова:** англійська мова за професійним спрямуванням; дистанційне навчання; автентичні матеріали; проектна робота; мотивація; індивідуальна робота.

In the conditions of formation of a common pan-European educational and scientific space, the implantation of methods of language teaching that stimulate the independence of thought, judgment and action in relation to social skills and responsibility is of particular importance [5, p. 4]. The introduction of project work into the teaching of a foreign language should raise both the quality of language teaching and learning. Such activity manifests design and its main conceptual expression is the project” [5, p. 6]. The very word ‘project’ comes from the Latin

‘projectus’ and literally means ‘thrown forward’. Designing is a special type of intellectual activity, a distinctive feature of which is a perspective orientation, practically directed research [6, p. 21].

The project-based method originated in the beginning of XXth century in the United States. Its founders were J. Dewey, W.H. Kilpatrick and E. Collings, who tried to find a way to develop students’ active independent thinking in order to teach them not only to memorize and reproduce the knowledge they have learned in school, but also to apply it in practice.

Nowadays the project method has become an integral part of the modern learning process in general and ESP in particular. At the present stage of development of education, the method is studied in detail by both domestic and foreign scientists. In the studies of S. Haines, G. Carter, H. Thomas, S. Estaire, J. Zanun, D. Fried-Booth, T. Hutchinson, N. Vidal, F.L. Stoller the main characteristics of project-based method and types of projects are defined and the sequence of implementation of projects into the curriculum when teaching a foreign language is described.

In a typical ESP program worked out by leading national experts under the auspices of the Ministry of Education and Science of Ukraine with the assistance of the British Council [4], particular attention is given to the project work as a technique to help bridge the gap between learning the language and speaking it, encouraging students to move beyond the university and transfer into a professional environment. Thus, according to National Curriculum for Universities it is a valuable way of actual using the communication skills acquired in the audience [3, p. 19].

Another challenge in teaching foreign languages in Academic environment is the current situation when students do not have an access to the classroom and have to study on-line in the distance mode (first – due to the Corona restrictions, now – because of the full-scale war in Ukraine, when the students sometimes do not have a stable access to the Internet or even have to do without electricity. This

means, they have to overlap the information not obtained in the classroom by means of individual work.

Thus, the issue of the effect of application of project work as a form of individual activity of students in the course of ESP on the formation of their language competence remains underexplored. The possibility of using this method in groups with heterogeneous level of foreign language proficiency, including the students with a basic level of English is of central interest. High motivation for task performance, when the emphasis is made on the content, is supposed to give the students chance to acquire grammar, syntax, lexis, and style skills as a by-product of content-oriented learning.

According to the programs of the course “Foreign language for specific purposes” at the SBTU, the implementation of project work is an obligatory component of the curriculum for the training of professionals of any speciality [1, 2, 7, 8, 9]. On the first lesson of the semester, the students find out about the essence of project work. The students could choose to work alone or split up into groups of 2-3 people at their own will and choose a topic for the future research. The general project implementation scheme is as follows:

- 1) preparatory stage: choice of topic, division into micro-groups (optionally), formulation of the goal, drawing up a work plan, determining the final product of the project;

- 2) executive stage: data search and collection, information processing and analysis, data selection, the discussion of project work progress in a microgroup between students and the teacher;

- 3) presentation stage: presentation of the information processed: preparation of abstracts of 2-3 pages, preparation and implementation of the presentation with the help of PowerPoint;

- 4) discussion of the results: analysis and evaluation of project work in which is performed not only by the teacher(s), but also by the students themselves.

In this paper, we performed the analysis of the effectiveness of this type of work for the formation of the language competence of students of different courses

and specialities according to the results of the first semester of the 2022-2023 academic year. In their first year, students do not have basic knowledge and terminology in their specialty so far, so they have the common theme of a project: “Inventions and Discoveries”. The training program in the speciality “Mechanical Engineering” in the 2nd year provides for the preparation of design work on the theme “Major farm machinery manufacturers worldwide”. The task included familiarization with the leading companies in the production of agricultural machinery. It was necessary to study the history of their creation, get acquainted with the basic concept of the brand and the flagship models of machines and equipment.

It should be noted that the listed groups differed in terms of the level of foreign language proficiency (which is largely due to the fact that most students come from rural areas and get their secondary education in small schools where the possibilities of learning foreign languages are very limited compared to urban schools). Students with a level of language knowledge from A1 to B1, included, studied in one group. This posed an additional challenge since it was necessary to build classes and give assignments in such a way that the material was interesting to students with a higher level and at the same time understandable to students with a lower level of training in English. Otherwise, the students lost interest in the academic process and, thus, lack motivation.

The analysis of the preparation projects by graduate students deserves particular attention. Since young scientists are already engaged in the study of certain scientific issues, they were offered to summarize the accumulated information about the object and subject of their research, the history of its study and the current state of the issue and familiarize the group with the results of their work. Graduate students, in general, had a higher and uniform basic level of language training (from B1 (predominantly) to B2). It was supposed that the analysed array of foreign-language literature by profession would be useful in the writing of postgraduates’ dissertation research, expand and enrich their theoretical base. The presentation of the projects occurred as part of a round table discussion



of the results at the end of the semester. Thus, the students had a sufficient time to complete the assignment – about 2 months.

At different stages of the project work the students showed a great interest in performing their task. The teacher help students clearly identify the topic, issue, and purpose of the project, discussed its structure, and drew up a rough work plan. Students received recommendations on optimal information retrieval, organization of work with various sources, processing, and presentation of search results; and got a clear explanation on the principles of academic integrity and the concept of plagiarism. At the stage of analysing the collected information and preparing for the presentation of the project, students worked independently, but they were able to seek advice from the teacher on the content of the report and its linguistic presentation. It was recommended to provide the report with a necessary vocabulary foregoing the presentation to make it more comprehensible taking onto account the variety of themes and to compensate the difference in language proficiency.

Despite the fact that the students had the opportunity to work on a project in teams of 2-3 people, the vast majority of them preferred to work independently. The post-graduate students were expected to work independently, as the research of each of them has its own scientific specificity. Therefore, each graduate student presented a separate report. However, it was surprising that only a minority (12 people) of 1<sup>st</sup> and 2<sup>nd</sup> year students preferred pair work; none student chose to work in team of 3 people. The absolute majority of the students presented individual reports.

The demonstration of project results (project defence) was held on-line, which allowed to evaluate the project work not only from the point of view of a specific topic, presentability and aesthetics of the results, but primarily taking into account the students' foreign language rhetorical skills, their ability to express and defend their views and to participate in the discussion.

The students in general coped with the assignment successfully, however, it is necessary to make a few general comments and highlight the most common mistakes. First of all, the comments can be divided into two groups:

- mistakes in writing the abstract (there are drawbacks of structure and logic violation, grammatical and stylistic errors, cases of academic dishonesty (mainly in the form of plagiarism, citation without specifying the source of it; some papers contained text taken entirely from a single source);
- drawbacks of the presentation (bad structure, reading from the text, absence of contact with the audience, faults while providing visual support (font and style of the text of the presentation difficult for perception, attempts to include the whole text of the presentation into the slide, absent emphases on the main concepts, non-relevant pictures or superfluous amount of them used).

Among the useful practical results of the work it should be noted that the most interesting from the scientific point of view projects became the basis for the papers presented at student scientific All-Ukrainian and international forums and conferences.

Our research showed that project work based on studying authentic materials had a positive effect on the formation of students' language and professional competence when applied in groups with various levels of proficiency, including students with a lower level of English (A1-A2). This was proved by satisfactory results of presentation of outcomes of project work and positive evaluation of the task by the students themselves.

In conclusion, we can assert that project work is an important element in the formation of professional competence of both future scientists and highly qualified practitioners. We consider the implementation of interdisciplinary project work as promising, which, as the European experience shows, is an indispensable part of organizing students' independent work in the modern educational space .

References:

1. Anastasieva, O., Yemelyanova, Y., et al. (2022). The expediency of implementation of project work into the English for Specific Purposes course. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 18(Special Issue 1), 80-89.
2. Anastasieva, O. (2009). Cognitive aspect in exploration of english aphorisms. In *Discovery Learning: Content-Based Learning for EFL/ESP Teacher*. TESOL National Conference of the Educational Association of Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine. p. 3-5.
3. Bakaieva, H. Ye. Borysenko, O. A., Zuienok, I. I., Ivanishcheva, V. O., Klymenko, L.Y., Kozymyrska, T. I., ... Khodtseva, A. O. (2005). *Prohrama z anhliskoi movy dlia profesiinoho spilkuвання*. [English for specific purposes: National curriculum for universities]. Kyiv, Ukraine: Lenvit.
4. *English for Specific Purposes (ESP)*. (2005). National Curriculum for Universities. Kyiv.
5. Nikolaiev, S. (2003). *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia*. [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, assessment]. Nauk. red. ukr. vydannia d-r ped. nauk, prof. Nikolaieva S. Yu. Kyiv, Ukraine: Lenvit.
6. Polat, E. S., Buharkina M. Ju., Moiseeva, M. V. & Petrov, A. E. (2000). *Novye pedagogicheskie i informacionnye tehnologii v sisteme obrazovanija* [New pedagogical and information technologies in the educational system]. Moskva: Akademija.
7. Yemeljanova Ye.S., Anastasjeva O.A., Polyakova T.L. (2021) *Academic English. Anglijs`ka mova za profesijnym spryamuvannyam: navch.- metod. posibnyk dlya audytornoyi ta samostijnoyi roboty dlya zdobuvachiv osvitno-kvalifikacijnogo rivnya «doktor filosofiji»*. Vydannya 2-e, pereroblene i dopovnene. Kharkiv. <https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/23319>
8. Yemeljanova, Je., Kolodina, L., & Čaplins`ka, N. (2022). *Dilova hra jak efektyvnyj metod rozvytku komunikatyvnyh kompetentnostej pid čas vyvčennja inozemnyh mov*. Aktual`ni pytannja humanitarnykh nauk: mižvuzivs`kyj zbirnyk

naukovykh prac' molodykh včenykh Drohobyc'koho deržavnoho pedahohičnoho universytetu imeni Ivana Franka, 1(53), 195-200.

9. Žuk, L. Ja., Yemeljanova, Je. S., & Il'jenko, O. L. (2011). Academic and Professional Communication: navč. posibnyk dlja studentiv, mahistriv ta aspirantiv vyščykh navčal'nykh zakladiv. Ch.: Mis'kdruk.

#### Література:

1. Anastasieva, O., Yemelyanova, Y., et al. (2022). The expediency of implementation of project work into the English for Specific Purposes course. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 18(Special Issue 1), 80-89.

2. Anastasieva, O. (2009). Cognitive aspect in exploration of english aphorisms. In *Discovery Learning: Content-Based Learning for EFL/ESP Teacher*. TESOL National Conference of the Educational Association of Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine. p. 3-5.

3. Bakaieva, H. Ye. Borysenko, O. A., Zuienok, I. I., Ivanishcheva, V. O., Klymenko, L.Y., Kozymyrska, T. I., ... Khodtseva, A. O. (2005). *Prohrama z anhliiskoi movy dlja profesiinoho spilkuвання*. [English for specific purposes: National curriculum for universities]. Kyiv, Ukraine: Lenvit.

4. *English for Specific Purposes (ESP)*. (2005). National Curriculum for Universities. Kyiv.

5. Nikolaiev, S. (2003). *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia*. [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, assessment]. Nauk. red. ukr. vydannia d-r ped. nauk, prof. Nikolaieva S. Yu. Kyiv, Ukraine: Lenvit.

6. Polat, E. S., Buharkina M. Ju., Moiseeva, M. V. & Petrov, A. E. (2000). *Novye pedagogicheskie i informacionnye tehnologii v sisteme obrazovanija* [New pedagogical and information technologies in the educational system]. Moskva: Akademija.

7. Ємельянова Є.С., Анастасьєва О.А., Полякова Т.Л. (2021) *Academic English. Англійська мова за професійним спрямуванням: навч.- метод. посібник для аудиторної та самостійної роботи для здобувачів*

освітньо-кваліфікаційного рівня «доктор філософії». Видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків, ХНТУСГ.<https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/23319>

8. Ємельянова, Є., Колодіна, Л., & Чаплінська, Н. (2022). Ділова гра як ефективний метод розвитку комунікативних компетентностей під час вивчення іноземних мов. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 1(53), 195-200.

9. Жук, Л. Я., Ємельянова, Є. С., & Ільєнко, О. Л. (2011). Academic and Professional Communication: навч. посібник для студентів, магістрів та аспірантів вищих навчальних закладів. Х.: Міськдрук.

УДК 332.012.2

**Віталіна Володимирівна Антощенко**

доктор економічних наук, доцент кафедри глобальної економіки  
Державний біотехнологічний університет  
<https://orcid.org/0000-0002-3963-6263>

**Максим Володимирович Дейнега**

здобувач третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії,  
спеціальність 051 «Економіка»  
Державний біотехнологічний університет

## **СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ**

**Antoshchenkova Vitalina,**

Doctor of Economic Sciences,  
Associate Professor,

Department of Global Economy

State Biotechnological University (Kharkiv)

<https://orcid.org/0000-0002-3963-6263>

**Deineha Maksym,**

holder of the third level of higher education  
with the degree of Doctor of Philosophy,  
specialty 051 "Economics"  
State Biotechnological University (Kharkiv)

## **SOCIAL RESPONSIBILITY OF UKRAINIAN AGRIBUSINESS IN TIMES OF WAR**

**Анотація.** У статті досліджено передумови соціальної відповідальності українського агробізнесу в умовах війни. Встановлено, що корпоративна соціальна відповідальність – це саморегульована бізнес-модель, яка допомагає компанії бути соціально відповідальною перед собою, своїми зацікавленими сторонами та громадськістю в умовах різних викликів. Під соціальною відповідальністю бізнесу ми розуміємо взаємозв'язок влади, суспільства та бізнесу, де метою компанії є не лише підвищення прибутку, а також соціальні, громадянські та моральні зобов'язання, спрямовані на зростання загального добробуту. Доведено, що корпоративна соціальна відповідальність: зменшує бізнес-витрати та ризики; надає брендам конкурентну перевагу; покращує легітимність і репутацію компанії; вирізняє бренди серед конкурентів; покращує залучення співробітників і клієнтів; призводить до вищої норми прибутку; підвищує оцінку (капіталізація активів) бізнесу.

**Ключові слова:** корпоративна соціальна відповідальність, соціальна відповідальність бізнесу, економічна відповідальність, юридична відповідальність, етична відповідальність, філантропічна відповідальність.

**Annotation.** The article examines the prerequisites of social responsibility of Ukrainian agribusiness in wartime conditions. It has been established that corporate social responsibility is a self-regulated business model that helps a company to be socially responsible to itself, its stakeholders and the public. Under the social responsibility of business, we understand the relationship between

government, society and business, where the company's goal is not only to increase profits, but also social, civic and moral obligations aimed at the growth of general well-being. It has been proven that corporate social responsibility: reduces business costs and risks; gives brands a competitive advantage; improves the legitimacy and reputation of the company; differentiates brands from competitors; improves employee and customer engagement; leads to a higher rate of return; increases the valuation (asset capitalization) of the business.

**Keywords:** corporate social responsibility, social responsibility of business, economic responsibility, legal responsibility, ethical responsibility, philanthropic responsibility.

Соціальна відповідальність в умовах повномасштабної війни – це єдиний показник, який ідентифікує, чи дійсно ви є бізнесом, що базується на цінностях та переконаннях, чи по-справжньому ваші цінності та переконання розділяє команда, і чи дійсно ви потрібні суспільству. Чим більше компанія сприяє розвитку суспільства, тим більше вона зростає, незважаючи на складні зовнішні обставини. Соціальна відповідальність починається з цінностей та переконань власника бізнесу [1, с. 175; 2, с.13]. Глобальна мета Kernel у сфері сталого розвитку і соціальної відповідальності – розвиток суспільства шляхом добровільного внеску бізнесу в соціальну, економічну і екологічну сфери, пов'язані з діяльністю і досягненням стратегічних цілей Компанії.

Доступ до моря є ключовим компонентом життєстійкості найбільшого агрохолдингу країни Kernel. На частку Kernel, акції якого торгуються на Варшавській біржі, припадає 22% переробки соняшнику та близько 20% українського експорту зернових. У квітні 2022 року Kernel експортував 10% від довоєнних результатів експорту за показниками понад 7,5 млн т продукту щорічно. Розблокування чорноморських портів дозволило компанії вивезти та продати запаси та повернутися до прибутковості.

У компанії, на момент повномасштабного вторгнення була достатня ліквідність, завдяки якій вони продовжували вести операційну діяльність та

з змогли швидко запуснути програми допомоги, а також управлінську децентралізацію, яку запроваджували останні сім років. Перше забезпечило фінансовий ресурс, друге – допомогло зберегти людей та активи. Було посилено децентралізацію на початку лютого, надавши керівникам підприємств повноваження приймати будь-які рішення у разі відсутності зв'язку. У нафтогазовому бізнесі компанія тримала грошовий резерв на шість місяців. Kernel активно допомагає армії з перших днів повномасштабного вторгнення. Допомогали з постачанням продуктів на важкодоступні території Сходу та Півдня. Тим самим транспортом евакуювали людей. І це все згуртувало команду навколо дуже чітких та ясних цілей. Кожен куплений бронезилет або доставлений автобус продуктів – маленький успіх, який одразу можна було побачити та оцінити. І вже за кілька місяців загальний обсяг фінансування, спрямований на допомогу, становив понад \$20 млн.

Безумовно, важливим для Kernel в цей період було проведення посівної кампанії. Земельний банк Kernel – понад 500 000 га. Не змогли засіяти всього близько 6% площ. Частина Чернігівської, Сумської областей залишалися небезпечними, тож компанія не використовували ці поля. Через великі залишки агропродукції в якийсь момент на балансі компанії сформувався стік \$1,5 млрд, що дуже ризиковано. Було прийнято рішення продати близько 130 000 га земельного банку (покупцем виступив найбільший акціонер Kernel Андрій Веревський). Звичайно, це не найкращий час, але розуміли, що це частина ліквідного активу. І це та частина, яка за умови подальшого закриття експорту найбільше постраждає та потенційно генеруватиме для компанії величезні витрати. Немає сенсу заганяти весь запас ліквідності в посівну, коли не розумієш, чи повернуться ці гроші з продажу.

Компанія активно використовує систему DigitalAgriBusiness, яка керує агровиробництвом за допомогою автоматизованих алгоритмів на основі big data, знімає будь-які обмеження щодо управління земельним банком [4, с.95]. Kernel одна з небагатьох компаній світу, яка може керувати будь-якими обсягами землі. Для управління великим земельним банком «вузьке місце» –



це втрата контролю за масштабування. Коли компанія вперше сконцентрували 400 000 га землі, постало питання: як можна використовувати обсяг даних, який має компанія? Як його стандартизувати, вкласти в єдину систему координат та алгоритми прийняття рішень, отримувати при цьому більший прибуток завдяки підвищенню ефективності. Платформа DigitalAgriBusiness дозволяє керувати агробізнесом без обмежень.

Компанія розвинула альтернативні канали для мінімальної підтримки бізнесу лише у серпні, коли відкрилися порти. До цього виручка була недостатньою для покриття діяльності. Шість місяців будували альтернативну логістику, будучи однією з найкращих компаній у цьому... Усі логістичні переваги Kernel не мали жодного значення – всі опинилися в рівних умовах. Навпаки, великий стік генерував більшу кількість проблем. Але відкриття зернового коридору дозволило увійти до виробничого циклу. Якби компанія не продала стік, не змогли б планувати наступний урожай. Якби зерновий коридор не відкрився, більшість виробників наступного року не засіяли б площі. Це, у свою чергу, призвело б до зміни світового балансу та підвищення цін на глобальних ринках. Зараз чути помилкові політичні гасла, що Україна постачає продукцію не до країн третього світу (Африку тощо), а до більш розвинених європейських країн. Але тут важливо розуміти: коли глобальна світова система наповнюється продукцією незалежно від її пункту надходження, це веде до зниження цін на всьому ринку. З міркувань безпеки були закриті всі олійно-екстракційні заводи. Приколотнянський та Вовчанський заводи перебували тривалий час в окупації. Елеватори та термінал працювали у режимі внутрішньої підтримки якості зерна. Було перебудовано логістику у напрямку західних переходів. Відвантажити 65 000-70 000 т одним судном до Китаю і продати 20 барж на річці – це різні ринки та різні покупці. Компанія зменшувала партії, розмір флоту, збільшила вагонні відправки та продажі фурами. Цікаво, що з розвитком нових каналів експорту поза портами різко з'явилася велика кількість гравців, які увійшли до логістичних послуг.

Внаслідок різниці між офіційним та неофіційним курсами, внаслідок неповернення ПДВ більша частина зернового експорту перейшла до кешу. З цього сформувалося три основні проблеми: погіршувався торговий баланс, не сплачувалися податки і «білі» гравці програвали конкуренцію у закупівлі з «тіньовими». Наразі, Kernel планує закінчувати будівництво олійно-екстракційного заводу у Старокостянтинові – він готовий на 80%. Запуск проект у зеленій енергетиці з біомаси – він є актуальним на тлі дефіциту енергоресурсів. Наразі компанія виробляє 30 МВт/год електроенергії та планує збільшити до 100 МВт/год. Заводи компанії є повністю енергонезалежними.

Отже, на думку представників Kernel війна має навчити бізнес: по-перше – ліквідності. Компанія повинна мати на своєму балансі певну кількість активів, які гарантують їй виживання; по-друге – чіткій і мобільній взаємодії зі своїми партнерами, колективом. Кризи проходять, а стосунки залишаються. І вони є точкою зростання подальшого розвитку; по-третє – інфраструктурному запасу, побудові альтернативних каналів збуту. Якщо бізнес не дбає про співробітників, не опікується важливими для спільноти ініціативами, якщо бізнес не наближує нашу перемогу діями, то після перемоги йому просто не знайдеться місця в Україні. І це правильно! Бо соціальна відповідальність – це не повинність чи додаткове навантаження, це – основа бізнесу цивілізованого світу. Потрібно змінювати ставлення до життя та бізнесу. Компанія має адаптуватися до будь-яких загроз. До цього ніхто, мабуть, не подумав, що великий бізнес може працювати в країні, де триває війна, але зараз зрозуміло, що це цілком реально. Виклики будуть завжди, і завдання бізнесу – адаптуватись. Важлива не стабільність як така, а стійкість за умов турбулентності. Як більшість українського агроінфраструктурного бізнесу, Kernel ототожнює себе з країною і несе на собі її ризики (втрата частини компанії разом із частиною України). Тому допомога країні, інвестиції у її розвиток важливі. Капіталізація підприємства залежить від капіталізації держави. Побудувати суперфективний бізнес, і

щоб він був високо оцінений інвесторами, це не першочергове завдання, головне, що бізнес має підвищувати капіталізацію своєї країни.

#### Література:

1. Кравченко Ю.М., Антощенкова В.В. (2019). Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ. 200. 174-183.

2. Селіверстова Л. С., Лосовська Н. В. (2019). Підходи до формування організаційно-економічного механізму управління соціальною відповідальністю бізнесу. Економіка та держава. 13–16.

3. Політика сталого розвитку і корпоративної соціальної відповідальності Kernel: веб-сайт.

URL <https://www.kernel.ua/ua/sustainable-development/> (дата звернення 14. 03. 2023).

4. Антощенкова В. В., Кравченко Ю. М. (2018). Земельна реформа, досвід, тенденції та перспективи. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 193. 94-102.

#### References:

1. Kravchenko Yu.M., Antoshchenkova V.V. (2019). Faktory staloho rozvytku ekonomiky ahrarnoho sektoru. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva: Ekonomichni nauky. Kharkiv: KhNTUSH. 200. 174-183.

2. Seliverstova L. S., Losovska N. V. (2019). Pidkhody do formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia sotsialnoiu vidpovidalnistiu biznesu. Ekonomika ta derzhava. 13–16.

3. Polityka staloho rozvytku i korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti Kernel: veb-sait.

URL <https://www.kernel.ua/ua/sustainable-development/> (data zvernennia

14. 03. 2023).

4. Antoshchenkova V. V., Kravchenko Yu. M. (2018). Zemelna reforma, dosvid, tendentsii ta perspektyvy. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. 193. 94-102.

УДК

**Наталя Олександрівна Бондар**

канд. іст. наук, доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-3449-5884

**РАДЯНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ  
В'ЯЗНІВ СУМЛІННЯ: НА ОСНОВІ ЗВІТІВ 1975-1979 РОКІВ AMNESTY  
INTERNATIONAL**

**Natalia Olexandrivna Bondar**

Cand. ist. Science, docent UNESCO Chair "Philosophy of Human

Communication"and social and humanitarian disciplines

State biotechnological university (SBTU)

ORCID 0000-0003-3449-5884

**SOVIET LEGISLATION AGAINST UKRAINIAN PRISONERS OF  
CONSCIENCE: BASED ON AMNESTY INTERNATIONAL REPORTS  
1975-1979**

**Анотація.** В статті подано аналіз матеріалів, зібраних міжнародною організацією з захисту прав людини Amnesty International щодо переслідування людей в Радянському Союзі на підставі їх опозиційного ставлення до радянської влади та ідеології. Основну увагу сконцентровано на

переслідуванні українських громадян. Визначено мотиви переслідування, формулювання обвинувачення.

**Ключові слова:** в'язні сумління, правозахисна організація, Amnesty International, тоталітаризм, Гельсінські угоди, антирадянська агітація, пропаганда, права людини, свобода слова, свобода зібрань, свобода друку.

**Abstract.** The article presents an analysis of the materials collected by the international human rights organisation Amnesty International on the persecution of people in the Soviet Union on the basis of their opposition to the Soviet government and ideology. The main focus is on the persecution of Ukrainian citizens. The motives for the persecution and the wording of the accusation are identified.

**Key words:** prisoners of conscience, human rights organisation, Amnesty International, totalitarianism, Helsinki Accords, anti-Soviet agitation, propaganda, human rights, freedom of speech, freedom of assembly, freedom of the press.

Право висловлювати власну думку без огляду - ця риса властива українцям за будь-яких часів. Саме ця властивість відрізняє нашу націю від інших. В різні історичні епохи - чи то Козаччина, коли козаки мали власну думку, яку ще й підкріплювали ділом - чи то Українська революція 1917-1921 рр., коли українська громадськість відкрито висувала гасла автономії та незалежності України - чи то за радянських часів, коли українська інтелігенція, не зупиняючись, критикувала існуючу владу та переконливо йшла в напрямку до незалежності України. Любов до свободи в будь-яких її проявах - свобода слова, сумління, віросповідання, зборів, організацій, пересування - є характерною рисою української нації, частиною її генетичного коду. І саме це, з одного боку, робить нашу націю та державу непереможною, такою, що за будь-яких обставин не поступиться цима, викарбуваними сторіччями історії, рисами, а з іншого боку це викликає заздрість з боку неповноцінної в історичному, ментальному плані нації-сусіда

нашої держави. Тож українці зі сторіччя в сторіччя мають відстоювати своє право вільного розвитку та захищати незалежність та свободу свого вибору.

Протистояння свободи духу та тоталітаризму влади найбільш яскраво простежується в період радянської влади в Україні з появою першої спроби опозиції існуючій владі - шістдесятництва. Саме тоді, коли про себе заявила інша сторона суспільства, що не була згодна з ідеологією радянської влади, найбільш яскраво постала різниця між тоталітаризмом та свободою думки. Правила життя, які диктувала радянська система, продемонстрували всьому світові її антигуманий, тоталітарний, злочинний характер. І особливо активно про це світове співтовариство заговорило, коли радянське керівництво, в найяскравіших традиціях свого злочинного лицемірства, підписало, але не виконувало Заключний Акт наради з безпеки і співробітництва в Європі в 1975 році, яким зобов'язалось дотримуватись виконання та захисту прав і свобод людини. Така подія зумовила появу низки правозахисних організацій по всьому Радянському Союзу і зокрема в УРСР. Починаючи з травня 1976 року в СРСР було створено 5 неофіційних Гельсінських груп моніторингу з чіткою метою моніторингу виконання радянським Союзом положень заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі щодо прав людини. Однією з них була Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, відома також як Українська Гельсінська група. Серед її засновників були відомі дисиденти Левко Лук'яненко, Олекса Тихий, Микола Руденко. Засновники та члени цієї організації збирали факти порушень радянською владою Гельсінських угод. Про факти утиску прав українців в СРСР вони інформували європейські країни. Так світова громадськість ставала обізнаною в сфері злочинних правопорушень в галузі прав та свобод, в тому числі й по відношенню до українських громадян.

Однією з міжнародних організацій, які опікувались захистом прав і свобод людини, була створена в 1961 р. у Великобританії громадська організація - Amnesty International. Своєю головною метою ця організація ставила захист прав людини. Amnesty International, яка на сьогодні об'єднала

в своїх лавах близько 10 мільйонів людей по всьому світу, з самого початку свого існування проводила розслідування фактів порушень прав людини, описуючи реальні історії. Організація залучала багатьох людей до допомоги тим, хто потерпав від порушень, а також вимагала від урядів дотримуватись основ міжнародного права та виконувати свої зобов'язання. [2]

Цілком зрозумілим є той факт, що ситуація з порушенням прав людини в СРСР відразу привернула увагу Amnesty International. Організація почала збирати докази порушення прав людини в Радянському Союзі, спираючись в основному на заяви ув'язнених, колишніх ув'язнених, їх родичів, друзів. Цей матеріал здебільшого був доступний як у формі самвидаву, творів опублікованих приватно без дозволу чи цензури, так і у вигляді розповідей про особистий досвід десятків колишніх в'язнів, що виїхали з СРСР. [1, с. 2.]. На основі зібраного матеріалу в 1975 році Amnesty International опублікувала доповідь “В'язні сумління в СРСР: поводження з ними та умови”, в якій були описані чисельні факти порушення прав людини органами влади, було надано детальні рекомендації владі СРСР щодо вдосконалення законодавства та практики, що стосуються нетерпимості офіційних осіб до свободи совісті, умов відбування покарання засудженими, примусового утримання людей у психіатричних лікарнях, їх лікування та умови утримання.

Влада СРСР відкинула висновки доповіді і пояснила це “антирадянськими” мотивами організації. Влада також не відповіла по суті чи детально щодо порушень прав людини, описаних у звіті і тим більше не внесла жодних змін в законодавчу базу та практику, які були рекомендовані організацією.

На момент опублікування звіту у 1975 році Amnesty International було відомо про 400 осіб, яких судили, засудили до ув'язнення, внутрішнього заслання чи інших покарань, пов'язаних із фізичним обмеженням, або примусово помістили до психіатричних лікарень за здійснення своїх прав людини. Інформація про нові факти переслідувань та покарань продовжували

надходити й далі, що й дало підстави членам організації стверджувати про більшу реальну кількість в'язнів сумління в СРСР.

Готуючи доповідь, Amnesty International використовувала й офіційно опубліковані матеріали, такі як правові тексти, праці радянських правознавців, але як зазначали самі автори доповіді - такі джерела майже не давали достовірної інформації про судові процеси над інакодумцями та про умови утримання їх в таборах, в'язницях, психіатричних лікарнях. Але вивчаючи та аналізуючи радянське законодавство доповідачі дійшли висновку про його ліцемерний, популістський характер, яке не мало нічого спільного з реальністю.

Для розуміння глибини злочинності радянського режиму та його ідеології слід проаналізувати основні статті, за якими були засуджені українські інакодумці. Слід зазначити, що Amnesty International збирала загальну інформацію по правопорушенням, які стосувались прав та свобод громадян СРСР. Доповідачі не диференціювали матеріали за національною ознакою в'язнів сумління, але в самій доповіді, описуючи ті чи інші випадки автори звертали увагу на національність, та наголошували, що національна ознака була фактором, що обтяжував покарання.

Описуючи різні види інакодумства в СРСР, які підлягали переслідуванню з боку правоохоронних органів, Amnesty International особливо зупинилась на інакодумстві національних меншин, "... які критикують офіційну національну політику або виступають за більшу автономію чи культурні права для своєї національної групи". Стандартними звинуваченнями для них були - "у сіянні ворожнечі між народами СРСР", або "прояв антирадянщини та буржуазно-націоналістичних поглядів". Аналізуючи свої статистичні дані Amnesty International зазначала, що за такими звинуваченнями судили литовців, латишів, естонців, грузинів, вірмен, молдаван, кримських татар, і, найчастіше, УКРАЇНЦІВ [1, с.13].

У своєму звіті Amnesty International аналізувала законодавство СРСР, в тому числі статті радянської Конституції 1977 року та Кримінального кодексу



РСФСР, за якими найбільше звинувачень отримують інакодумці в СРСР. Аналізуючи права людини, які проголошувались у Конституції СРСР, Amnesty International дійшли висновку і підкреслили це, що всі права, продекларовані в Конституції, мали розглядатися лише в контексті взаємодії з державою та соціалістичним ладом. Як тільки ці права починали становити загрозу, або наносити шкоди, або потенційно загрожувати шкодою державі, або соціалістичному ладу - ці права переставали бути правами, а натомість ставали статтями для засудження людини.

Аналіз законодавчої бази для звинувачення інакодумців організація починала зі статей 70 - антирадянська агітація і пропаганда і 190-1 КК РСФСР - антирадянський наклеп. Серед наведених ілюстрацій справ за статтями 70 і 190-1 КК РСФСР особливу увагу привертають ті, що стосуються українських громадян, а саме: справа Сергія Ковальова, якого було засуджено до ув'язнення за обвинуваченням у розголошенні справи Леоніда Плюща - українського кібернетика, який у 1973 -1976 рр. перебував у спеціальній психіатричній лікарні після арешту за "антирадянську агітацію та пропаганду". За статтями 70 та 190-1 КК РСФСР також проходив і кримськотатарський прес секретар Мустафа Джемілев.

В одному з розділів доповіді мова йшла про статтю 51 Конституції СРСР 1977 р. про право громадян об'єднуватись в громадські організації, які б сприяли їх політичній активності, ініціативі та задоволенню їх різноманітних інтересів. Але, як показала радянська дійсність, діяльність подібних організацій відразу підпадала під критерій антирадянської і зазнавала переслідувань. Так, вже у 1979 р. було заарештовано шістьох учасників Гельсинської моніторингової групи - Віктора Стрільцова, Олеся Бердника, Петра Січка та його сина Василя та Юрія Літвіна.

Amnesty International в своїй доповіді також розглядала утиски щодо сповідання певних релігійних течій. В цій частині вони спиралися на статтю 52 Конституції СРСР, в якій громадянам СРСР гарантувалась свобода совісті, тобто право сповідувати чи не сповідувати будь-яку релігію та

проводити релігійні обряди, богослужіння чи атеїстичну пропаганду. Усі релігійні групи в СРСР перебували під обмеженням, а держава прагнула до відмирання релігії. Але за аналізом авторів доповіді зазначалось, що випадків засудження лише за релігійну діяльність було небагато, а частіше це звинувачення додавалось до інших загальних положень. Деякі віруючі були ув'язнені за діяльність, в якій їх релігійні переконання були пов'язані з більш широкими протестами в їхній національній групі. Як приклад - справа отця Василя Романюка, який був звинувачений в українському інакомисленні з питань культури та прав людини. Мустафа Джемілев, Решат Джемілев та інші кримськотатарські в'язні були прихильниками ісламу, що також додавалось до загального переліку обвинувачень [1, с. 30]. В доповіді також зазначається про 25 віруючих-уніатів (греко-католицька церква в Україні), які були засуджені за свої релігійні переконання.

Відповідно до статті 13(2) Загальної декларації прав людини про право людини на свободу пересування і вибір місця проживання в межах кожної держави, Amnesty International окремо зупинялась на правах кримських татар, які домогалися дозволу на проживання в Криму, на батьківщині своїх предків. Багато тисяч кримських татар підписали звернення та клопотання про дозвіл на переселення до Криму. Проте з 1967 по 1976 рр. лише близько 5000 кримських татар змогли отримати реєстрацію для проживання в Криму. Багатьом іншим було відмовлено в реєстрації і вони змушені були залишити Крим, проте за неофіційними даними близько 700 сімей проживали в Криму без реєстрації в 1978 р. Серед засуджених кримських татар до термінів ув'язнення за “злісні порушення паспортних правил” у 1975-1979 роках були Енвер Решатов, Зубейт Калафатов, Муса Мамут. Після звільнення Муса Мамут згодом покінчив життя самогубством шляхом самоспалення на знак протесту проти офіційного ставлення до кримських татар. [1, с. 50]. За дослідженням Amnesty International з кримських татар, яких ув'язнили в 70-х роках ХХст., найбільш відомими були Мустафа Джемілев та його родич Решат Джемілев. Найбільш поширеним звинуваченням залишався

“антирадянський наклеп”. Так, Решат Джемільєв перебував у в’язниці з 1972 по 1975 рр. за участь у демонстрації, яка “порушувала громадський порядок” і за “антирадянський наклеп”. Знову заарештований був у квітні 1979 р. у Ташкенті за звинуваченням у “антирадянському наклепі” і відданий під суд. [1, с. 51].

Статті 62 та 63 Конституції СРСР про загальну військову службу - ще одні з напрямків, за якими звинувачували в тому числі й українських дисидентів. Багато хто відмовлявся від проходження військової служби з огляду на свої релігійні погляди, хтось через відсутність отождолення себе з громадянином СРСР, хтось через наміри залишити територію СРСР та розуміння негативних наслідків в разі проходження військової служби і т.д.

Наступною досить популярною серед радянських судів щодо інакомислячих було застосування статті 206 КК РРФСР - “за хуліганство” - умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства. В цих випадках кидається у вічі навмисне трактування певних дій, як наприклад, мовчазних протестів, які не несуть якоїсь фізичної загрози іншим людям та жодним чином не порушують громадський порядок, як злісного хуліганства. Але лише на умисному “перебільшенні” та перекручуванні подій та фактів радянська репресивна машина не зупинилася, а активно застосовувала тактику фабрикування випадків та їх інсценування, наслідуючи славнозвісну традицію своїх вчителів - більшовицької партії. Так, в матеріалах доповіді описаний інцидент, що відбувся з Вадимом Смогітелем - українським музикантом, який переслідувався владою з початку 1960-х років через його зусилля популяризувати українську національну музику. В грудні 1977 року Смогітель під час телефонної розмови з Канадою сказав наступну фразу: “Витягни мене звідси”. Наступного дня, коли Смогітель йшов увечері вулицею один, йому під ноги впав чоловік і тут же з’явилась добровольча міліція. Обвинувачення проти Смогітеля мало наступне формулювання: “напав на чоловіка на вулиці та вдарив його, в результаті чого той впав та

отримав тяжкі тілесні ушкодження”, за що й був засуджений до 3 років позбавлення волі.

Наступним кримінальним звинуваченням, до якого були особливо вразливі інакомислячі було “дармоїдство” - ст. 209 КК РРФСР. Що робило це законодавство особливо небезпечним для дисидентів так це те, що радянських громадян звільняли з роботи за “неудное поведение”. Через свої нетрадиційні політичні переконання інакомислячі не мали можливості знайти навіть низькооплачуваної роботи, не говорячи вже про роботу за фахом, тож досить легко могли потрапити під статтю про “дармоїдство”.

Отже, радянське законодавство було побудоване таким чином, що дотримання прав та свобод громадян було можливим лише у разі чіткого слідування нормам і принципам радянської системи у справі побудови соціалістичного суспільства. За будь яке відхилення від визначеного курсу партії права та свободи громадян перетворювалися в їх судові вирoki.

З наведених вище прикладів стає зрозумілим, що найпоширенішим звинуваченням були “за антирадянську пропаганду та агітацію”. Беручи до уваги той факт, що пропаганда та агітація - це форми комунікації, спрямовані на поширення в суспільстві світогляду, теорій, тверджень, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції, можна зробити висновок, що радянська влада найбільше боялася саме впливу інакомислення на народні маси. Той факт, що саме це звинувачення у “антирадянській пропаганді та агітації” було найбільш застосовуваним до інакомислячих, свідчить про те, що радянська ідеологічна машина право впливати на свідомість та настрої народних мас, вести з ними комунікацію залишала лише за собою і вважала саме це найдієвішим і стратегічно важливим механізмом здійснення влади. Тож про будь-яку свободу мислення, слова й мови не могло йти. Те, що було властиво українському народу протягом всієї його історії, радянська влада намагалась придушити, знищити.

Така позиція та методика щодо контролю над масовою свідомістю шляхом пропаганди та агітації яскраво виражена і в сьогоднішній Російській Федерації, де влада шляхом тотального контролю за “свободами” підкорила собі населення. Навіть й обвинувачення майже не змінились - “за дискредитацію вооружених сил РФ”. Тож зараз славний український народ в своїй боротьбі за свободу, за власну державу, вкотре відстоює свої свободи вільно говорити, вільно мислити, дискутувати, вільно пересуватись, робити вільний вибір.

#### Література:

1. Prisoners of conscience in the USSR: their treatment and conditions / published by Amnesty International Publications. - England, First edition, November 1975, Second edition, April 1980. - 217 p.
2. <https://www.amnesty.org/en/home-amnesty-international/>

#### References:

1. Prisoners of conscience in the USSR: their treatment and conditions / published by Amnesty International Publications. - England, First edition, November 1975, Second edition, April 1980. - 217 p.
2. <https://www.amnesty.org/en/home-amnesty-international/>

УДК 316.3 ; 331.5

**Борюшкіна Оксана Володимирівна,**

канд. соц. наук, доц. кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0002-6726-5113

## **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ**

**Boriushkina Oksana Volodymyrivna,**

Cand. Sociol. Sciences, docent UNESCO Chairs and social protection

## THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF STATE LABOR MARKET REGULATION

**Анотація.** У статті досліджуються основні складові механізму державного регулювання ринку праці в Україні, за допомогою яких регулюють сферу соціально-трудових відносин, здійснюють підтримку безробітного населення, регулюють рух трудових ресурсів та організовують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робочої сили. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали фундаментальні праці зарубіжних вчених-економістів щодо проблем ринку праці та зайнятості населення.

**Ключові слова:** ринок праці, механізм державного регулювання, зайнятість населення.

**Abstract.** The article examines the main components of the mechanism of state regulation of the labor market in Ukraine, which regulate the sphere of social and labor relations, support the unemployed, regulate the movement of labor resources and organize training, retraining and advanced training of labor. The theoretical and methodological basis of the study were the fundamental works of foreign economists on the problems of the labor market and employment.

**Key words:** labor market, mechanism of state regulation, employment.

Ринок праці і зайнятість населення займають особливе місце в системі ринкових відносин. Більшість економічних, соціальних, демографічних явищ, що протікають в ринковій економіці, прямо або побічно, повністю або частково відображають процеси, що відбуваються на ринку праці. Будучи невід'ємною ланкою сучасної економіки, ринок праці виконує важливу роль в системі відтворення. Саме на ринку праці відбувається купівля-продаж

робочої сили, оцінюється її корисність і суспільна значущість. В зв'язку з цим науковий пошук шляхів розв'язання проблем, пов'язаних з побудовою сприятливих умов для підвищення людського потенціалу України є актуальним і має велике теоретичне значення. Особливу увагу необхідно приділити, насамперед, регулюванню зайнятості та ринку праці загалом.

Теоретичну та методологічну основу дослідження склали фундаментальні праці зарубіжних вчених-економістів щодо проблем ринку праці та зайнятості населення: А. Сміта, К. Маркса, Дж. Кейнса, П. Самуельсона та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів та практиків, які займаються дослідженням й розв'язанням проблем функціонування ринків праці, використано роботи таких дослідників, як А. Акмаєв, Н. Балтачєєва, Н. Борецька, В. Василенко, Н. Вишневська, О.Грішнова, Г. Джагарян, Є. Качан, І. Кравченко, О. Кратт, В. Павленкова, П. Перерва, А. Рофе, Л. Чижова, та ін. Важливе значення при дослідженні питань державного регулювання ринку праці та управління трудовими ресурсами склали наукові праці вітчизняних учених: В. Бакуменка, С. Бандура, Д. Богині, В. Бодрова, В. Приймака, Н. Єсінової, В. Князева, О. Коваля, О. Ком'якова, Е. Лібанової, А. Мельника, О. Мордвінова, Н. Нижник, М. Орлатого, І. Розпутенка тощо.

Узагальнення й аналіз опублікованих праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо державного регулювання ринку праці свідчать про те, що підходи до проблем впливу держави на ринок праці вивчені недостатньо як у теоретичному, так і в методичному аспектах, і потребують подальшого дослідження. Недостатньо досліджено складові механізми державного регулювання ринку праці. У зв'язку з цим виникає необхідність у додаткових дослідженнях теоретичних питань стосовно державного регулювання ринку праці.

Метою даного дослідження є науково-теоретичне обґрунтування розвитку механізмів державного регулювання ринку праці як складової державного регулювання суспільного розвитку України.

Механізм регулювання ринку праці має задіяти економічні стимули, котрі сприяють соціально-економічному розвитку держави. Головним завданням механізму регулювання ринку праці та зайнятості населення є забезпечення ефективного використання наявної робочої сили для отримання максимального економічного і соціального ефекту.

Державне регулювання ринку праці – система правових та організаційно-економічних заходів держави щодо забезпечення ефективної зайнятості, нормальних умов праці та раціонального використання робочої сили. Для здійснення цих заходів держава використовує механізм. У загальному значенні під механізмом можна розуміти “сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, за допомогою яких відбувається рух всієї системи і здійснюється досягнення певної мети” [1, с. 28]. На думку М.І. Круглова: “Комплексний механізм державного управління – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб’єктів державного управління і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів взаємодіючих учасників державного управління” [2, с. 54].

Нині в науковій літературі більшість авторів стверджують, що механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов’язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [3, с. 58].

Виходячи з цього поняття очевидно, що держава регулює економічні процеси, виконує соціально-економічні та правові функції за допомогою комплексу засобів, важелів, методів та інструментів, у результаті чого забезпечується реалізація поставлених державою перед органами державної влади цілей, які трансформуються в їх основні завдання та функції.

На сьогодні проблемним є питання класифікації механізмів державного регулювання, виходячи з методів, засобів, важелів та інструментів, причому



проблема полягає у їх достатньому науково-практичному обґрунтуванні. Так, Н. І. Єсінова вважає, що механізмами регулювання ринку робочої сили є сукупність заходів і спеціальних інститутів, за допомогою яких держава здійснює свій вплив [4, с. 247] та пропонує наступну їх класифікацію.

За масштабами впливу:

- загальні, які охоплюють усе працездатне населення;
- елективні, які поширюються на окремі групи працездатних осіб.

За способом впливу:

- прямі (регулюючі), які безпосередньо спрямовані на створення додаткових робочих місць, установлення мінімальної заробітної плати, регламентацію робочого часу;
- непрямі, які впливають на ринок робочої сили за допомогою зміни умов господарювання через здійснення державою відповідної податкової, грошово-кредитної, інвестиційної та бюджетної політики.

За типом впливу:

- активні, які спрямовані на підвищення професійної та регіональної мобільності працездатних, збереження й підвищення рівня зайнятості на підприємствах;
- пасивні, до яких належать різноманітні виплати допомоги по безробіттю.

За змістом:

- економічні, які включають надання кредитів, субсидій, пільг і дотацій підприємцям, регулювання рівня податку та відсотка;
- адміністративні, до яких належать законодавчі акти, що регламентують робочий час, пенсійний вік, обмеження імміграції;
- ідеологічні, які спрямовані на формування суспільної думки.

За об'єктом впливу:

- спрямовані на кількісні параметри (динаміка співвідношення попиту та пропозиції робочої сили);

- спрямовані на якісні характеристики (рівень освіти і професійної підготовки, територіально-галузевої структури);
- які враховують організаційний аспект ринку праці.

Автори роботи з державного регулювання економіки [5, с. 97] поділяють механізми державного регулювання за характером впливу на господарські суб'єкти:

- прями, тобто через які здійснюється вплив держави на економічні процеси за допомогою безпосереднього використання відповідних регуляторів;
- непрямі, що означають вплив держави на господарську діяльність через внесення відповідних змін в умови функціонування ринкового механізму.

Однак, на наш погляд, у цій класифікації автори змішують види інструментів та засобів державного регулювання. А. Д. Мельник також розподіляє засоби державного регулювання на дві групи [6, с. 112]:

- прямого державного впливу, тобто через систему державного замовлення та державних контрактів, встановлення норм та стандартів, законодавчі акти, прогнози, цільові комплексні програми розвитку та з деяких галузей державного бюджету;
- опосередкованого впливу, тобто через державні кредити, дотації, податкові пільги, субсидії, ціни тощо.

Є.П. Качан виділяє основні функціональні блоки методів державного регулювання, які дають змогу охопити набір його інструментів та засобів [7, 7]:

- нормативно-правові, що визначають правові рамки встановлення відповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією, збільшення місткості ринку праці та зростання рівня зайнятості населення;

- соціально-економічні, тобто вплив окремих важелів політики оплати праці та доходів на обсяги пропозиції робочої сили та її структуру, формування механізму трудової мотивації;
- фінансово-вартісні, що охоплюють широкий спектр важелів (дохід і прибуток);
- процентні ставки, цільові економічні фонди, амортизаційні відрахування, інвестиції, кредити тощо, які опосередковано впливають на ринок праці;
- організаційно-економічні, що полягають у розширенні спектра основних функцій державної служби зайнятості та підвищенні якості послуг, які вона надає населенню.

Отже, дослідження чинного механізму регулювання ринку праці показало, що нині він включає:

1. систему правових інструментів (норм, правил, законодавчих актів та нормативно-правових документів), що регулюють сферу соціально-трудова відносин в місті;
2. інструменти фінансово-кредитної політики (джерела формування фонду сприяння зайнятості населення та порядок їх використання), спрямовані на реалізацію програм зайнятості та підтримку міського населення, яке тимчасово не працює;
3. інструменти інвестиційної та податкової політики, що передбачають економічний вплив держави на новостворених роботодавців, а також на якісний та кількісний склад робочої сили;
4. інструменти організаційно-управлінської та соціально-економічної політики (плани, проекти, місцевий бюджет, договори, цільові програми, прогнози);
5. засоби міської системи працевлаштування через діяльність міського центру зайнятості, що регулюють рух трудових ресурсів міста та організують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

6. засоби системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння продуктивній зайнятості населення міста.

Сьогоднішній ринок праці – це не стільки сфера диктату підприємців, скільки сфера компромісів, домовленості сторін – продавця і покупця робочої сили при посередницькій ролі держави, включаючи державну службу зайнятості. Вивчення загальних процесів, що відбуваються на ринку праці в даний час, більшою мірою забезпечене інформацією, якою володіє Державна служба зайнятості про регульований ринок праці.

Державній службі зайнятості відводиться першорядна роль у вирішенні проблем безробіття, трудовлаштування і зайнятості населення. За роки роботи були вироблені наступні шляхи рішення проблем, що виникають на ринку праці: професійне навчання; працевлаштування. Разом з цими, що стали вже на сьогоднішній день традиційними шляхами, існує абсолютно новий – інформаційна підтримка безробітних.

Наприкінці можна сформулювати ряд висновків: до системи державного регулювання ринку праці необхідно застосовувати комплексний методологічний підхід, який включає визначення попиту державного регулювання ринку праці; розкриття його основних характеристик; визначення суб'єктів, об'єктів, принципів, завдань, видів, методів державного регулювання ринку праці. В сучасних умовах є необхідним усунення надмірної лібералізації економіки України за рахунок захисту вітчизняного товаровиробника, концентрації ресурсів і державного управління економікою на пріоритетних для держави галузях жорсткого контролю недержавної фінансової та банківської сфери; контролю зовнішньої торгівлі продукції підприємств, підпорядкованих державі з метою зміцнення національно-орієнтованої економіки.

Підвищення гнучкості ринку праці сприятиме розширенню можливостей реалізації прав громадян на гідну працю за вільно вибраним родом діяльності і професії. Розвиток механізмів соціального партнерства в

цілях сприяння зайнятості населення, підвищення якості робочих місць і вдосконалення системи оплати праці сприятимуть зростанню рівня заробітної плати і кінець кінцем підвищенню рівня життя населення України.

Удосконалення нормативно-правового поля регулювання ринку праці, вирівнювання системи соціальних стандартів і гарантій; заходи непрямого економічного впливу (стимулювання діяльності великих та особливо малих підприємств, підтримка сільськогосподарського виробника тощо).

#### Література:

1. Богиня, Д., Куликов, Г. Т., Шамота, В. М., Лисий, Л. С. (2001). Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: *кол. моногр.* Київ. ІЕ НАН України. 300 с.
2. Нижник, Н. Р. (1998). Системний підхід в організації державного управління. Київ. УАДУ. 160 с.
3. Ком'яков, О. М. (2000). Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.01.01. Київ. 20 с.
4. Єсінова, Н. І. (2004). Економіка праці та соціально-трудові відносини: *навчальний посібник.* Київ. Кондор. 432 с.
5. Савченко, А. Г. та ін. (1995). Макроекономіка: *підручник.* Київ. Либідь. 208 с.
6. Михасюк, І. Р., Мельник А. Д., Крупка, М., Залога, З. (2000). Державне регулювання економіки. Київ. Атіка, Ельга-Н. 592 с.
7. Качан, Є. П. (2001). Принципи та методи формування регіональної політики ринку праці. *Зайнятість та ринок праці: міжвідом. наук. зб.* Київ. Вип. 15. С. 3–16.

#### References:

1. Bohynia, D., Kulykov, H. T., Shamota, V. M., Lysyi, L. S. (2001). *Sotsialno-ekonomichniy mekhanizm rehuliuвання rynku pratsi ta zarobitnoi platy: kol. monohr.* Kyiv. IE NAN Ukrainy. 300 s.
2. Nyzhnyk, N. R. (1998). *Systemnyi pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho*

upravlinnia. Kyiv. UADU.160 s.

3. Komiakov, O. M. (2000). Derzhavne rehuliuвання perekhidnoi ekonomiky: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk.: 08.01.01. Kyiv. 20 s.

4. Iesinova, N. I. (2004). Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny: *navchalnyi posibnyk*. Kyiv. Kondor. 432 s.

5. Savchenko, A. H. ta in. (1995). Makroekonomika: *pidruchnyk*. Kyiv. Lybid. 208 s.

6. Mykhasiuk, I. R., Melnyk A. D., Krupka, M., Zaloha, Z. (2000). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky. Kyiv. Atika, Elha-N. 592 s.

7. Kachan, Ye. P. (2001). Pryntsypy ta metody formuvannya rehionalnoi polityky rynku pratsi. *Zainiatist ta rynek pratsi: mizhvidom. nauk. zb.* Kyiv. Vyp. 15. S. 3–16.

УДК 130.2:316.7]:392.8

**Олексій Михайлович Варипаєв,**

канд. філос. наук, доцент кафедри ЮНЕСКО ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-0541-9102

**Андрій Сергійович Міносян,**

канд. іст. наук, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-3347-5099

**ФІЛОСОФІЯ ЇЖИ ЯК МАНІФЕСТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ  
ІДЕНТИЧНОСТІ**

**Olexii Varypaiev,**

Cand.philos. Science, docent UNESCO Chair “Philosophy of Human Communication” and social and humanitarian disciplines  
State biotechnological university (SBTU)

**Andrii Minosian,**

Cand.ist. Science, prof. UNESCO Chair “Philosophy of Human Communication”  
and social and humanitarian disciplines  
State biotechnological university (SBTU)

## **PHILOSOPHY OF FOOD AS A MANIFESTATION OF NATIONAL IDENTITY**

**Анотація.** Розглянуто головну парадигмальну проблематику філософії їжі, що полягає у взаємозв'язку між їжею та культурою. Акцент зроблено на тому, що їжа має величезне значення у формуванні культурної ідентичності, традицій та звичаїв. Вона є важливим елементом релігії, національної та етнічної ідентичності. Їжа є засадничою неодмінною частиною ритуалів та культурних обрядів, що супроводжують людину на протязі її життя. Взаємовплив їжі на культуру та культури на їжу й визначає паттерни особистої, культурної та національної ідентичності.

**Ключові слова:** філософія їжі, культура, національна ідентичність, паттерни харчування, застільні звичаї, культура їжі.

**Abstract** The main paradigmatic issue of the philosophy of food is the relationship between food and culture has been examined. Emphasis is placed on the fact that food plays a significant role in shaping cultural identity, traditions, and customs. It is an important element of religion, national and ethnic identity. Food is a fundamental and essential part of rituals and cultural ceremonies that accompany human beings throughout their lives. The mutual influence of food on culture and culture on food determines patterns of personal, cultural, and national identity.

**Key words:** Philosophy of food, culture, national identity, eating patterns, dining customs, food culture.

У ХХ столітті виокремлюється філософія їжі як галузь гуманітарних наук. В цей час почали розглядати проблеми харчування з більш глибокої та широкої перспективи, включаючи питання етики, культури, ідентичності, економіки та екології.

Філософія їжі набула розгляду як міждисциплінарна наука, яка поєднує в собі елементи філософії, культурології, психології, історії, соціології, антропології, географії та природничих наук [9, с. 15-30]. Вона займається аналізом різних аспектів їжі, включаючи культурні, соціальні, економічні, етичні та екологічні аспекти.

Пов'язано це було з переорієнтацією уваги академічної філософії на дослідження всіх аспектів людської тілесності з точки зору філософської та культурологічної перспективи. Це дозволяє говорити про "філософію їжі" як про особливу сферу в гуманітарному знанні, яка не менш значуща, ніж інші галузі філософії та культурології. Сучасні дослідження містять філософські аспекти проблематики їжі, її роль в різноманітних культурних паттернах, відношення до її виробництва та споживання, є багатоаспектними та багатоплановими. Вони охоплюють також етичні питання, проблеми гостинності, вегетаріанства, застільної поведінки та інше [3; 4]. Дослідження намагаються бути зорієнтовані на цілісну концепцію людини, яка може бути аскетичною або такою, що потурає своїм бажанням, культурною (з точки зору певної культури) або асоціальною. Загалом, дослідження цієї тематики дозволяє глибше зрозуміти взаємодію людини з їжею та її вплив на культуру та суспільство в цілому, на вироблення особистісної та національної самоідентифікації.

Праці багатьох сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідників розглядають їжу переважно як культурологічний феномен, що сприяє формуванню національної ідентичності [3; 4; 9; 10]. Їжа є первинною структурою культури, оскільки з первісних часів проблеми отримання та переробки їжі були на передньому плані. Їжа є й характерним маркером



певної соціальної групи. Навіть та сама їжа чи напій, приготовані та спожиті різними способами, можуть вказувати на різні культури та ідентичності.

Розгляд феномену їжі та традицій споживання з загальнофілософської точки зору дозволяє зосередитися на різних вимірах аналітичного дослідження питання, більш обґрунтовано визначити сферу та межі культурологічного аналізу, що розглядає не лише фізіологічні аспекти їжі та її споживання у контекстах індивідуального смаку, але й культурно-історичні цінності та соціальні взаємодії, які пов'язані з цими процесами.

Метою нашої статті є визначення впливу філософії їжі на формування культурного поля окремих антропологічних національних груп та ступінь важливості цього фактору в реаліях національної ідентифікації. Становлення та виділення феномену філософії їжі в історичному розвитку людської цивілізації, практики споживання їжі, ментальні архетипи та застільні звичаї, що формують ментальність сприяють виявленню головної проблематики та визначенню онтологічного статусу філософії їжі.

З культурологічного та антропологічного боку доцільним вважаємо використання досвіду французької школи «Анналів» та італійської науки про історію ментальностей, які розглядають ментальність як систему уявлень, що визначають вчинки та поведінку людей [11, с. 55-57]. Залучення та поєднання різноманітних джерел дозволяє, з нашої точки зору, сформувати елементи культурного життя, пов'язані з їжею, у цілісну концепцію, що показує та відображає національну ідентичність. Дослідження зосереджено на вивченні філософії їжі та її впливу на формування культурного поля національних груп.

Питання філософії їжі з'явилися протягом останніх десятиліть та поступово стали важливою темою для досліджень у гуманітарній науці. Американські філософи, культурологи та соціальні антропологи можуть бути вважати піонерами у цій галузі, хоча традиція філософського осмислення феноменів їжі та харчування має достатньо довгу історію [7, с. 18].

Протягом періоду античності багато філософів, включаючи Платона, Сенеку та стоїків, зверталися до питань правильного харчування та ставлення до їжі в зв'язку з задоволенням потреб, а найбільш філософське обґрунтування "філософії шлунку" було надане у творах Епікура та епікурейців [4, с. 209].

У середньовіччі, через загальний пріоритет духовного над фізичним, ідеал насичення їжею зводився до аскетичного мінімалізму, а жадібність визнавалась одним із семи смертних гріхів.

Епоха Відродження та філософія XVII століття знову звернулися до тілесної чуттєвості, питань смаку та різноманіття тілесних задовolenь, одним із яких є задоволення від їжі, що знайшло втілення як у художніх творах, так і в загальнофілософському дискурсі.

Просвітницькі філософи, такі як Жан-Жак Руссо та Вольтер, також звертали увагу на це питання, і воно пізніше обговорювалося в творах Гегеля, Маркса та Ніцше, хоча воно не було головною темою їхніх філософських роздумів. Крім того, кулінарні мистецтва та гастрономічні традиції щодо їжі розвивалися у розвинених європейських країнах до XIX століття; унікальна філософія їжі була виражена Жаном Антелем Брія-Савареном у його знаменитій роботі "Фізіологія смаку, або Роздуми про трансцендентну гастрономію" (1825). Слід зазначити, що емпіричні правила та теоретичні принципи цього трактату досі досить популярні в кулінарному мистецтві та ресторанному бізнесі [6, с. 58].

На українському терені узагальнюючі уявлення про вишуканий смак та споживання їжі серед шляхти можна прослідкувати в багатьох творах класичної національної літератури, у творчості Гоголя, Квітки-Основ'яненка, Франка та Лесі Українки [5, с. 16-24].

З іншого боку, автори етнографічних описів та літературних творів, що описували народні звичаї, також звертали увагу на зв'язок між кулінарними традиціями та стравами з національною ідентичністю та менталітетом народу. Протягом XX століття, в зв'язку з розвитком цілого ряду прикладних і

теоретичних наук, розуміння їжі, застільної культури, вирощування, розподілу та споживання їжі проводилось у галузях кулінарного мистецтва, ресторанного бізнесу, економіки, соціології, антропології, психології, естетики, філософії, культурології та інших.

Розуміння різних проявів людського життя дозволяє створити єдину парадигму аналізу, пов'язану з проблематикою їжі, так звану «філософію їжі» що аналізує, з одного боку, тілесне, чутливість та емпіричний смак людини, а з іншого – естетичне задоволення, поняття приємності, корисності, які мають трансцендентні ознаки [10, с. 27].

У контексті сучасного суспільства "філософія їжі" пов'язана з концептом суспільства споживання, оскільки надлишок їжі, що виник у деяких розвинутих країнах до кінця ХХ століття, трансформував сприйняття їжі як основного об'єкта споживання в людській цивілізації. Смакування вишуканої їжі, естетика їди, престижність, символічне та статусне споживання у сфері їжі замінило утилітарний підхід до їжі, що був поширений на протязі ХХ століття, хоча сліди такого підходу все ще спостерігаються в швидкісних закладах харчування.

З одного боку, багато людей, зокрема жінок, були звільнені від годин приготування їжі в домашніх умовах, а з іншого – перехід від приготування до підігрівання їжі сприяв нездоровому харчуванню, яке, за статистикою Міністерства охорони здоров'я та соціальних послуг США, відповідає за майже 50% процесів передчасного старіння та смерті [6].

Ще однією передумовою для розвитку "філософії їжі" може бути так званий кулінарний бум, особливо помітний у зв'язку з розвитком телекомунікаційних технологій та Інтернету в останні роки. Їжа та обговорення їжі, включаючи розвиток культурного туризму, такого як гастрономія, стали візитівкою багатьох сучасних країн. Майже на кожному телеканалі в Україні є одна або декілька кулінарних програм; глобальний обіг кулінарної літератури збільшився в вісім разів за останні двадцять років, а

кулінарні видання остаточно замінили альбоми з репродукціями як книги, які треба мати вдома [8, с. 14].

Одна з причин того, чому "філософія їжі" досі не досягла статусу повноправної філософської дисципліни, таких як філософія мови або філософія права, полягає в тому, що поняття "їжа", "харчування" та "шлунок" традиційно пов'язувалися з емпіричними проявами чуттєвості та вважалися занадто "низькими" для повноцінного філософського аналізу.

Американські дослідники цієї проблематики стверджують, що дослідження харчування в ХХІ столітті не повинно обмежуватися прикладними дослідженнями, такими як традиції харчування або біотехнологічний прогрес. Замість цього дослідники повинні досліджувати, як харчування та його асоційовані конотації пов'язані з фундаментальними галузями філософського дослідження. Це охоплює метафізику, епістемологію, естетику, політичну теорію та етику [9].

Прикладом такого підходу праця Георга Зіммеля "Соціологія Їжі" (1910), яка є важливим внеском у філософське розуміння явища харчування. Автор наголошує на тому, що протягом людської цивілізації ставлення до харчування були визначаючим фактором у розвитку соціальної організації, формуючи культурні коди та філософські світогляди. Традиції харчування та соціальна організація харчування визначають колективізм, егоїзм або індивідуалізм під час певних періодів культурної історії.

Так, у 1530 році Еразм Роттердамський опублікував книгу про манери, де описував, як манери застілля відрізнялися у верхнього та нижнього класів. В книзі було сказано, що при їжі слід користуватися тільки трьома пальцями, а не всією рукою, а також що виделок і тарілок ще не існувало. Кожен відрізає кусок м'яса, який був йому до вподоби, за допомогою свого ножа. Оскільки подібні традиції та практики формують культурні коди та філософський світогляд епохи, то можна дійти висновку, що розвиток культури їжі став знаком нормування соціальних умов, як показує аналіз подібних фактів. Наприклад, поява особистих тарілок та чашок у

європейській цивілізації символізувала появу особистості, особистої свободи, індивідуалізації, стандартизації та обмеження. Різноманітні дослідження, що виокремлюють цікаві фактори цивілізаційного розвитку, які ґрунтувалися на конкретних харчових уподобаннях та заборонах, здобувають велике практичне значення.

Багато культурологічних аспектів вживання їжі пов'язані з наднаціональним релігійним світоглядом, проте в конкретних проявах вони можуть також розкривати національну ментальність з її характерологічними рисами. Такий вплив харчових традицій завжди двоїстий та несе як позитивні, так і негативні заряди.

У декількох культурологічних дослідженнях, які використовують методи семіотичного аналізу, розроблені Клодом Леві-Строссом та Умберто Еко [11], знайдено продуктивний підхід до вивчення проблем проблематики філософії їжі.

У даній парадигмі розгляду важливо виявити, що їжа та способи її споживання залежать не тільки від фізіологічних потреб, географічних умов та можливостей споживання, але й від цінностей та культурного коду конкретної країни чи цивілізації. Такі праці пропонують глибинне відображення культурного портрету епохи, створеного на основі філософських та культурологічних поглядів [3, с. 225-226].

Загалом, їжа розглядається як первинна діяльність та одна з найбільш відмінних особливостей людської культури. Ця перспектива сприяє комплексному культурологічному та філософському вивченню явища їжі, включаючи його проблематизацію та концептуалізацію, стане необхідною передумовою для встановлення філософії їжі як самостійної та повноцінної галузі гуманітарних знань.

Розуміння розвитку цивілізацій через вибір та заборони у харчуванні стало дедалі важливішим. Культурні аспекти харчування відображають як наднаціональні релігійні уявлення, так і специфічні національні ідентичності та характеристики.

За класиком структуралізму Клодом. Леві-Строссом, приготування та споживання їжі давно пов'язані з примітивними табу, тотемами, жертвопринесеннями богам, природними силами та соціально-суспільними зв'язками й відносинами. Щоб зрозуміти феномен їжі та її функціонування в сучасному суспільстві, необхідно враховувати саме онтологічний статус їжі, який відображає взаємовідносини людей та зовнішнього світу, а також різницю між собою та іншими на основі вибору їжі, що на вищому щаблі закріплюється та формує національну ідентичність.

Смак, вигляд, методи споживання, час споживання та інші пов'язані обставини їжі в значній мірі впливають на соціальну структуру та культурні звичаї. Їжа є маркером соціальної та культурної ідентичності, яка може бути як особистою, так і колективною. Як і індивідуальний вибір їжі може розкрити культурні парадигми, колективна ідентичність формує національний світогляд та ідентичність.

Культурна ідентичність переважно пов'язана з символічною функцією їжі. Їжа кожної культурної групи часто пов'язана з релігійними віруваннями або етнічною поведінкою. Їжу можна назвати щоденним підтвердженням культурної ідентичності. Продукти, які демонструють належність до культури, зазвичай починають вживатися в дитинстві і пов'язані з безпекою або приємними спогадами. Такі продукти мають особливу цінність для людини, навіть якщо приймаються інші дієти через зміни місця проживання, релігійної спільноти, стан здоров'я або особистий вибір.

В Україні можна чітко відстежити як традиції масового споживання останнього сторіччя, які є надіндивідуальними та наднаціональними, і традиційну течію, що спирається на національні традиції та культуру.

Маркерами-рисами української національної кухні, яка сформувалася у ранньому XI столітті і повністю розвинулася в першій половині XX століття, є їжа, пов'язана з територіально-історичними та географічними умовами, у яких формувалася українська ментальність та ідентичність. Традиційна та сучасна українська кухня використовує переважно такі продукти, як свинина,

сало, буряки та пшеничне борошно. Широко використовуються яйця та різноманітні вироби з борошна [1, с. 36-44]. Сало, улюблений національний продукт, подається не тільки як самостійна страва (солоня, варена, копчена та смажена), але й використовується як приправа та жирна основа для різних страв. Овочі також відіграють важливу роль у кухні і подаються як гарнір до жирних м'ясних страв або самостійна страва. Борщ та вареники також є яскравими національними стравами.

З культурного погляду, українську національну ідентичність харчування відображають борщ, вареники, пиріжки, паска та писанки. Сучасний український борщ, за дослідженнями, з'явився не раніше X століття, коли буряки були привезені на нашу землю з Візантії та Болгарії під час хрещення Київської Русі [2, с. 53-55]. Східнослов'янський внесок до рецепту борщу – використання квашеної капусти, яка переважно використовувалася взимку, що надає супу своєрідний смак. Через смаження буряків у жирі та їх приготування з квашеною капустою, борщ має яскравий червоний колір. Ця перша страва виявилася настільки поживною та корисною, що поступово стала символом української національної ідентичності.

Таким чином, проблематика філософії їжі та аналіз її значущих компонентів дозволяє виокремити ті пов'язані із харчуванням людини компоненти, які від індивідуальних смаків та уподобань реконструюють та формують національну ментальність та ідентичність.

#### Література:

1. Артюх Л.Ф. (1977) Українська народна кулінарія: Історико-етнографічне дослідження. К.: Наукова думка. 160.
2. Брайченко О.Ю. (2016) Українське застілля. Харків: Віват. 192.
3. Варипаєв О.М. (2012) Філософія їжі: концептуальні підходи до осмислення феномену // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: Зб. наук. праць. ХДУХТ. Харків. Вип. 1 (15). 223-229.

4. Варипаєв О.М., Міносян А.С. (2016) Культурологічні виміри дослідження філософії їжі: глобалізація та національна ідентичність // UCRAINICA VIII, COUCASNA UCRAJINISTICA. Вип. 8. Problemy jazyka, literanury a kultury. Univerzita Palackeho v Olomouci, Olomouc. 206-212.

5. Килимник С. (1994) Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ: Обереги. 400.

6. Олгоф Ф. (2011) Їжа і філософія: їжте, пийте і будьте здорові. К.: Темпора. 346.

7. Food and Faith in Christian Culture. Edited by Ken Albala and Trudy Eden (2011). New York, NY: Columbia University Press. 265.

8. Civitello Linda. (2011) Cuisine and Culture: A History of Food and People, John Wiley & Sons. Berkeley. 432.

9. The philosophy of food (2012) Edited David M. Kaplan. University of California Press. 313.

10. Korsmeyer C. (2002) Making Sense of Taste: Food and Philosophy. Cornell University Press. 233.

11. Montanari M. (2015) Medieval Tastes: Food, Cooking, and the Table, Columbia University Press, New York. 280.

#### References:

1. Artiukh L.F. (1977) Ukrainska narodna kulinariia: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia. K.: Naukova dumka. 160.

2. Braichenko O.Iu. (2016) Ukrainske zastillia . Kharkiv : Vivat. 192.

3. Varypaiev O.M. (2012) Filosofiia yizhi: kontseptualni pidkhody do osmyslennia fenomenu // Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh: Zb. nauk. prats. KhDUKht. Kharkiv. Vyp. 1 (15). 223-229.

4. Varypaiev O.M., Minosian A.S. (2016) Kulturolohichni vymiry doslidzhennia filosofii yizhi: hlobalizatsiia ta natsionalna identychnist // UCRAINICA VIII, COUCASNA UCRAJINISTICA. Vyp. 8. Problemy jazyka, literanury a kultury. Univerzita Palackeho v Olomouci, Olomouc. 206-212.



5. Kylymnyk S. (1994) *Ukrainskyi rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni*. Kyiv: Oberehy. 400.
6. Olhof F. (2011) *Yizha i filosofii: yizhte, pyite i budte zdorovi*. K.: Tempora. 346.
7. *Food and Faith in Christian Culture*. Edited by Ken Albala and Trudy Eden (2011). New York, NY: Columbia University Press. 265.
8. Civitello Linda. (2011) *Cuisine and Culture: A History of Food and People*, John Wiley & Sons. Berkeley. 432.
9. *The philosophy of food* (2012) Edited David M. Kaplan. University of California Press. 313.
10. Korsmeyer C. (2002) *Making Sense of Taste: Food and Philosophy*. Cornell University Press. 233.
11. Montanari M. (2015) *Medieval Tastes: Food, Cooking, and the Table*, Columbia University Press, New York. 280.

УДК

**Олександр Володимирович Воронянський**

канд. іст. наук, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-4926-8887

**ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА  
ПОСТМОДЕРНУ ЯК ПРИЧИНА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ  
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Olexander Volodymyrovych Voroniansky

Cand. ist. Science, professor UNESCO Chair "Philosophy of Human Communication" and social and humanitarian disciplines

State biotechnological university (SBTU)

## GLOBAL TRANSFORMATIONS OF POSTMODERN SOCIETY AS A CAUSE OF DESTABILISATION OF THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

**Анотація.** Показано, що характерна для більшості соціальних страт постіндустріального суспільства тенденція переходу від реальної економічної діяльності до рентоорієнтованої поведінки створює ризик трансформації ринкового капіталізму в напрямку владної рентно-розподільчої моделі. Це веде до зниження конкурентоспроможності європейських економік і підриває їх здатність підтримувати звичний баланс соціально-владних відносин, ставлячи у залежність від глобальних фінансово-олігархічних груп. Відповідно силові лінії основних міжнародних політичних конфліктів найближчого майбутнього будуть неминуче пов'язані з боротьбою окремих транснаціональних бізнес-груп і держав за право системного контролю розподілу ресурсних потоків на різних рівнях світової політичної і економічної інфраструктури, що нівелює існуючу інституційну конструкцію регулювання міжнародних відносин.

**Ключові слова:** соціальні трансформації, суспільство постмодерну, міжнародні відносини, політична рента.

**Abstract.** It is shown that the tendency of transition from real economic activity to rent-oriented behavior, characteristic of most social strata of the post-industrial society, creates a risk of transformation of market capitalism in the direction of a powerful rent-distribution model. This leads to a decrease in the competitiveness of European economies and undermines their ability to maintain the usual balance of social and power relations, making them dependent on global financial and oligarchic groups.

Accordingly, the power lines of the main international political conflicts of the near future will inevitably be connected with the struggle of individual

transnational business groups and states for the right to systemically control the distribution of resource flows at various levels of the world political and economic infrastructure, which will level the existing institutional structure of international relations regulation.

**Key words:** social transformations, postmodern society, international relations, political rent.

Базовою характеристикою суспільства постмодерну є те, що в основі його лежить постіндустріалізм. Перехід економічної системи на постіндустріальний рівень кардинально змінив соціальну структуру суспільства. Організований робітничий клас і його масові партії, чия ідеологія базувалася на усвідомленні системної класової спільності в процесі виробництва, поступилися місцем не пов'язаним із цим процесом дрібним спільнотам, які об'єднуються на основі культурних кодів споживання. Відповідно, перехід від класової суб'єктності індустріального суспільства до фрагментованої декласованої суб'єктності постіндустріалізму для більшості населення означає відмову від боротьби за реальні інтереси на користь сформованих політичною елітою симулякрів цих інтересів. Дії таких суб'єктів у межах нав'язаних їм кодів культури споживання не призводить до зміни реального політичного порядку, не дозволяють, а лише тимчасово компенсують зростаючі структурні політичні конфлікти.

У період постіндустріального суспільства вичерпання можливостей ринкового розподілу ресурсів створює тенденцію переходу від реальної економічної діяльності до ренто-орієнтованої поведінки. Однак така форма задоволення соціальних запитів створює загрозливу тенденцію до самознищення самої інфраструктури сучасного суспільства і подальшої фрагментацією простору політичної суб'єктності.

Сучасне постіндустріальне суспільство сформувалося як суспільство споживання, сконструйоване як альтернатива класовому антагоністичному соціуму періоду індустріального виробництва. В такому суспільстві

джерелом добробуту основної маси населення (у першу чергу так званого середнього класу) стало гарантоване державою отримання базового рівня доходів (прив'язаного до офіційної мінімальної заробітної платні найманих працівників) та соціальних послуг. При цьому адміністративно-владне підтримання рівня споживацької платоспроможності через державне регулювання економічної сфери мало на меті уникнення причин традиційних для нерегульованого ринку криз. Однак побічним результатом неринкового підтримання платоспроможності стала системна залежність отримання благ від рівня доступу до центрів прийняття владних рішень, що зумовило формування рентоорієнтованої поведінки як домінуючої стратегії не лише для простих громадян, але й для корпорацій.

У перспективі дана тенденція створює ризик трансформації ринкового капіталізму в напрямку владної рентно-розподільчої моделі, де економічний розподіл стає похідним від політичного порядку, обумовленого динамікою інституційної конфігурації суб'єктів політики, які розподіляють ресурси на позаекономічних підставах. Звідси постає ризик прискороеного перетікання капіталу з реальної економіки в політичну сферу, зумовлений більш високою прибутковістю інвестування в статус учасника прийняття владних рішень щодо розподілу суспільних ресурсів у порівнянні з інвестуванням в економічні проекти. Інвестування ж у розвиток та відтворення соціально-економічної інфраструктури суспільства, яке завжди є більш затратним і ризикованим, ніж капіталовкладення в торгово-фінансові операції, неминуче відсторонюється на периферію економічної діяльності.

Скорочення обсягу витрат на виробництво реальних матеріальних благ має наслідком і скорочення обсягів ресурсів, доступних для владного розподілу. Це, у свою чергу, загострює конкуренцію за доступ до політичної ренти і викликає постійне збільшення частки ресурсів, які замість відтворення інфраструктури та споживання відчужуються на ведення конкурентної боротьби. Саме така перспектива ще в останній третині XIX ст. описувалася як «загнивання» капіталістичної системи.

На протязі ХІХ-початку ХХІ ст. ризики «загнивання» компенсувалися поглинанням капіталістичним ринком ресурсів докапіталістичних суспільств. При цьому більш розвинені в технологічному, організаційно-управлінському та військовому плані країни активно використовували всі свої конкурентні переваги для інституціонального закріплення порядку нерівноправного обміну ресурсами з менш розвиненими в даних сферах державами й суспільствами. Це надавало владним елітам указаних країн системну можливість акумулювати ресурс позаринкової підтримки платоспроможного попиту основної маси своїх громадян (так званого середнього класу) при винесенні цієї маси за рамки виробництва реальних матеріальних благ та послуг. Таким чином, не дивлячись на те, що середній клас не мав реального доступу до прийняття владних рішень у своїх державах, він становив соціальну опору владних еліт завдяки штучно підтримуваній у нього ілюзії квазіелітарного споживання, що дозволяло представникам цього класу самоідентифікувати себе з існуючим соціально-економічним порядком. Дана модель соціальних відносин отримала в соціологічній літературі назву ліберально-демократичного компромісу для країн «західного світу», а її варіант в Україні, РФ та пострадянських республіках Середньої Азії — корупційного компромісу.

Однак описана вище система міжнародних економічних відносин сприяла накопиченню критичної маси дисбалансів. Традиційними методами усунути їх неможливо, оскільки в постіндустріальний період можливість безкінечного розширення ринку за рахунок поглинення територій і населення, ще не включених до процесу капіталістичного обміну, в основному вичерпана. До того ж розвинені економіки Східної Азії (Японія, Південна Корея, КНР), країн ЄС та США нагромадили величезну кількість зовнішнього боргу, повертати який в рамках існуючої економічної системи неможливо, оскільки це створить невідворотні ризики для існування самої системи. Тому старі борги погашаються за рахунок створення нових, що підриває основи світової фінансової системи.

У плані сталості соціальних систем постіндустріальних соціумів це сприяє виникненню ще одного ризику. Рівень споживання середнього класу не був для нього закріплений доступом до контролю за джерелами цього споживання, що в умовах керованої картелями олігополій фінансової системи перешкоджало накопиченню в руках основної маси громадян ресурсної бази через системне знецінення накопичень. Порушення стійкості цієї піраміди через систематичне збільшення банківської відсоткової ставки сприяє суттєвому падінню норми прибутку (в першу чергу від розпорядження цінними паперами) у розвинених економіках. Викликане цим падінням скорочення ресурсної бази постіндустріального суспільства призвело до згорання ліберально-демократичного соціального компромісу і закріплення системного скорочення соціальних витрат держави. Це, в свою чергу, наочно засвідчує представникам середнього класу всю хисткість їх положення в існуючій економічній системі, яка перестає для них бути комфортною і сприйматися як «своя».

Вже в минулому році спостерігалось помітне зменшення споживання середнього класу (не кажучи вже про маси отримувачів соціальної допомоги) в країнах «першого світу», що в короткостроковій перспективі створює для них ризик суттєвого скорочення ємності ринку і як результат – надходжень до державних бюджетів. Звідси неминучим стає загострення конкуренції за доступ до права розпоряджатися обмеженими ресурсами для представників владної еліти. При цьому додаткове вилучення ресурсів на внутрішньоелітну боротьбу різко знижує ефективність традиційних рентоорієнтованих стратегій для всіх неелітних соціальних груп, радикалізуючи всі наявні, в тому числі заморожені політичні протиріччя між ними, які раніше згладжувалися шляхом рентних роздач.

Поряд із згоранням ліберально-демократичного соціального компромісу важливим напрямом виходу з системної кризи є входження в новий цикл економічного зростання на основі розбудови нової соціальної інфраструктури, для чого необхідно обнулити існуючу. Таке завдання в

минулому сторіччі двічі вирішувалося через знищення соціальної інфраструктури розвинених європейських країн через світові війни, при чому локомотивом економічного зростання виступала економічна система США, яка не зазнавала руйнування під час військових дій і отримувала надприбутки від виконання іноземних військових замовлень та розпорядження значними обсягами капіталів воюючих країн.

Крім того, в сучасному суспільстві постмодерну стала сприйматися як пережиток сформована в період індустріального суспільства система міжнародних відносин, заснована на легітимації панування євроатлантичної цивілізації, противагою якій було конфедеративне об'єднання більшості соціалістичних країн. Ліквідація СРСР та перехід його європейських союзників до складу НАТО позбавив РФ як визнану правонаступницю Радянського Союзу статусу одного з світових центрів сили, і, відповідно, підстав займати привілейований статус постійного члена Ради ООН. Боротьба за позбавлення РФ цього статусу стала лише питанням часу. А перенаправлення ресурсних потоків міжнародних економічних відносин, викликане зміщення традиційних центрів сили сформованого в період модерну біполярного світу (та умовно однополярного в перехідний період від індустріалізму до постіндустріалізму) зумовило новий етап конкурентної боротьби за доступ до ресурсів та центрів влади в міжнародному масштабі. Тому старі угоди, закріплені в системі міжнародних інститутів, втрачають актуальність.

Нинішня масштабна війна в центрі Європи розпочалася з агресії РФ, однак основними бенефіціарами війни виступають не російські владні еліти, а глобальні фінансово-олігархічні групи, метою яких, очевидно, є руйнування розвиненої соціальної інфраструктури Європи та Північної Америки заради «розчистки місця» під початок нового економічного циклу. Не будучи зацікавленими в якнайшвидшій та повній перемозі України, вони блокують міжнародну військову допомогу їй та дозовано підтримують достатній для ведення довготермінової низкоінтенсивної війни рівень російської економіки.

Це наразі не сприяє розростанню вогнища військового конфлікту до глобального масштабу, однак створює додаткові ризики для економічних систем провідних країн ЄС, прибутковість яких значною мірою забезпечувалася дешевою сировиною та енергоносіями з РФ, а також відсутністю значимих оборонних затрат. Зниження конкурентоспроможності європейських економік підриває їх здатність підтримувати звичний баланс соціально-владних відносин і ставить їх у залежність від глобальних фінансово-олігархічних груп.

Відповідно силові лінії основних міжнародних політичних конфліктів найближчого майбутнього будуть неминуче пов'язані з правом системного контролю для окремих транснаціональних бізнес-груп, політичних угруповань і держав як суб'єктів розподілу ресурсних потоків на різних рівнях світової політичної і економічної інфраструктури; диференційованою зміною засад доступу до ресурсів; правами на політичну ренту і виключенням значної частини населення в країнах, що не змогли зайняти ключові місця в новій системі міжнародного розподілу ресурсів, із системи рентного доступу до суспільних благ.

#### Література:

1. Бондар Н. О., Тодріна І. В. Феномен електорального абсентеїзму в сучасному суспільстві //Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – №. 1-18. – С. 28-36.
2. Денисенко І. Д. Криза соціології: визначення, ознаки, причини виникнення //Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія».–Х.: Право. – 2012. – С. 298-304.
3. Денисенко І. Д. и др. Модернізація України в контексті сучасних політичних досліджень та соціальних практик. – 2011.



4. Денисенко І. Д. Війни ХХІ сторіччя: у пошуках стратегії дослідження //Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2019. – Т. 2. – №. 8. – С. 60-70.
5. Денисенко І. Д., Тяпкіна Ю. О. Армія сучасної держави: визначення стратегії дослідження //Сучасне суспільство. – 2019. – №. 1. – С. 73-83.
6. Моїсєєва Н. Адаптація людини до комунікаційного простору сучасності //Вісник Книжкової палати. – 2015. – №. 6. – С. 38-41.
7. Михайлюк О. Карнавалізація свідомості в сучасній культурі //Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: наук. вісн: зб. наук. праць.–К.: Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова. – 2011. – С. 248-253.
8. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір // Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
9. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Bondar N. O., Todrina I. V. Fenomen elektoral'noho absenteyizmu v suchasnomu suspil'stvi //Suchasne suspil'stvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kul'turolohichni nauky. – 2020. – Т. 2. – №. 1-18. – S. 28-36.
2. Denysenko I. D. Kryza sotsiolohiyi: vyznachennya, oznaky, prychny vynyknennya //Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho. Seriya «Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya».–КН.: Pravo. – 2012. – S. 298-304.
3. Denysenko I. D. y dr. Modernizatsiya Ukrayiny v konteksti suchasnykh politychnykh doslidzhen' ta sotsial'nykh praktyk. – 2011.
4. Denysenko I. D. Viyny KHKHI storichchya: u poshukakh stratehiyi doslidzhennya //Suchasne suspil'stvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kul'turolohichni nauky. – 2019. – Т. 2. – №. 8. – S. 60-70.
5. Denysenko I. D., Tyapkina YU. O. Armiya suchasnoyi derzhavy: vyznachennya stratehiyi doslidzhennya //Suchasne suspil'stvo. – 2019. – №. 1. – S. 73-83.

6. Moisyeyeva N. Adaptatsiya lyudyny do komunikatsiynoho prostoru suchasnosti //Visnyk Knyzhkovoyi palaty. – 2015. – №. 6. – S. 38-41.
7. Mykhaylyuk O. Karnavalizatsiya svidomosti v suchasniy kul'turi //Hileya. Istorychni nauky. Filosofs'ki nauky. Politychni nauky: nauk. visn: zb. nauk. prats'.–
8. Moisyeyeva N. I. Lyudyna ta suchasnyy komunikatsiynyuy prostir. Filosofiya spilkuvannya : Filosofiya. Psykholohiya. Sotsial'na komunikatsiya. 2014. № 7. S. 89- 94
9. Moisyeyeva N. I. Sotsial'no-komunikatsiyna diyal'nist' yak istoryko-suspil'na praktyka. KH. :KHNTUS·H, 2015. 392 s

УДК 378

**Ольга Сергіївна Гончарова,**

канд. іст. наук, доц. кафедри історії України

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ORCID: 0000-0002-8697-3211

**Юрій Анатолійович Брагін,**

канд. культурології, доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського

спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет

ORCID:0000-0002-6213-5723

**Тетяна Михайлівна Брагіна,**

канд. філос. наук, доц. кафедри народної хореографії

Харківська академія культури

ORCID: 0000-0003-2225-3685

## ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

**Olha Serhiyivna Honcharova,**

c.h.s., as .prof. of the department of history of Ukraine

Kharkiv National Pedagogical University

**Yurii Anatoliyovich Brahin,**

c. c. s., as. prof. of the department of UNESCO

State Biotechnical University

**Tetiana Mihaylivna Brahina,**

c. ph.s., as. prof. of the department of folk choreography

Kharkiv State Academy of Culture

## **THE EXPERIENCE OF TEACHING UKRAINIAN HISTORY TO INTERNATIONAL STUDENTS**

**Анотація.** Стаття присвячена аналізу методичних аспектів викладання історії України іноземним студентам на етапі їх підготовки до вступу в заклади вищої освіти. Обґрунтовано етапи роботи з навчальними текстами. Доведено, що ретельний підбір завдань для передтекстових і післятекстових вправ з історії та їх сумлінне виконання іноземними здобувачами освіти допоможе оволодіти технікою мовлення та досить швидко адаптуватись до освітнього середовища університету. Визначені ефективні засоби розвитку мовлення студентів та стимулювання практичного використання набутих під час вивчення теми знань. Проаналізовано особливості оволодіння іноземними здобувачами навичками письмового мовлення. Встановлено ефективність музейних екскурсій, відвідування мистецьких виставок. Сформульовано необхідність формування бережливого ставлення до культурно-історичної спадщини будь-якої країни, толерантного ставлення до людей.

**Ключові слова:** адаптація, історія України, мовленнєві компетенції, оволодіння письмовою мовою.

**Abstract.** The article is devoted to the analysis of the methodological aspects of teaching the history of Ukraine to foreign students at the stage of their preparation for the admission to higher educational institutions. The stages of

working with educational texts were grounded. It was proven that careful selection of tasks for pre-text and post-text exercises on history and their conscientious fulfillment by students will help to master the technique of speech and quickly adapt to the educational environment of the university. The effective means of developing students' speech and stimulating the practical use of knowledge, acquired while studying, are determined. Peculiarities of mastering the written communication skills by foreign applicants are analyzed. The effectiveness of museum tours and visits to art exhibitions were posited. The necessity of forming a careful attitude towards the cultural and historical heritage of any country, a tolerant attitude towards people were formulated.

**Key words:** adaptation, history of Ukraine, speech competencies, mastering the written language.

Глобальні виклики, зумовлені розвитком технологій, змінами структури економіки, ринку праці та сфери зайнятості, демографічними й соціальними проблемами, пов'язаними з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, на нинішньому етапі багаторазово підсилені повномасштабною військовою агресією російської федерації. Перед системою освіти постали завдання, що потребують негайного розв'язання та які в мирний час ніколи не були б такими нагальними, а саме: безпека функціонування закладів освіти, організація освітнього процесу в умовах воєнного стану й багато інших. Така ситуація змушує здійснити критичну переоцінку напрацьованого досвіду викладання дисциплін соціо-гуманітарного циклу, зокрема історії України, іноземним здобувачам освіти.

У Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди здобувають вищу освіту студенти з багатьох держав. Протягом першого року перебування в Україні, вони засвоюють початкові знання на підготовчому відділенні. Завдяки його роботі студенти, приступивши на наступний рік до досягнення обраного напрямку підготовки (спеціальності), в цілому, не відчують себе у мовній ізоляції.

За навчальним планом підготовчого відділення, поряд з вивченням мови, слухачі набувають й початкових знань з історії України. Окрім набуття знань про минуле нашої держави, завдання курсу – допомогти зламати «лінгвістичні бар'єри» при подальшому вивченні цього предмету студентами-іноземцями в вишах України. Виходячи з цього, багато уваги у ході вивчення історії ми приділяємо поповненню лексичного запасу, вмінню правильно розуміти значення слів та пов'язувати їх в словосполучення і речення, а також будувати власні тексти. Весь навчальний процес, ілюстративний матеріал, наочні посібники, технічні засоби, які використовуються в ході розповідей і бесід зі студентами, спрямовані на виконання цього завдання.

Одна з основних проблем при викладанні історії іноземцям полягає в доцільному і коректному з точки зору науки обмеженні мовного матеріалу. З огляду на це, використання для навчання іноземних студентів підручників з історії, розроблених для навчання вітчизняних студентів, неможливе. Текст навчального матеріалу має бути адаптований (спрощений), що полегшить його розуміння та засвоєння. Слід враховувати максимальне число слів, яке може засвоїти слухач в рамках одного заняття. З часом кількість засвоєних термінів збільшиться, що дозволить пропонувати для розгляду більш змістовні тексти.

При роботі з будь-яким текстом завжди звертається увага на три етапи роботи: передтекстовий, текстовий і післятекстовий. Всі вони, окрім формування знань з історії, покликані сприяти набуттю мовленнєвих компетенцій іноземними студентами.

Передтекстова робота спрямована на зняття лексико-граматичних перепон, що забезпечує повноту і точність розуміння тексту, активізує продукування мовлення в усній і письмовій формах. На початку роботи з кожним новим текстом слід запропонувати перелік основних термінів і понять, знання яких необхідно для розуміння викладених далі історичних подій, фактів і явищ. Потім слід запропонувати вправи, які дозволять

перевірити ступінь розуміння студентами значення нових термінів та пов'язати їх з тими, що використовувались при вивченні попередньої теми. Підготовчі вправи можуть бути спрямовані на утворення фраз і з'єднання їх між собою відповідно до логіки викладу. Наприклад, можна запропонувати студентам скласти словосполучення прикметника з іменниками: незалежний (держава, народ, країни). При цьому вони мають звернути увагу на рід і відмінок іменників [1, с. 18]. Ефективним буде, перед знайомством з текстом, запропонувати студентам поставити дієслова, що використовуються в тексті, у теперішньому, минулому і майбутньому часі. Вправи трансформаційного характеру тренують механізм синонімічних заміन.

Другий етап роботи передбачає різні види читання тексту або окремих його частин з метою вирішення комунікативного завдання. Перше прочитання наукового тексту може бути пов'язано з розумінням основної інформації, повторне прочитання тексту може орієнтувати слухачів на розуміння деталей і їх оцінку. При ознайомленні з текстом можна звернути увагу на виділені (підкреслені) слова [2, с. 4]. Це можуть бути ті терміни, які розглядались перед знайомством з текстом, а також поняття, з якими вони зустрічались в попередніх темах.

Післятекстові вправи служать для перевірки розуміння як прочитаного тексту в цілому, так і окремих його частин. Вони спрямовані на виявлення основних елементів змісту тексту і на підготовку до монологічних і діалогічних висловлювань по темі. Найбільш ефективними, на наш погляд, є такі вправи: складання питального плану тексту і його трансформація в номінативний; переказ тексту за складеним планом; відновлення деформованих пропозицій з опорою на текст; визначення вірної/неправдивої інформації. Особливу зацікавленість у студентів викликає вправа в ході якої вони мають, отримавши картку з словом, спираючись на текст, сконструювати речення. Ефективним засобом розвитку мовлення студентів та стимулювання практичного використання набутих під час вивчення теми знань є завдання – визначити яка історична подія зображена на ілюстрації та пояснити

студентам групи, що обумовило таке рішення? Подібні завдання націлені на формування умінь і навичок відтворення прочитаного або, можна сказати, підводять студентів до самостійного монологічного вислову.

Одним з аспектів вивчення на підготовчому відділенні є оволодіння письмовою мовою [3, с. 7]. Для цього на заняттях з історії як одна з форм використовується написання доповідей. Темі доповідей підібрані таким чином, щоб студенти знайомилися з новою інформацією, відпрацьовуючи навички використання лексики, вивченої на заняттях. У процесі підготовки до написання доповіді студенти відпрацьовують навички вимови термінів, словосполучень та використання вивчених граматичних категорій. Підготовча робота до написання цього викладу спрямована на відпрацювання навичок розуміння однокорінних слів і вивчення словотворчих елементів. Як приклад, наводимо ряд слів «князь – князівство – княжити», обговорюємо зі студентами морфологічні категорії даних слів за формальними ознаками і їх сполучуваність. Така робота сприяє розвитку навичок розуміння слів по знайомому кореню, що особливо важливо при читанні текстів.

Поступово, використовуючи підручники, фільми, численні записи і схеми на звичайній дошці – ми разом подорожуємо історією України. Однак тут доводиться стикатися з проблемою – навчальні фільми не розраховані на бідну лексику іноземних студентів. Тож, їх використання можливе лише на останніх заняттях, коли у слухачів вже сформовано певний набір історичних знань та й матеріал, що вивчається, наближений до сьогодення.

Згодом більшість іноземних студентів починають добре орієнтуватись в питаннях, що стосуються історії Київської Русі, ординського нашестя, національно-визвольної революції другої половини XVII ст.; впевнено запам'ятовують історичних діячів – Володимира Великого, Данила Галицького, Богдана Хмельницького та Івана Мазепу. Захоплюються українською культурою; співпереживають потрясінь XX століття. Значний інтерес у слухачів підготовчого відділення викликає співставлення історичних полій в їх Вітчизні з подіями аналогічного періоду в Україні.

Якщо іноземні студенти, вивчаючи історію України, відчують інтерес до предмету, побачать небайдужого викладача, спробують з різних точок зору подивитися на події в своїй та інших країнах, – це багато в чому стане передумовою не тільки до високої екзаменаційної оцінки, а й до формування бережливого ставлення до культурно-історичної спадщини будь-якої країни, толерантного ставлення до людей. Тому, так важливо виділити ще й додатковий час для екскурсії в музей, для відвідування виставки. Харків багатий пам'ятками. З багатьма з них студенти знайомляться разом з викладачами історії. Закономірно, що в пам'яті залишаються не тільки лекції, але і відвідування «Історичного музею», «Літературного музею», «Музею природи» і т.п.

Отже, ретельний підбір завдань для передтекстових і післятекстових вправ по історії та їх сумлінне виконання студентами сприяє досягненню основних етапів історичного минулого України та успішному оволодінню технікою мовлення і письма. Це дозволить іноземним студентам досить швидко адаптуватись до освітнього середовища університету та допоможе підвищити якість їх підготовки в українських закладах вищої освіти. Перспективою подальших студій вважаємо дослідження використання тестов.

#### Література:

1. Ми вивчаємо історію України: Навчальний посібник для іноземних студентів. (2005). Одеса. 60.
2. Ніколаєнко В. І. (Ред.). (2013). Історія України: Конспект лекцій для іноземних студентів. Харків: НТУ «ХПІ». 73.
3. Волобуєва І. В. (2014) Особливості навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах. Педагогіка та психологія. 45. 3-13.

#### References:

1. My vuvchayemo istoriiu Ukrainy: Navchalnyi posibnyk dlia inozemnykh studentiv. (2005). Odesa. 60.



2. Nikolaienko V. I. (Red.). (2013). Istoriiia Ukrainy: Konspekt lektsii dlia inozemnykh studentiv. Kharkiv: NTU «KhPI». 73.
3. Volobuieva I. V. (2014) Osoblyvosti navchannia inozemnykh studentiv na pidhotovchykh fakultetakh. Pedahohika ta psykholohiia. 45. 3-13. их технологій для вимірювання навчальних досягнень іноземних студентів.

УДК 316.346.32-053.6

**Наталя Григорівна Грабар,**

доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри ЮНЕСКО  
«Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін,

Державний біотехнологічний університет

[orcid.org/0000-0002-5120-0382](https://orcid.org/0000-0002-5120-0382)

### **АЛЬТЕРНАТИВА ДИСЦИПЛІНАРНИХ КУРСІВ**

### **СОЦІАЛЬНО-МОЛОДІЖНОГО ВЕКТОРА**

**Natalia Hryhorivna Grabar,**

Doctor of Science in Social Communications, docent, Professor of UNESCO

UNESCO «Philosophy of human communication» social and humanitarian

disciplines, State Biotechnology University, (SBTU)

[orcid.org/0000-0002-5120-0382](https://orcid.org/0000-0002-5120-0382)

### **AN ALTERNATIVE TO THE DISCIPLINARY COURSES OF THE**

### **SOCIAL AND YOUTH VECTOR**

**Анотація.** У статті розглянуто молодь, як соціально-демографічну групу та підкреслено її значимість у суспільному житті. Зазначено, що досліджуючи молодіжні проблеми, неможливо залишатися на позиціях констатації позитивних чи негативних факторі життєдіяльності молодого покоління. Наголошено на доцільності практикувати курс дисципліни

«Соціологія молоді» для студентів спеціальності 054 «Соціологія», а також для інших студентів за вибором.

**Ключові слова:** молодь, студенти, соціалізація, соціологія молоді.

**Abstract.** The article examines youth as a socio-demographic group and emphasizes its significance in social life. It is noted that when investigating youth problems, it is impossible to remain on the position of ascertaining positive or negative factors in the life of the young generation. Emphasis is placed on the expediency of practicing the course of the discipline "Sociology of Youth" for students of the specialty 054 "Sociology", as well as for other students by choice.

**Key words:** youth, students, socialization, sociology of youth.

Вивчення проблем життєдіяльності молоді, її соціального становлення, участі у суспільному житті перебувають у центрі уваги науковців. Як відомо, молоде покоління – це активна, енергійна та перспективна частина населення. Відповідно до соціологічних уявлень, саме молодь є тією силою, яка має значний потенційний ресурс і за певних соціальних обставин швидко орієнтується та ініціює пошук виходу із складних ситуацій.

Науковці схильні до дискусії визначення поняття «молодь» [1] та встановлення її вікових меж. У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року (та його доповненні у 2004 р.) вікові межі молодого покоління зазнали подовження. Відповідно до даного закону «...молодь, молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 35 років...» [2].

Як особлива когорта населення, «...молодь характеризується не лише віковими межами, а й місцем, котре вона посідає в соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення і розвитку. Це, з одного боку, відрізняє молодь від інших вікових соціальних груп суспільства, а з іншого – дає їй змогу об'єктивно посідати цілком своєрідне місце і відігравати певну роль в усіх сферах життєдіяльності» [3, с. 64].

Звичайно, державна молодіжна політика відображає позицію держави до цієї спільноти, створює необхідні умови, гарантії для соціального становлення і розвитку молодого покоління. Завжди викликала зацікавленість Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (остання за 2019 рік).

Проблемам державної молодіжної політики, питанням громадського молодіжного руху присвячені праці: В. Бебика, В. Вербиця, І. Гайвановича, Ю. Галабурди, М. Головатого, В. Головенька, В. Криворученко, Ю. Криворучка, М. Перепелиці, Н. Паніної та ін. Приділяється увага особливостям становлення молодіжного ринку праці в дослідженнях українських вчених: С. Злупко, М. Долішній, О. Лаврук, О. Яременко та ін. Взагалі соціально-економічні проблеми праці та зайнятості, молодіжного безробіття висвітлюються багатьма дослідниками. На зазначені аспекти працевлаштування звертають увагу також правознавці, зокрема С. Вишновецька, О. Коваленко, Р. Шабанов та ін. С. Нечипоренко в монографічному дослідженні акцентує увагу на шлюбно-сімейній ситуації в Україні, перспективах розвитку державної підтримки молодих сімей [4]. Патріотичну складову молодого покоління досліджували І. Бех, Н. Чорна та інші.

Мета статті: обґрунтувати необхідність викладання навчального курсу «Соціологія молоді» для студентів спеціальності 054 «Соціологія» як обов'язкової освітньої компоненти, а також у якості вибіркової дисципліни для студентів як гуманітарного, так й технічного напрямів освіти.

Молодь піддається впливам усіма найбільш значущими процесами й факторами, які зумовлюють соціальні процеси. Нині вони все більше усвідомлюють себе громадянами нової України з досить високими показниками патріотизму. Якщо до війни з росією молодь не завжди була здатна виокремити свої соціальні проблеми за ступенем важливості, то саме зараз відчутні прояви самовідданості, відчуття обов'язку, героїзму. В такі часи випробувань процес соціалізації пришвидшується у формуванні

соціальних якостей, цінностей, знань, навичок, умінь. Цей фактор відбивається на життєвій позиції молодих людей.

В даний час, попри воєнний стан, молодь ініціює та бере участь в різноманітних проєктах, про що зазначається в соціальних мережах. Молодіжними, дитячими та студентським громадськими об'єднаннями проводиться значна робота по залученню до підтримки України своїх міжнародних партнерів. Зокрема, у рамках Плану дій Ради Європи для України на 2023-2026 рр. Рада Європи наразі реалізує проєкт(и) щодо молодіжної політики та молодіжної роботи в Україні. (<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/youth-for-democracy-in-ukraine>).

Дослідження серед молоді Івано-Франківської громади ініціювала та реалізує громадська організація «Між Іншим» разом з Карпатським інститутом аналітики «FrankoLytic» у партнерстві з Молодіжною радою при міськраді та департаментом молодіжної політики та спорту. В Івано-Франківській громаді вивчають, як молодь оцінює дії місцевого самоврядування та чи готова до прийняття управлінських рішень. Також у фокусі дослідження «Зробимо молодь гучнішою!» аналізують готовність до волонтерської діяльності та зручні канали комунікації для молоді. (<https://suspilne.media/364652-v-ivano-frankivskij-gromadi-doslidzuut-ak-molod-osinue-dii-vladi/>).

В рамках програми «EU4Youth», яка реалізується за підтримки Європейської комісії відбувся цікавий захід у якому взяли участь представники молоді Харкова та інших регіонів України, зокрема, з Івано-Франківська, Хмельницького, Ірпеня та ін. Також в режимі онлайн до зустрічі долучилися учасники з Німеччини, Швеції, Польщі та Англії. В рамках реалізації проєкту «Policy Labs» було заплановано проведення трьох консультацій. Раніше заходи пройшли в Одесі та Івано-Франківську. У Харкові ж відбулася заключна зустріч, під час якої учасники, враховуючи попередні напрацювання, обговорили можливі кроки та дії щодо розвитку молодіжної політики в умовах повномасштабного вторгнення та в період

відновлення України. Зазначено, що Європейська комісія продовжує реалізацію проєкту «Дорожні карти залучення молоді». Харків увійшов до трійки міст України, які беруть у ньому участь. (<https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/-53073.html>).

На регіональному рівні проводяться соціологічні дослідження, що мають відношення до молоді. Так, Рівненська обласна бібліотека проводить анкетування про молодь та їхні вподобання у книгах. Наголошується, що результати дослідження допоможуть краще зрозуміти попит тематики книг. Відповідно фонди бібліотеки будуть поповнюватися кращими сучасними книгами. (<https://horyn.info/news/u-rivnomu-doslidzhuyut-shho-chytaye-molod/>).

Окрім позитивних факторів, в молодіжному соціально-демографічному середовищі проблемні питання залишаються і на даний час (наркоманія, токсикоманія, булінг, алкоголізм, прояви девіантної поведінки та інші негативні явища).

Задля усунення проблемних факторів варто популяризувати серед молоді знання про ціннісні орієнтації, соціальні орієнтири в усіх сферах життєдіяльності, морально-психологічні установки в особливих випадках тощо. Виникла необхідність впроваджувати дисципліни, що досліджували б молодь, зокрема М. Головатий, Н. Черниш, Ю. Волкова схильні до «Соціології молоді», інший дослідник В. Павловський пропонує «Ювенологію» як комплексну інтегративну науку про молодь; В. Головенько «Юнологію» – науку, що займається вивченням молоді та її фундацій. Безперечно, всі ці наукові дисципліни спрямовані на вивчення різноманітних особливостей молоді.

Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціогуманітарних дисциплін Державного біотехнологічного університету з цього року на спеціальності 054 «Соціологія» для студентів 2 курсу РВО «Бакалавр» вводить курс навчальної дисципліни «Соціологія молоді».

Мета курсу «Соціологія молоді» полягає в здобутті студентами знань про предмет і завдання дисципліни, про роль та місце молоді в соціальному

розвитку суспільства; характеристики образу життя, ціннісних орієнтацій та системи цінностей молоді, їх сутність та особливості формування; вивчення життєвих планів молоді та визначення оптимальних умов їх реалізації; визначення морально-психологічної готовності до праці та до безробіття тощо. Основна ціль – ознайомити студентів і дати їм можливість проаналізувати та зрозуміти складний процес входження людини в соціальний організм суспільства.

Навчальна дисципліна «Соціологія молоді» складається із загальнотеоретичного розділу, де молодь розглядається як соціально-демографічна група, як специфічна соціальна спільнота та її сутнісні риси; спеціально-теоретичного, який розкриває специфіку молоді як соціально-демографічної групи, особливості її поведінки, вікові та соціально-психологічні характеристики, ціннісні орієнтації та потреби молоді. Семінарські заняття розвивають творчу самостійність студентів, зміцнюють їх інтерес до науки. Використовуються різні форми: розгорнута бесіда, доповіді на обрану тему, обговорення рефератів і творчих робіт, есе, які можуть набирати форми диспуту. Для активізації студентів обрано систему опонування, коли крім основного доповідача виступають опоненти.

Вивчаючи проблемні питання молодіжного середовища, неможливо обходитися лише констатуванням позитивних чи негативних фактів життєдіяльності молоді. Потрібен глибокий системний аналіз стану молоді, чим і покликана займатися соціологія молоді – галузь соціології, яка вивчає таку соціально-демографічну групу суспільства, як молодь. Вважаємо, що знання з курсу «Соціологія молоді» для студентів спеціальності 054 «Соціологія» також допоможуть в адаптації молодих фахівців до як дослідницької сфери або сфери управління людськими ресурсами, так й до соціальної роботи. На наш погляд ця дисципліна також буде допомагати досягти певних соціальних компетентностей для студентів інших гуманітарних напрямків, тому радимо розглянути необхідність її викладання на інших спеціальностях.

## Література:

1. Грицай Ю. В. (2015). Складові, що визначають сутність поняття «молодь»: сучасні підходи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. Вип. 15 (1). С. 132-135.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» із змінами від 23.03.2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>
3. Карнаух А. (2005) Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. Політичний менеджмент. – № 4 (13). С. 63-69
4. Нечипоренко С. В. (2011) Молодіжна сімейна політика в Україні : монографія. Умань: Н70 Видавець «Сочінський» 217 с.

## References:

1. Gritsay Yu. V. (2015). SkladovI, scho viznachayut sutnIst ponyattya «molod» : suchasni pIdhodi. Naukoviy vIisnik MIzhnarodnogo gumanItarnogo unIversitetu. SerIya : YurisprudentsIya. Vip. 15(1). S. 132-135.
2. Zakon UkraYini «Pro spriyannya sotsIalnomu stanovlennyyu ta rozvitku molodi v UkraYinI» Iz zmInami vId 23.03.2004
3. Karnauh A. (2005) Problemi molodIzhnoYi polItiki v suchasniY UkraYinI. PolItichniy menedzhment. – # 4 (13). С. 63-69.
4. Nechiporenko S. V. (2011) MolodIzhna slmeyna polItika v UkraYinI : monografIya. Uman: N70 Vidavets «SochInskiy» 217 s.

УДК 37.378

**Ірина Олексіївна Данченко,**

док. пед. наук, доцент, професор кафедри ЮНЕСКО

«Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет, Харків

**Валентина Олександрівна Тюріна**

док. пед. наук, професор,

професор кафедри соціології та психології,

Харківський національний університет внутрішніх справ

**ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК БАГАТОРІВНЕВА СИСТЕМА  
ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ  
КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Iryna Danchenko**

Doctor of pedagogical sciences, associate professor, professor of the UNESCO  
department

"Philosophy of human communication" and social and humanitarian disciplines

State Biotechnological University, Kharkiv

**Valentina Tyurina**

Doctor of pedagogical sciences, professor,

Professor of the Department of Sociology and Psychology

Kharkiv National University of Internal Affairs

**EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A MULTI-LEVEL SYSTEM FOR  
FORMING PERSONAL AND PROFESSIONAL COMPETENCES OF  
STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

**Анотація.** В статті досліджено зміст та специфіку поняття освітнього середовища як системи, визначеного його сутність та особливості формування особистісних та професійних компетенцій здобувачів вищої освіти.

**Ключові слова:** освітнє середовище, освітній процес, формування особистісних та професійних компетентностей, принципи розбудови освітнього середовища.

**Abstract.** The article examines the content and specifics of the concept of educational environment as a system, its essence and peculiarities of formation of



personal and professional competences of students of higher education are determined.

**Keywords:** educational environment, educational process, formation of personal and professional competences, principles of building an educational environment.

Сьогодні перед сучасними закладами вищої освіти стоять нові виклики, зумовлені, насамперед, глобальною трансформацією освіти та освітніми реформами в Україні.

Серед ключових компонентів, з яких складається формула освіти майбутнього, є: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві та сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання здобувачів освіти, освітян, батьків .

Важливість розв'язання проблеми створення освітнього середовища сьогодні зумовлена необхідністю його цілісного оновлення і приведення у відповідність до загальних трансформаційних змін, які відбуваються в суспільстві.

Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, іншими нормативними документами визначені провідні цілі та завдання розвитку національної системи освіти, яка має відповідати соціальному замовленню та потребам особистості.

Зміни, що входять у сучасне життя, повинні бути сигналом для відповідної адаптації системи навчання та виховання студентів. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «...метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству,

збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1].

Навчання та виховання як єдиний безупинний процес та означає, що головним завданням діяльності вищого навчального закладу є не тільки підготовка висококваліфікованих спеціалістів, а й формування особистості студентів з гармонійно поєднаними професійними, морально-естетичними, психологічними якостями.

У підсумку суспільство наповнюється спеціалістами з високими професійними і моральними якостями, а з найкращих випускників формується еліта суспільства.

Зазначені завдання повинні вирішуватись одночасно, провідну роль при цьому відіграє висока кваліфікація, моральне обличчя та авторитет педагогічного працівника. У процесі виконання людиною своєї професійної діяльності цінуються не тільки його професійні знання, вміння, але також його професійні та особистісні якості.

Слушною видається думка С.Мелікової, що підготовка висококваліфікованих кадрів, спроможних конкурувати на ринку праці, які володіють знаннями, уміннями, навичками у своїй галузі, спроможні здійснювати самостійно здобуття необхідної інформації, поповнювати знання та застосовувати їх у сучасних реаліях – все це завдання, що постають перед вищою освітою XXI століття [3].

Освітнє середовище – це система соціальних зав'язків і відношень у галузі освіти, це місце перетину діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їхнього творчого потенціалу. Воно характеризується обсягом освітніх послуг, їхньою якістю, інтенсивністю освітньої інформації і функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, народжених певною культурою.

Об'єднуючи суб'єктивний та об'єктивний погляди на «освітнє середовище», можна стверджувати: освітнє середовище – це сукупність природних, фізичних та соціальних об'єктів й суб'єктів, які впливають на формування учня, на його творчий, професійний та особистісний розвиток, сприяють становленню взаємодій та особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, забезпечують умови комфортної життєдіяльності здобувача освіти в вищому навчальному закладі та поза його межами.

Провідні тенденції світової освіти пов'язані з ідеєю створення освітнього середовища, що сприяє самореалізації кожного студента. Це передусім проектування Дослідницьких Підтримуючих Навколишніх Середовищ (Study Support Environments – SSEs) замість «навчальних систем» або «навчаючих навколишніх середовищ» («instruction alsys tems» чи «learningenvironments»), які дозволяють створити «місце для дослідження у світі навчання» [4].

Перелічимо конструктивні принципи ICON проекту (ICON - An Interpretation Construction Approach to Constructivist Design) [XXV], що претендують на основні принципи НОП: спостереження; побудова інтерпретацій; контекстуалізація; пізнавальне студентство; співпраця; множинність інтерпретацій; множинність маніфестацій. Перелічені принципи є адаптацією пропозицій різних дослідників, але принцип зосередження навчального процесу на справжніх артефактах є унікальним.

Взаємодія особистості й середовища характеризується багаторівневістю та складними взаємозв'язками, тому ефективний і повноцінний розвиток особистості у вищому навчальному закладі відбувається через залучення студентів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної інтелектуально-творчої праці. Сучасне освітнє середовище створює неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе.

Отже, актуалізується проблема надання молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці, саме завдяки розвитку в освітньому середовищі.

Безумовно, що освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні.

Водночас у сучасних швидкозмінних умовах освітнє середовище навчального закладу не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, які можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю здобувачів освіти, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу.

Актуалізуються аспекти важливості освітнього процесу для розвитку особистості та соціуму, адже в умовах швидкозмінного світу освіта реально стає продуктивною силою й гарантом національної безпеки держави, оскільки соціально-економічний розвиток суспільства все більше залежний від знань та освіченості кожного громадянина.

На думку С.Сисоевої, освіта перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи в ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «із суспільства сьогодні сьогодні» на «суспільство майбутнього»; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя [3].

Беручи до уваги те, що знання студенти отримують з навколишнього середовища, то сучасні освітні процеси не можуть відбуватися без включення в навчання широкого спектра інформаційних ресурсів, без розвитку вмінь працювати з інформаційними джерелами.

Таким чином, освітнє середовище вищого навчального закладу впливає на формування компетентностей студентів, оскільки надає необмежені можливості пошуку потрібної навчальної інформації для виконання самостійної роботи, підготовки до семінарів, доповідей, написання рефератів та інше, отже, формує вміння працювати, аналізувати та оцінювати інформацію.

Однак, це буде реалізовано повною мірою тільки в тому випадку, коли навчання буде орієнтуватися на інноваційну модель, найважливішими характеристиками якої є особистісно-орієнтована спрямованість, установка на розвиток творчих здібностей студентів. Одночасно з набутими фаховими знаннями випускник повинен дбати про власні внутрішні якості, такі як мораль та духовність, примножувати успадковані національні традиції, культуру.

#### Література:

1. Закон України «Про освіту»: За станом на 05.09. 2017 р. / Верховна Рада України. - офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2017. - 40 с. – (Сер. "Закони України").
2. Мелікова С. О. Інтерактивне навчання – інноваційна форма навчального процесу / С. О. Мелікова // Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Випуск 206. – С. 89–93.
3. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу : монографія / С. О. Сисоєва. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 324 czvernennya: 20.03.2019).
4. McClintock, R. (1971) Toward a place for study in a world of instruction. Teachers College Record, 72, P. 405-416.

## References:

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: Za stanom na 05.09. 2017 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. - ofits. vyd. – K.: Parlam. vyd-vo, 2017. - 40 s. – (Ser. "Zakony Ukrainy").
2. Melikova C. O. Interaktyvne navchannia – innovatsiina forma navchalnoho protsesu / S. O. Melikova // Visnyk Cherkaskoho universytetu. – Serii: Pedagogichni nauky. – 2011. – Vypusk 206. – S. 89–93.
3. Sysoieva S. O. Osvita i osobystist v umovakh postindustrialnoho svitu : monohrafiia / S. O. Sysoieva. – Khmelnytskyi : KhHPA, 2008. – 324 szvernennya: 20.03.2019).
4. McClintock, R. (1971) Toward a place for study in a world of instruction. Teachers College Record, 72, P. 405-416.

УДК 378.148(477):005.342

**Аліна Олегівна Єфіменко,**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет, (ДБТУ),

ORCID ID: 0009-0000-0291-1797

**Світлана Володимирівна Герасименко,**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний

біотехнологічний університет (ДБТУ),

ORCID ID: 0009-0000-2024-5564

**Аліна Олександрівна Засядьвовк,**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет,

ORCID ID 0009-0006-8330-2830

**Світлана Анатоліївна Золотарьова,**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет  
ORCID ID 0000-0001-7275-5603

## **ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ**

**Alina Olegovna Yefimenko,**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU),  
ORCID ID: 0009-0000-0291-1797

**Svetlana Volodymyrivna Gerasimova,**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU),  
ORCID ID:0009-0000-2024-5564

**Alina Oleksandrivna Zasiadvovk,**

graduate of the first (baccalaureate) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU);  
ORCID ID:0009-0006-8330-2830

**Svitlana Anatoliivna Zolotarova,**

candidate of agricultural sciences, associate professor of the UNESCO Department "Philosophy of Human Communication" and social and humanitarian disciplines,  
State Biotechnological University, (SBTU),  
ORCID ID 0000-0001-7275-5603

## **INNOVATIVE TEACHING METHODS IN HIGH SCHOOLS OF UKRAINE**

**Анотація.** Проаналізовано уявлення вітчизняних викладачів щодо інноваційних методів, які запроваджуються у вищій школі. Визначено основні поняття освітніх інновацій. Показано основні переваги різноманітних методів з погляду на формування та розвиток майбутніх фахівців. Встановлено, що ефективними формами навчальної роботи з впровадження

до освітнього процесу інноваційних процесів та формування ключових професійних компетенцій майбутніх спеціалістів є застосування різноманітних активних форм. Використання різних методів та прийомів активного навчання пробуджує у студентів інтерес до самої навчально-пізнавальної діяльності, що дозволяє створити атмосферу мотивованого, творчого навчання та одночасно вирішувати цілий комплекс навчальних, виховних завдань.

**Ключові слова:** інноваційні методи, освітні інновації, активні форми навчання

**Abstract.** The ideas of domestic teachers regarding innovative methods introduced in higher education were analyzed. The main concepts of educational innovations are defined. The main advantages of various methods from the point of view of formation and development of future specialists are shown. It has been established that effective forms of educational work on the introduction of innovative processes into the educational process and the formation of key professional competencies of future specialists are the use of various active forms. The use of various methods and techniques of active learning awakens students' interest in the educational and cognitive activity itself, which allows to create an atmosphere of motivated, creative learning and simultaneously solve a whole set of educational and educational tasks.

**Key words:** innovative methods, educational innovations, active forms of learning

Події останніх років внесли низку змін до системи освіти. Найбільш значущою подією останніх десятиліть є діджиталізація суспільства та проникнення інтернет-технологій у навчання. Цифрові технології змінили способи спілкування, спосіб мислення, а також соціальні навички та поведінку людства.



Педагогічні інновації – це зміни в педагогічній діяльності, спрямовані на підвищення освітнього процесу. Інноваційні методи навчання вивчаються і досліджуються спеціалістами з різних галузей, таких як педагогіка, психологія, інформаційні технології, соціологія тощо. До таких спеціалістів можуть належати науковці, викладачі, педагоги, консультанти з питань освіти, аналітики і технічні спеціалісти.

На думку О. Бульвінської [1] найефективнішим способом розвитку дослідницьких здібностей студентів є активні методи, які спонукають до активної розумової та практичної діяльності під час засвоєння навчального матеріалу.

Тураєвою І.І., Шевченко Н.М. [2] було розглянуто та введено поняття «партнерська технологія», розкрито поняття «кооперативного навчання» та проілюстровано застосування його методів та прийомів. Кооперативне навчання є широко визнаним у сфері освіти. Його популярність зростає завдяки багатьом причинам, бо саме кооперативне навчання: допомагає викладачеві продуктивно працювати у групах з великою кількістю учнів (студентів); удосконалює академічні досягнення; сприяє соціальному розвитку.

Л.В. Козак [3] спираючись на досвід вітчизняних колег, пояснює, що інноваційне навчання забезпечує варіативність та особистісно-орієнтовану спрямованість навчально-виховного процесу, внаслідок чого знання, уміння й навички студентів перетворюються у засіб розвитку їх пізнавальних і особистісних якостей, забезпечують їх здатність бути суб'єктом інноваційної професійної діяльності.

Освітні інновації – це не стільки інструмент, як важливі, доленосні, докорінні зміни у свідомості педагогічної спільноти і студентства – зміни, які спонукають людей активно і добровільно шукати нові інструменти і бути готовими їх застосовувати. Усю множину причин гальмування освітніх інновацій можна поділяти на системні і соціально-психологічні [4].

За даними авторів [5], використання системи активних методів навчання змінює традиційний характер навчальної програми та вимагає дотримання основних елементів методики, які передбачають підготовку студентів до активного сприйняття навчального матеріалу, постановки запитань і творчих завдань, проведення різних форм закріплення.

З огляду на вищезгадані джерела, вважаємо, що у сучасному освітньому процесі проблема інноваційних методів навчання залишається однією із актуальних у світовій педагогічній і науково-дослідній діяльності.

При вивченні проблеми впровадження інноваційних методів спостерігається складність та багатогранність даного процесу. Особлива увага зосереджена на тому, що інноваційний підхід до навчання студентів має бути системним та охоплювати всі аспекти навчально-виховної роботи під час підготовки майбутніх фахівців, при цьому мають бути переглянуті теоретичні та практичні підходи до змісту освіти, професійно-педагогічної підготовки викладачів, розроблення нових технологій та методів навчання.

Теорії освіти розглядають не тільки студента та викладача (мікрорівень взаємодії), але і участь держави у системі освіти (макрорівень).

Прикладом того є основні законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють освіту. Закон України «Про вищу освіту» серед основних завдань вищих навчальних закладів передбачає «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності».

Інноваційні методи включають інтерактивні та комп'ютерні технології. Інтерактивні технології розподіляються на наукові, соціальні, професійні, інтегральні. Технології комп'ютерного навчання поєднують в собі збір, обробку, зберігання та передачу інформації від студента до студента та навпаки.

На сьогодні в практиці педагогічної діяльності широко використовують імітаційні методики навчання. До них відносять рольові та організаційні ігри. За допомогою ігор у студентів спостерігається прояв продуктивної

діяльності. Ділові ігри, в основному, поширені при вивченні спеціальних дисциплін, які потребують розгляд типових ситуацій і проблем.

Іншим не менш цікавим методом є метод проектів. Його засновано на засвоєнні знань, методики викладання матеріалу, використання технологій презентації та творчої складової при складанні доповіді. Окрім цього, цей метод потребує від студента дослідницьких навичок та умінь, критичного мислення та креативних підходів при викладанні доповіді.

Тобто ефективними формами навчальної роботи з впровадження у освітній процес інноваційних процесів та формування ключових професійних компетенцій майбутніх спеціалістів є застосування різноманітних активних форм та методів навчання: створення проектів, підготовка публічних виступів, дискусійне обговорення професійно-важливих проблем, навчання у співпраці, створення проблемних ситуацій, підготовка спрямованих відеофільмів та презентацій. Використання інноваційних методів у професійно орієнтованому навчанні є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Використання різноманітних методів та прийомів активного навчання пробуджує у студентів інтерес до самої навчально-пізнавальної діяльності, що дозволяє створити атмосферу мотивованого, творчого навчання та одночасно вирішувати цілий комплекс навчальних, виховних завдань.

#### Література:

1. Bulvinska. O. (2019). Сучасні методи навчання і викладання на основі дослідження: зарубіжний досвід. *Освітологічний дискурс*, 1-2 (24-25), 83–103. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.83103>

2. Тураєва І.І., Шевченко Н.М. Упровадження методів кооперативного навчання у вищих навчальних закладах.: зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 листоп. 2015 р. / Національна академія Національної гвардії України. – Х. : ХОГОКЗ, 2015. – 286 с.

3. Козак Л. В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі / Л. В. Козак // Освітологічний дискурс. - 2014. - № 1. - С. 95-107. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys\\_2014\\_1\\_1](http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_1_1)

4. Петрунько О. В. Освітні інновації в Україні: проблеми впровадження та можливості оптимізації/ О. В. Петрунько // Освітологічний дискурс. - 2014. - № 1. - С. 194-207

5. Сипченко В. Активні методи навчання як засіб формування мотивації навчальної діяльності студентів / В. Сипченко, А. Левченко // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. - 2017. - Вип. 6. - С. 119-127

#### References:

1. Bulvinska. O. (2019). Suchasni metody navchannia i vykladannia na osnovi doslidzhennia: zarubizhnyi dosvid. Osvitlohichnyi diskurs, 1-2 (24-25), 83–103. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.83103>

2. Turaieva I.I., Shevchenko N.M. Uprovadzhennia metodiv kooperatyvnoho navchannia u vyshchych navchalnykh zakladakh.: zb. nauk. st., materialy III mizhnar. nauk.-prakt. konf., 10-11 lystop. 2015 r. / Natsionalna akademiia Natsionalnoi hvardii Ukrainy. – Kh. : KhOHOKZ, 2015. – 286 s.

3. Kozak L. V. Doslidzhennia innovatsiinykh modelei navchannia u vyshchii shkoli / L. V. Kozak // Osvitlohichnyi diskurs. - 2014. - № 1. - S. 95-107. - Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys\\_2014\\_1\\_1](http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_1_1)

4. Petrunko O. V. Osvitni innovatsii v Ukraini: problemy vprovadzhennia ta mozhlyvosti optymizatsii/ O. V. Petrunko // Osvitlohichnyi diskurs. - 2014. - № 1. - S. 194-207

5. Sypchenko V. Aktyvni metody navchannia yak zasib formuvannia motyvatsii navchalnoi diialnosti studentiv / V. Sypchenko, A. Levchenko // Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty. - 2017. - Vyp. 6. - S. 119-127

УДК

**Кайол М.О.**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

## **ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ НАЦІЇ**

**Kayol M.O.**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU)

## **MAIN APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PHENOMENON OF NATION**

Науковий керівник: О. В. Воронянський кандидат історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Розглянуто основні сучасні наукові підходи до розуміння феномену «нація»: конструктивістський (який зосереджується на соціальних та культурних факторах, що дозволяє розглядати націю та її ідентичність як соціальну конструкцію), есенціалістський (згідно якого нація є об'єктивною реальністю, що має визначені біологічні, генетичні та історичні характеристики) та синтетичний (де національна ідентичність розглядається як результат взаємодії соціально-культурних та біологічних факторів). Наголошується на важливості вивчення взаємодії різних факторів, які впливають на формування національної ідентичності, включаючи культурні, історичні, економічні та політичні аспекти.

**Ключові слова:** нація, націєтворення, національна ідентичність.

**Abstract.** The main modern scientific approaches to the understanding of the "nation" phenomenon are considered: constructivist (which focuses on social

and cultural factors, which allows considering the nation and its identity as a social construction), essentialist (according to which the nation is an objective reality that has certain biological, genetic and historical characteristics) and synthetic (where national identity is considered as the result of the interaction of socio-cultural and biological factors). It emphasizes the importance of studying the interaction of various factors that influence the formation of national identity, including cultural, historical, economic and political aspects.

**Key words:** nation, nation building, national identity.

Феномен нації є однією з ключових тем в політології, соціології та історії. Нація визначається як група людей, які мають спільну ідентичність, зв'язану з історією, культурою та територією. Розуміння цього феномену має велике значення для розуміння багатьох політичних, економічних та соціальних явищ, таких як націоналізм, державотворення, етнічні конфлікти та міграція.

Феномен нації досліджується багатьма вченими, існують різні підходи до його розуміння. У соціології та політології розрізняють два основні підходи: конструктивістський та есенціалістський. Конструктивістський підхід базується на тезі, що нація є соціально-конструктивним поняттям, створеним у процесі взаємодії людей, а есенціалістський підхід підкреслює біологічні та культурні особливості нації, розглядаючи її як об'єктивну реальність.

Метою даної роботи є проаналізувати основні підходи до розуміння феномену нації. Для досягнення цієї мети будуть розглянуті основні положення конструктивістського та есенціалістського підходів та їх переваги та недоліки. Також будуть проаналізовані культурні та історичні фактори, що впливають на формування національної ідентичності.

Конструктивістський підхід до розуміння нації базується на ідеї, що нація є соціально-конструктивним поняттям, створеним у процесі взаємодії людей. Згідно з цим підходом, нація не є об'єктивною реальністю, а є

результатом спільної діяльності людей, які займають певну територію та мають спільні культурні та історичні практики.

Конструктивістський підхід підкреслює роль мови та символіки у формуванні національної ідентичності. Згідно з цим підходом, національна ідентичність не є передумовою для існування нації, а стає результатом спільного вживання мови, символів та інших культурних елементів. Наприклад, мова може стати ключовим фактором, який об'єднує людей в націю.

Конструктивістський підхід також підкреслює роль держави в формуванні нації. Згідно з цим підходом, держава має важливу роль у створенні національної ідентичності через свою спроможність контролювати та нормувати культурні процеси.

Одним із недоліків конструктивістського підходу є його недостатня увага до біологічних та історичних факторів, що впливають на формування національної ідентичності. Також цей підхід може не враховувати спонтанність та непередбачуваність процесів, що відбуваються у суспільстві.

Есенціалістський підхід до розуміння нації підкреслює, що нація є об'єктивною реальністю, що має визначені біологічні, генетичні та історичні характеристики. Згідно з цим підходом, національна ідентичність є передумовою для існування нації, а не результатом спільної діяльності людей.

Есенціалістський підхід підкреслює роль біологічних та генетичних факторів у формуванні національної ідентичності. Наприклад, дослідження генетики показують, що люди з певної території мають спільні генетичні характеристики, що може бути пов'язано зі спільною історією та культурою.

Есенціалістський підхід також підкреслює роль історичних та культурних факторів у формуванні національної ідентичності. Згідно з цим підходом, національна ідентичність формується через спільні історичні та культурні практики, що переживаються нацією протягом довгого часу.

Одним з недоліків есенціалістського підходу є недостатня увага до соціальних та політичних факторів, які також впливають на формування

національної ідентичності. Також цей підхід може призвести до ідеї, що нації є несумісними та ворожими одна до одної на основі біологічних та генетичних відмінностей.

Синтетичний підхід до розуміння нації поєднує елементи конструктивістського та есенціалістського підходів. Згідно з цим підходом, національна ідентичність формується через соціальні та культурні фактори, але також враховується роль біологічних та генетичних факторів у формуванні національної ідентичності.

Синтетичний підхід відображає більш складний та реалістичний погляд на націю та національну ідентичність, оскільки враховує різноманітність та складність процесу формування нації та її ідентичності. Цей підхід дозволяє уникнути ідеологізації поняття нації та розглядати її як складну соціальну та культурну конструкцію, яка формується через інтеракцію різноманітних факторів.

Таким чином, розуміння феномену нації є складною та актуальною проблемою, яка привертає увагу вчених з різних галузей знань. Різноманітні підходи до розуміння нації та її ідентичності залежать від філософських, соціологічних, політичних та історичних переконань вчених. Вони відображають складність та розмаїття процесу формування нації та її ідентичності.

Розуміння феномену нації та її ідентичності є важливим для розвитку культури та соціального прогресу. Воно допомагає відчувати належність до певної спільноти, розуміти та поважати культурну різноманітність, а також визначати політичні та соціальні межі.

У висновку можна зазначити, що кожен з розглянутих підходів має свої переваги та недоліки. Конструктивістський підхід зосереджується на соціальних та культурних факторах, що дозволяє розглядати націю та її ідентичність як соціальну конструкцію. Есенціалістський підхід підкреслює біологічні та генетичні фактори та історичні та культурні практики, які впливають на формування національної ідентичності. Синтетичний підхід до



розуміння нації поєднує елементи обох підходів та дозволяє розглядати національну ідентичність як складну соціальну та культурну конструкцію.

Отже, розуміння феномену нації та її ідентичності є складною та актуальною проблемою, яка потребує подальшого дослідження та розвитку. Зокрема, важливо вивчати взаємодію різних факторів, які впливають на формування національної ідентичності, включаючи культурні, історичні, економічні та політичні аспекти. Крім того, дослідження національної ідентичності може бути корисним для розуміння та вирішення різних соціальних проблем, пов'язаних зі стосунками між різними культурами та національними групами.

#### Література:

1. Воронянський О. В. Проблема типології теорій формування націй у зарубіжній науковій літературі //Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія" Питання політології". – 2010. – №. 912. – С. 69-73.
2. Воронянський О. В. Історія України. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Х. : Парус, 2005. – 544 с.
3. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.
4. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
5. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
6. Калініченко В. В. и др. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. – 2016.
7. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94

8. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

References:

1. Voronianskyi O. V. Problema typolohii teorii formuvannia natsii u zarubizhnii naukovii literaturi //Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni VN Karazina. Seriiia" Pytannia politolohii". – 2010. – №. 912. – S. 69-73.
2. Voronianskyi O. V. Istoriiia Ukrainy. Navch. posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. – Kh. : Parus, 2005. – 544 s.
3. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskyi Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.
4. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. – 2017.
5. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
6. Kalinichenko V. V. y dr. Istoriiia Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. – 2016.
7. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
8. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК 29

**Даля Леонідівна Кобелєва,**  
канд. філос. наук, старший викладач  
кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»  
та соціально-гуманітарних дисциплін

**РЕЛІГІЯ ДАНИХ: ЧАТ GPT ТА ДОБА ДАТАЇЗМУ****Dalia Leonidovna Kobelieva,**

Cand. philos. sciences, senior lecturer

UNESCO Chairs "Philosophy of Human Communication",

Social and Humanitarian Disciplines

State Biotechnological University (SBTU)

**THE RELIGION OF DATA: CHAT GPT AND THE AGE OF DATAISM**

**Анотація.** Стаття присвячена розгляду питання щодо наближення доби датаїзму у зв'язку із появою нової технології штучного інтелекту – ChatGPT. Датаїзм – це нова світоглядна парадигма, або, навіть, нова релігія, заснована на технологіях обробки Великих даних. Ключова цінність Датаїзму – інформація, а, отже, ця концепція залишає поза увагою людину, як унікальну сутність та основу гуманістичної парадигми. У зв'язку з цим, одним із ключових питань сучасного наукового дискурсу стає питання про те, чи дійсно буття можна повністю звести до потоків даних, і, якщо так, то яке місце залишається людству в такому світі. Із появою кожної нової інформаційної технології (на кшталт ChatGPT) протиріччя між сучасним Гуманізмом та можливим майбутнім Датаїзмом стають все більш очевидними.

**Ключові слова:** релігія даних, Датаїзм, штучний інтелект, ChatGPT, людство.

**Abstract.** The article is devoted to consideration of the issue of approaching the era of Dataism in connection with the emergence of a new technology of artificial intelligence – ChatGPT. Dataism is a new worldview paradigm, or even a new religion, based on Big Data processing technologies. The key value of Dataism is information, and therefore, this concept leaves out the human as a

unique entity and the basis of the humanistic paradigm. In this regard, one of the key questions of modern scientific discourse is the question of whether existence can really be completely reduced to data flows, and if so, what place remains for humanity in such world. With the advent of each new information technology (such as ChatGPT), the contradictions between modern Humanism and possible future Dataism become more and more apparent.

**Key words:** religion of data, Dataism, artificial intelligence, ChatGPT, humanity.

Починаючи з 2013 року, коли Д. Брукс, розмірковуючи про актуальні питання сучасної філософії, звернув увагу на те, що людство нарешті отримало можливість накопичення та обробки Великих даних (Big Data), і на те, що цей технологічний прорив буде мати і культурні наслідки [1], наукова спільнота отримала фундаментальну ідею для обговорення – народження нової світоглядної парадигми, або навіть нової релігії (як це бачить сучасний ізраїльський історик Ю.Н. Харарі) – Датаїзму [7].

Сутність Датаїзму як нового типу світогляду полягає в тому, що необхідно вимірювати, все що тільки підлягає вимірюванню. А з урахуванням того, що майже вся життєдіяльність людини в інформаційному суспільстві відображається в якості потоків даних та інформації, виміряти можна майже все. «Датафікація <...> використовується як термін для опису логіки, за якою речі у світі – це джерела даних, <...> за допомогою яких можна діставати уявлення про людську поведінку та соціальні явища», – зазначають автори статті «Процеси генерації цифрових даних та їх застосування». «У зв'язку з масовим проникненням інтелектуальних технологій у повсякденне життя та підвищенням фільтрації соціальної взаємодії через платформи соціальних медіа й інші онлайн-сервіси, дані сьогодні генеруються і збираються від різноманітного спектру практик. <...> Датафікація стосується процесу, за допомогою якого суб'єкти, об'єкти і практики перетворюються в цифрові дані. У зв'язку з розвитком цифрових технологій, цифровізацією та великими

даними багато фахівців стверджують, що датафікація посилюється з розгортанням нових вимірів соціального життя в цифрових просторах» [2, с. 63].

Чимало питань пов'язано із тим, на скільки повним та правомірним може бути опис буття людини та суспільства, що пройшли через алгоритми обробки даних, але розгортання процесів інформатизації суспільства, перенесення взаємодії між людьми в онлайн-простір, цілком логічно, призводить до формування нової ідеології, в межах якої Великі дані є найвищою цінністю та метою існування соціокультурного простору взагалі. А отже, такий погляд на Датаїзм дає можливість розглядати його як нову релігію.

Саме із цього виходить Ю.Н. Харарі, намагаючись у своїй книзі «Номо Deus» окреслити можливі шляхи розвитку людини та людства у майбутньому [8]. Ю.Н. Харарі виходить із широкого розуміння поняття «релігія», відносячи до нього, наприклад, ідеологію гуманізму, яка є провідною світоглядною парадигмою сучасного світу. Гуманізм – це релігія, в центрі якої, знаходиться сама людина, як мета та сенс буття. Але релігія гуманізму, на думку Ю.Н. Харарі, поступово втрачає свою актуальність під натиском науко-технічного прогресу. Колись, на початку свого співіснування, наука та гуманізм підтримували одне одного, та в результаті створили сучасний соціокультурний простір. Проте, із становленням інформаційного суспільства, гуманізм все частіше стає тим фактором, що стримує подальший науково-технічний прогрес. Логіка цього прогресу не передбачає наявності людини, як найвищої цінності, або, навіть, наявності людини взагалі [3; 4].

«Людям рідко вдається створити цілковито нову цінність. – пише Ю.Н. Харарі – Останній раз це трапилося у XVIII столітті, коли гуманістична революція почала проповідувати підривні ідеали свободи, рівності й братерства людей. Після 1789 року, попри численні війни, революції й повстання, люди не змогли запропонувати жодної нової цінності. <...> Датаїзм – перший з 1789 року рух, що створив абсолютно нову цінність –

свободу інформації» [8]. При чому, слід зазначити, що коли ми говоримо про свободу інформації в межах концепції Датаїзму, то маємо на увазі не свободу людини отримувати інформацію та ділитись нею, а свободу інформації самої по собі, без огляду на людину взагалі.

Отже, головні цінності Датаїзму пов'язані із тим, як сприймати інформацію та взаємодіяти із нею. «Датаїзм проголошує, що Всесвіт складається з потоків даних і цінність будь-якого явища чи сутності визначається їхнім внеском в обробку даних. <...> Найвищою цінністю в цій релігії є «потік інформації». Якщо життя – рух інформації і якщо ми вважаємо, що жити – це добре, то виходить, що ми повинні поглиблювати й розширювати потік інформації у Всесвіті. Згідно з датаїзмом людське сприйняття не є священним, і Homo sapiens не є вершиною творіння чи предтечею якогось майбутнього Homo deus. Люди – просто інструменти для створення «Інтернету для всього», що в кінцевому підсумку може поширитися з планети Земля й завоювати всю галактику й навіть увесь Всесвіт. Ця космічна система обробки даних буде чимось на зразок Бога. Вона буде всюди й контролюватиме все, а люди призначені влитися в неї. [8]».

Слід зазначити, що нова релігія Датаїзму, не зважаючи на свою логічність та обґрунтованість, налічує і чимало критиків. Сам Ю.Н. Харарі, наголошує на тому, що цілком можливо, життя не зводиться до потоків даних, а живі організми не є алгоритмами, а отже, штучний інтелект не зможе посунути людину із провідних позицій. З іншого боку, у 2023 році людство зробило неабиякий крок, що може значно наблизити датаїстичне майбутнє.

«Усе починалося 2015 року з OpenAi – лабораторія по дослідженню штучного інтелекту, яку створили Ілон Маск і Сем Альтман [5]. У січні 2023 року в загальний доступ вийшов ChatGPT, що представляє собою «третє покоління нейромережевої моделі [6]». «ChatGPT – система чатботів на основі штучного інтелекту, яка використовує обробку природної мови (NLP) для генерації діалогів. ChatGPT дає можливість користувачам ставити

запитання або розповідати історії, а бот відповідатиме на них релевантними, природними відповідями й темами. Інтерфейс імітує людську розмову, створюючи природну взаємодію з ботом. У чату немає свідомості, жодна його версія не має розуму. Це всього-на-всього гарна технологія. По факту це модель, яка вміє передбачати наступне слово чи фразу «співрозмовника» [5]. «Тож, якою б «живою» не здавалася нова розробка, усе одно останнє слово лишається за людиною. Проте й применшувати її вплив на наше життя не варто, адже можливості цього інтелекту вражають», – пише у своїй статті «Chat GPT: бум навколо індустрії штучного інтелекту, реалії розвитку та вплив на креативну індустрію» експерт з цифрових комунікацій Денис Логвиненко [6].

Отже, ChatGPT зробив питання щодо співвідношення інтелекту та свідомості, людей та алгоритмів ще більш актуальними. З кожним кроком у розвитку технологій штучний інтелект стає все більш «правдоподібним», і, цілком можливо, що вже скоро настане день, коли наша впевненість в тому, що ми можемо відрізнити «машину» від людини остаточно похитнеться. «Припустимо, – пише Ю.Н. Харарі, – що позбавлені свідомості алгоритми зможуть перевершити свідомий інтелект в усіх відомих завданнях щодо обробки даних. Чи буде щось втрачено при заміні свідомого інтелекту на вищі позбавлені свідомості алгоритми, і якщо так, то що саме?» [8].

Таким чином, можемо зазначити, що суперечки навколо доцільності та перспективності нової релігії даних отримали новий поштовх завдяки появі технології ChatGPT. Штучний інтелект зробив ще один важливий крок у наближенні до людського інтелекту. Хоча, поки ще зарано говорити про те, що штучний інтелект перевершив людину або зрівнявся з нею, очевидно, що технології розвиваються саме в цьому напрямку, і, цілком можливо, що настання доби Датаїзму – це лише питання часу.

## Література:

1. Брукс, Д. (2013). The Philosophy of Data. The New York Times. Feb. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophyof-data.html>.
2. Горбачук, В.М., Лупей, М.І., Ніколенко, Д.І., Дунаєвський, М.С., Сулейманов, С.-Б., Батіг, Л.О. (2022). Процеси генерації цифрових даних та їх застосування. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Том 33 (72) № 5, Серія: Технічні науки. Інформатика, обчислювальна техніка та автоматизація, 64-71.
3. Кобелева, Д.Л. (2020). Майбутнє гуманізму: місце людини в техногенній цивілізації. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, (№ 63), Серія : Філософія. Філософські перипетії, 155-165.
4. Кобелева, Д.Л., Ніколаєнко, Н.М. (2021). Від пошуку інформації до втрати особистості: феномен датаїзму. Антропологічні виміри філософських досліджень, (20), 100–112.
5. Краковецький, О. (2023). Перегони штучного інтелекту: що таке ChatGPT і кому він може стати в пригоді. Mind. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20252628-peregoni-shtuchnogo-intelektu-shcho-take-chatgpt-i-komu-vin-mozhe-stati-v-prigodi>.
6. Логвиненко, Д. (2023). Chat GPT: бум навколо індустрії штучного інтелекту, реалії розвитку та вплив на креативну індустрію. Mind. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20254802-chat-gpt-bum-navkolo-industriyi-shtuchnogo-intelektu-realiyi-rozvitku-ta-vpliv-na-kreativnu-industriyu>.
7. Раду, А. (2021). Вербалізація негативної концептосфери концептуальної системи GLOBALIZATION. Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з



міжнародною участю. Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ. 110-113.

8. Харарі, Ю.Н. (2018). Homo Deus: за лаштунками майбутнього: монографія. 464. Retrieved from [https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/HararI\\_2018\\_Homo%20Deus.pdf](https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/HararI_2018_Homo%20Deus.pdf).

#### References:

1. Bruks, D. (2013). The Philosophy of Data (Bruks, 2013). *The New York Times*. Feb. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophyof-data.html>. (in English)
2. Horbachuk, V.M., Lupei, M.I., Nikolenko, D.I., Dunaievskiy, M.S., Suleimanov, S.-B., Batih, L.O. (2022). Protsesy heneratsii tsyfrovyykh danykh ta yikh zastosuvannya. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho*. Tom 33 (72) № 5, Seriiia: Tekhnichni nauky. Informatyka, obchysliuvalna tekhnika ta avtomatyzatsiia, 64-71.
3. Kobelieva, D.L. (2020). Maibutnie humanizmu: mistse liudyny v tekhnohennii tsyvilizatsii. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, (№ 63), Seriiia : Filosofiia. Filosofski perypetii, 155-165.
4. Kobelieva, D.L., Nikolaienko, N.M. (2021). Vid poshuku informatsii do vtraty osobystosti: fenomen dataizmu. *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen*, (20), 100–112.
5. Krakovetskyi, O. (2023). Perehony shtuchnoho intelektu: shcho take ChatGPT i komu vin mozhe staty v pryhodi. *Mind*. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20252628-peregoni-shtuchnogo-intelektu-shcho-take-chatgpt-i-komu-vin-mozhe-stati-v-prigodi>.
6. Lohvynenko, D. (2023). Chat GPT: bum navkolo industrii shtuchnoho intelektu, realii rozvytku ta vplyv na kreatyvnu industriiu. *Mind*. Retrieved from

<https://mind.ua/openmind/20254802-chat-gpt-bum-navkolo-industriyi-shtuc-hnogo-intelektu-realiyi-rozvitku-ta-vpliv-na-kreativnu-industriyu>.

7. Radu, A. (2021). Verbalizatsiia nehatyvnoi kontseptosfery kontseptualnoi systemy GLOBALIZATION. Aktualni problemy suchasnoi transliatolohii, lnhvokrainoznavstva ta teorii mizhkulturnoi komunikatsii : zbirnyk materialiv VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. Vinnytsia : Tsentр pidhotovky naukovykh ta navchalno-metodychnykh vydan VTEI KNTEU. 110-113.
8. Kharari, Yu.N. (2018). Homo Deus: za lashtunkamy maibutnoho: monohrafiia. 464. Retrieved from [https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Harari\\_2018\\_Homo%20Deus.pdf](https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Harari_2018_Homo%20Deus.pdf).

УДК 32 (327)

**Софія Євгенівна Краснік,**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

### **УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**Sofia Yevhenivna Krasnik**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,

State Biotechnological University (SBTU)

### **UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Науковий керівник: А.С. Лапченко, канд. іст. наук, асистент кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін.

**Анотація.** Розкрито особливості геополітичного положення України в системі міжнародних відносин. Показано, що важливим фактором, що

визначає геополітичну ситуацію щодо України, є унікальна енерготранспортна система, яка перетинає її територію. Визначено основні варіанти геополітичної орієнтації, які надавали можливість Україні інтегруватися в загальноконтинентальну, євроатлантичну та світову торгівлю на протязі періоду її незалежності.

**Ключові слова:** геополітика, зовнішня політика України, міжнародні відносини.

**Abstract.** The peculiarities of the geopolitical position of Ukraine in the system of international relations are revealed. It is shown that an important factor determining the geopolitical situation regarding Ukraine is the unique energy transport system that crosses its territory. The main variants of geopolitical orientation are identified, which enabled Ukraine to integrate into pan-continental, Euro-Atlantic and world trade during the period of its independence.

**Key words:** geopolitics, foreign policy of Ukraine, international relations.

Геополітичне положення України залишається актуальним на 2023 рік з кількох причин:

1. Україна знаходиться на перехресті між Європою та Азією, що дає їй важливе геополітичне значення в регіоні. Це забезпечує Україні можливість бути транзитною країною для енергоносіїв та інших товарів, що проходять через неї між Західною та Східною Європою.
2. На півночі Україна межує з РФ і вже 9 рік потерпає від агресії з її боку.
3. Також наша держава межує з країнами ЄС та НАТО, що в умовах війни допомагає нам впоратись з агресією в економічному та політичному аспектах.

Метою тез є визначення особливостей геополітичного положення України в системі міжнародних відносин.

Узагальнюючи існуючі визначення «міжнародних відносин» можна зробити висновок, що це зв'язки між державами та їх системами. Головним

елементом є політичні відносини. Ці відносини базуються на різних елементах, таких як політика, економіка, культура, наука, технології, права та безпека. Держави співпрацюють між собою у багатьох галузях, таких як міжнародна торгівля, фінанси, енергетика, наука та технології, культура та освіта, бізнес та інвестиції.

Місце України в системі міжнародних відносин змінювалось протягом всього часу її існування. Формування України як суб'єкта міжнародних відносин є досить складним, неоднозначним і тривалим процесом. Досі продовжується інтенсивний пошук раціональних концептуальних засад зовнішньополітичного курсу країни. Слід зауважити, що протягом більшої частини періоду незалежності українська зовнішня політика лишалася заручницею складних внутрішньополітичних процесів. [3; 6]

Україна має сприятливе геополітичне положення між Сходом і Заходом. Її географічне розташування та площа, людність, запаси природних ресурсів, потенціал у науковій, економічній та інших галузях громадського життя надають їй можливість та право мати статус великої європейської демократичної держави з відповідною геополітичною поведінкою та геостратегічною орієнтацією. [2; 6].

Головними зовнішньополітичними цілями України є зміцнення та розвиток України як самостійної демократичної країни, гарантування міжнародної стабільності та розбудова двосторонніх відносин як з країнами-сусідами, так і з країнами Африки, Америки та Азії. [1; 5]

Україна активно бере участь у зовнішній економіці та взаємодіє з багатьма країнами у сфері торгівлі та інвестицій. Проте дієвому співробітництву перешкоджають економічна нестабільність, проблема протидії корупції та нерозвиненість інфраструктури. Важливим фактором, що визначає геополітичну ситуацію щодо України, є наявна унікальна енерготранспортна система, яка перетинає територію країни. Вона дозволяє постачати в Європу нафту і газ з росії (до 24 лютого 2022 року) та Центральної Азії. З геополітичної точки зору, українська енерготранспортна

система є "стратегічним елементом", який здійснює стратегічний контроль над економіками росії та ЄС[2; 4]. У 2021 році німецькі компанії здійснили низку енерготранспортних проєктів (зокрема, "Північний потік"), котрі послаблюють міжнародну позицію України як монопольного енерготрейдера торгівлі газом, нафтою та електроенергією між рф та ЄС. А це значно нівелює значення України в геополітичному суперництві між США та ЄС. Частково компенсувати це може суттєве збільшення військового потенціалу України, але воно потребує загального нарощування науково-промислового сектору та опанування нових ринків збуту. [5].

З метою зміцнення своїх позицій у конфлікті з росією Україна здійснює активну співпрацю з низкою міжнародних організацій (НАТО, ОБСЄ, ЄС, ООН, Рада Європи), які впроваджують різноманітні заходи солідарності на підтримку України. Відносини з ПАСЄ займають важливе місце у безпековій співпраці України з міжнародними організаціями. 21 березня 2014 року була утворена Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ ОБСЄ). Її головним завданням є отримання інформації та поінформування держав-учасниць про безпекову ситуацію. [2]

Україна міцно інтегрована в загальноєвропейську спільноту і вбачає в поглибленні інтеграційних процесів на європейському континенті передумову створення глобальної системи безпеки та нового геополітичного простору у ХХ столітті. Набувши членства в Раді Європи та асоційованого членства в ЄС, а також взаємодіючи з іншими європейськими спільнотами, Україна скористалася багатовіковим досвідом державотворення в європейських демократіях і зміцнила своє партнерство в мирних ініціативах, таких як транснаціональна НАТО, що дозволило гнучко підходити до розвитку співробітництва з Альянсом, масштаби якого можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб і можливостей України. [2;6]. Слід також відзначити дипломатичні досягнення України, які сприяли збільшенню кількості та якості її відносин з найближчими сусідами та іншими країнами регіону. [7; 8]. Іноземні інвестиції зростають, хоча й повільно. Україна стає

дедалі впливовішою державою в Європі та світі, стає справді активним гравцем у міжнародних відносинах, переслідуючи свої національні інтереси та взаємодіючи з ними в колі європейських країн. Проте сприятливе геополітичне становище саме по собі не є перевагою для країни. Тому потрібно визначити та успішно втілювати в життя зовнішньополітичну стратегію. [4]

Таким чином, можна зробити висновок, що Україна має досить вигідне геополітичне розташування, хоча й сусідство та співпраця в минулому з РФ його може погіршувати. Однак, навіть зараз, в час жорстокого протистояння, Україна вибудовує міцні міжнародні відносини з розвиненими країнами світу. Також, важливим завданням, яке має на меті забезпечити національну безпеку та просування національних інтересів в міжнародному співтоваристві, є стратегії міжнародних відносин України на майбутнє. Основними напрямками такої стратегії можуть бути:

- 1) Розвиток співпраці з Європейським Союзом та іншими європейськими країнами. Україна повинна зосередитися на зміцненні своїх економічних та політичних зв'язків, щоб забезпечити своє місце у європейській спільноті та зміцнити свою національну безпеку. Україна повинна продовжувати інтеграцію з ЄС, зосереджуючись на поглибленні торговельних відносин, співпраці у сферах науки та освіти, енергетики, транспорту та інфраструктури. Крім того, Україна повинна продовжувати реформи, що необхідні для вступу до ЄС.
- 2) Розвиток співпраці з країнами Азії та Тихоокеанського регіону. Україна має потенціал для розвитку співпраці з цими країнами, особливо в галузі економіки та технологій. Розвиток такої співпраці може сприяти диверсифікації економіки України та забезпеченню нових можливостей для національного розвитку.
- 3) Зміцнення співпраці з США та країнами НАТО. Україна повинна продовжувати зміцнювати свої зв'язки з США та країнами НАТО, зокрема, в галузі безпеки та оборони.

- 4) Підтримка розвитку інтернаціональної торгівлі: Україна повинна зосередитися на залученні іноземних інвесторів, зокрема з країн Азії та Південної Америки. Також Україна повинна продовжувати розвивати власну економіку, зокрема на основі збільшення експорту сільськогосподарської та іншої продукції.

#### Література:

1. Алексієвець Л., Прийдун С. Україна в системі міжнародних відносин: деякі особливості й проблеми (1991–2011) // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2012. – С. 179-183.
2. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.
3. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
4. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
5. Воронянський О. В. Країнознавство. – 2019.
6. Калініченко В. В. и др. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. – 2016.
7. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
8. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Aleksiiievets L., Pryidyn S. Ukraine v systemi mizhnarodnykh vidnosyn: deiaki osoblyvosti y problemy (1991–2011) // *Ukraine–Ievropa–Svit*. Mizhnarodnyi

- zbirnyk naykovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. – 2012. – S. 179-183.
2. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskyi Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.
  3. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. – 2017.
  4. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
  5. Voronianskyi O. V. Krainoznavstvo. – 2019.
  6. Kalinichenko V. V. y dr. Istorii Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. – 2016.
  7. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
  8. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК

**Криштопа В.О.,**

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ  
"ВІДЧУЖЕННЯ" В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Krishtopa V.O.**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,

State Biotechnological University (SBTU)



## BASIC PHILOSOPHICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF "ALIENATION" IN ECONOMIC ACTIVITY

Науковий керівник: Н.І. Моїсєєва, док. екон. наук, професор кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін.

**Анотація.** Описано наукову дефініцію «відчуження праці» з точки зору соціальної філософії. Показано, що названий термін позначає соціальний процес, притаманний класово антагоністичному суспільству. Цей процес являє собою відносини між власником та робітником з приводу участі в управлінні виробництвом та розподілі отриманого прибутку. Описано основні чинники та результати відчуження праці.

**Ключові слова:** відчуження праці, економічні відносини.

**Abstract.** The scientific definition of "alienation of labor" from the point of view of social philosophy is described. It is shown that the named term denotes a social process inherent in a class-antagonistic society. This process represents the relationship between the owner and the worker regarding participation in the management of production and the distribution of the obtained profit. The main factors and results of labor alienation are described.

**Key words:** labor alienation, economic relations.

Термін «відчуження праці» було введено в ХІХ ст. як визначення об'єктивного соціального процесу, що притаманний класово антагоністичному суспільству. З економічної точки зору, ми можемо визначити що «відчуження праці»- це процес перетворення трудової діяльності людини та її результатів, на щось самостійне та панівне над людиною. Існує дві сторони процесу «відчуження праці»: відчуження самого процесу праці та відчуження результатів праці.

Відчуження виявляється не тільки в кінцевому результаті, а й у самому акті виробництва, у самій виробничій діяльності. Чи міг робітник протистояти продукту своєї діяльності як чомусь чужому, якби він не відчужувався від себе в самому акті виробництва? Адже продукт є лише підсумок діяльності, виробництва. Отже, якщо продукт праці є відчуженням, то й саме виробництво має бути діяльним відчуженням, відчуженням діяльності, діяльністю відчуження. У відчуженні предмета праці тільки підсумовується відчуження в діяльності самої праці.

Взагалі цей термін має більш філософське поняття, ніж економічне. У філософії відчуження праці – це перетворення діяльності людини та її результатів на самостійну силу, що панує над нею самою і ворожа їй, і пов'язане з цим перетворення людини з активного суб'єкта на об'єкт суспільного процесу. Це форма ставлення до праці, що характеризується настроями безглуздості, безпорадності, відстороненості.

По цим даним ми можемо сформулювати таке визначення «Відчуження праці- суспільний процес перетворення трудової діяльності людини та її результати у щось самостійне та домінуюче на людиною, на індивідуальному рівні демотивує працівника». Відчуження проявляється як у тому, що засіб існування особистості належить іншому, що предмет його бажання перебуває в недоступному для нього володінні іншого. Відчуження праці як економічна відносина являє собою відносини між власником( з приводу участі управління на виробництві) та робітником( у розподілу отриманого прибутку та участі капіталу). Наразі ми можемо визначити основні чинники відчуження праці для працівника:

- Недостатній ступінь участі в капіталі;
- Недостатній ступінь участі в управлінні;
- Недостатній ступінь участі в розподілі прибутку;
- Неприйнятна працівником корпоративна культура.

В останньому факторі мова йде про цінності компанії, і якщо робітник не буде їх розділяти, то і мотивів для праці та покращення підприємства у нього не буде.

#### Література:

1. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю. Влада як системний елемент економічних відносин: механізм відтворюваності. – 2016.
2. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
3. Воронянський О. В. Неоконсервативна модель державного регулювання економічних процесів: сутність та досвід. – 2016.
4. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
5. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Voronianskyi O. V., Kulishenko T. Yu. Vlada yak systemnyi element ekonomichnykh vidnosyn: mekhanizm vidtvoriuvanosti. – 2016.
2. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
3. Voronianskyi O. V. Neokonservatyvna model derzhavnoho rehuliuвання ekonomichnykh protsesiv: sutnist ta dosvid. – 2016.
4. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuвання : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
5. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК 069(=161.2)-027.63:316.77"364"

**Анастасія Сергіївна Лапченко,**

канд. іст. наук, асистентка кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0002-0031-6481

**УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ ЗА КОРДОНОМ, ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ  
СЕГМЕНТ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Anastasiia Lapchenko,

Cand. ist. Science, assistant UNESCO Chair "Philosophy of Human Communication" and social and humanitarian disciplines  
State biotechnological university (SBTU)

ORCID 0000-0002-0031-6481

**UKRAINIAN MUSEUMS ABROAD, AS A COMMUNICATIVE SEGMENT  
IN WAR CONDITIONS**

**Анотація.** У статті розглядаються українські музеї. Музеї сьогодні є обов'язковою складовою туристичної політики, бізнесової діяльності. Завдяки їм, значно активізуються економічні, соціальні процеси в країнах, регіонах, де існує розгалужена музейна мережа, а також розвивається діалог культур і народів, оскільки в цьому сегменті постійно знаходиться значна кількість іноземних та вітчизняних туристів. Саме сучасні українські музеї створюють образ нашої країни, нашого народу. За рахунок існування українських музеїв за кордоном сьогодні, ми маємо можливість уособлювати культурні цінності нашої нації.

**Ключові слова:** туризм, музеї, музеєзнавство, комунікативний простір, українська нація.

**Annotation.** The article considers museums of Ukraine. Museums today are an integral component of tourism policy, business activities. Thanks to them, the economic and social processes in the countries and regions where there is an extensive network of museums, the dialogue of cultures and peoples is developing, because in this segment there is a large number of foreign and domestic tourists. It is modern Ukrainian museums that create the image of our country, our people. Thanks to the existence of Ukrainian museums abroad today we have the opportunity to represent the cultural values of our nation.

**Keywords:** tourism, museums, museology, communication space, Ukrainian nation.

Today's museum is not a classic institution. For me as a scientist, the museum is an institution that can spread knowledge on a MODERN level. So today, museums are forced to adapt to the environment. Darwin explained that if you don't adapt, you will die out like dinosaurs. This applies to education and business, including museums. But this does not mean that we should completely discard the whole of the previous history, although this temptation has arisen over the past year.

Every day in different countries, more and more Ukrainian museums appear in popular lists of "ethnic" or just interesting places for tourists, have active Internet pages, become visiting cards of the region [2; 3]. Thus, in 2019, the Ukrainian National Museum in Chicago (USA) was included in the list of 200 places to visit during the Open House Day - Open House Chicago - a free public festival that offers access to more than 350 buildings throughout the city [4]. But this is not the only Ukrainian museum in the United States.

The Ukrainian Institute (Ukrainian Institute of America) has a estate in a luxury house in one of the most prestigious places in New York, on Park Avenue opposite the Metropolitan Museum. This arrangement is just a music for every patriotic ears and a good opportunity to boast of non-Ukrainian friends. There are exhibitions of contemporary art, but a bit of ethnography and history is also offered. During the visit to this museum, the multimedia presentation of the history of Ukraine

impresses, well prepared collection of materials that highlight important events for Ukraine, as well as answer sensitive questions that may arise for foreigners. At the entrance of the Institute, a plaque was erected to commemorate the Jewish lawyer Rafal Lemkin, who proposed to introduce the term "genocide" into the vocabulary, in particular with regard to the Holodomor.

In 2018, the Ukrainian Institute launched a long-term program to create audio guides in the Ukrainian language in leading museums around the world. The aim of the program is to promote the Ukrainian language in the world and meet the language needs of Ukrainians abroad. Poland has become the second home for most Ukrainians over the past year. Of course, it affected the development of museum activities in this country. Most museums in Poland today offer audio tours in Ukrainian. When Ukrainian sounds in one of the most prestigious museums in the world - it strengthens the international image of Ukraine and the Ukrainian language as one of the most popular European languages. In addition, a Committee for Assistance to Museums of Ukraine was established in Poland. The initiative group brings together directors of museums from all over Poland, in particular the Josef Pilsudski Museum in Suleiuk, the Museum of World War II in Gdansk, the Auschwitz-Birkenau Museum, the Ethnographic Museum in Torun, the Royal Castle in Warsaw, as well as the Museum of the Palace of King Jan III in Vilanova, the National Museum in Gdansk, the Museum of the Warsaw Uprising, the Museum of Emigration in Gdynia, the National Gallery in Prague, the Museum of the History of Poland, the Museum of the Home Army in Kraków, Museum of Modern Art in Warsaw, Museum of Lazenka Krolevsky, War Museum in Białystok, Museum of Warsaw Ghetto and Ethnographic Museum in Warsaw.

Researching the development of Ukrainian museums abroad today, you understand that these are not only collections of artifacts and exhibitions, but also research centers, educational organizations. They conduct research, publish books, organize events, workshops and meetings, consult and help refugees adapt. In museums you can buy modern Ukrainian literature in translations or studies on the history of Ukraine. This process of preserving the national identity of Ukrainians

was a response to the need for self-identification of Ukrainian ethnic groups and their ability to find their place in the social structure of world society [5]. Today, Ukrainian museums abroad - this is such a necessary communication, and therefore modern culture, which not only advertises and distributes Ukrainian, but also unites Ukrainians. In addition, Ukrainian museums abroad today understand that museums today compete for the attention of visitors not only among themselves, but, above all, with other places for recreation. For example, with entertainment and shopping centers, parks, festivals, restaurants, movies and concerts. When it comes to free time, people choose to fill it out of a variety of options. In such conditions, the museum's task is not to lose those who are focused on the consumption of culture and attract those who have not even thought about it [6]. And Ukrainian museums abroad today have another important task - to interest foreigners with our history, our culture and, most importantly, to properly demonstrate their individuality and uniqueness. And in order to accomplish these tasks, museums urgently need appropriate specialists. That is, today Ukrainian museums abroad need not only art critics and historians, but also curators, art managers, tourism specialists and representatives of IT sphere. Today, young people say: if you are not on the Internet, then you do not exist. Almost all communications today occur on the Internet. Museums are no exception.

In addition, research shows that the number of visits to museum and exhibition expositions depends directly on media coverage. So now Ukrainian museums abroad need to show and advertise them on television, radio, in press reports. Museum workers face an urgent need to establish systematic and long-term cooperation and partnership with the media, to create their own image in society with the help of modern museum PR.

That is why the museum activity of Ukrainians now requires updating the forms of work of the museum team, the presentation of a specialist in public relations or the opening of an information department, the development of a special program of interaction of the museum with the media. Taking into account the peculiarities of the activities of the media in connection with the hot news of the present, museum

workers should be able to find in the historical periodicity not only its uniqueness, but also relevance, try to speak museum artifacts on modern topics.

Taking care of museums, creating new cultural institutions, Ukrainians from different countries were able to preserve their national identity, culture and traditions. Almost every country today can find something Ukrainian - from architectural monuments to street names or settlements. All this was made possible by the unity and hard work of the Ukrainians.

Modern social challenges require development along with traditional new activities of the museum. Museum pedagogy, the latest communication technologies, informatization, marketing, entrepreneurship in the work of the museum contribute to the emergence of original communications that increase the role of the museum as a social institution, determine its special place in the socio-cultural space of modern society.

#### Література:

1. Руда О. Український Національний музей в Чикаго / The Ukrainian National Museum in Chicago. URL: <https://ukrainianpeople.us/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-> (дата звернення: 22. 02. 2022).
2. Москалець В. Україна за склом: як виглядають українські музеї в Америці . URL: <http://uamoderna.com/blogy/rank-moskalec/ukraine-behind-the-glass> (дата звернення: 22. 02. 2022).
3. Український музей в США увійшов у рейтинг місць, які варто побачити. URL: [https://gazeta.ua/articles/diaspora/\\_ukrayinskij-muzej-v-ssa-uvijshov-u-rejtingm-isc-yaki-varto-pobachiti/934116](https://gazeta.ua/articles/diaspora/_ukrayinskij-muzej-v-ssa-uvijshov-u-rejtingm-isc-yaki-varto-pobachiti/934116) (дата звернення: 22. 02. 2022).
4. Український музей включили до переліку місць у Чикаго, де варто побувати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2801958-ukrayinskij-muzej-vklucili-do-pe-reliku-misc-ucikago-de-varto-pobuvati.html> (дата звернення: 22. 02. 2022).



5. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині ХХ ст.). URL::file:///C:/Users/Supervisor/Desktop/%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%A1%D0%AF%20%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%A8%D0%9A%D0%90%D0%9C%D0%9E%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%90/97395-205964-1-PB.pdf (дата звернення: 22. 02. 2022).

6. Lapchenko A. History of ecotourism development and its socio-economic potential in Ukraine //Vectors of competitive development of socio-economic systems : monograph. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Academy of Management and Administration in Opole, 2020. Pp.49-52.

#### References:

1.Ruda O. Ukrainskyi Natsionalnyi muzei v Chykaho / The Ukrainian National Museum in Chicago. URL:: <https://ukrainianpeople.us/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-> (data zvernennia: 22. 02. 2022).

2.Moskalets V. Ukraina za sklom: yak vyhliadaiut ukrainski muzei v Amerytsi . URL:: <http://uamoderna.com/blogy/rank-moskalec/ukraine-behind-the-glass> (data zvernennia: 22. 02. 2022).

3. Ukrainskyi muzei v SShA uviishov u reitynh mists, yaki varto pobachyty. URL:[https://gazeta.ua/articles/diaspora/\\_ukrayinskij-muzej-v-ssa-uvijshov-u-rejting-misc-yaki-var-to-pobachiti/934116](https://gazeta.ua/articles/diaspora/_ukrayinskij-muzej-v-ssa-uvijshov-u-rejting-misc-yaki-var-to-pobachiti/934116) (data zvernennia: 22. 02. 2022).

4. Ukrainskyi muzei vkluchyly do pereliku mists u Chykaho, de varto pobuvaty. URL:: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2801958-ukrayinskij-muzej-vklucili-do-pe-reliku-misc-ucikago-de-var-to-pobuvati.html> (data zvernennia: 22. 02. 2022) .

5. Kondrashevskya Yu. Problema zberezhennia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi diaspory (na prykladi ukrainsiv Kanady v druhii polovyni KhKh st.). URL::file:///C:/Users/Supervisor/Desktop/%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%A1%D0

%AF%20%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%A8%D0%9A%D0%90/%  
D0%9C%D0%9E%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A  
2%D0%90/97395-205964-1-PB.pdf (data zvernennia: 22. 02. 2022).

6. Lapchenko A. History of ecotourism development and its socio-economic potential in Ukraine //Vectors of competitive development of socio-economic systems : monograph. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Academy of Management and Administration in Opole, 2020. Pp.49-52.

**УДК316.3:316.4.063-051**

**Марина Олегівна Мазоренко,**

канд. філософських наук,

доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID: 0000-0001-8903-7851

### **ФЕНОМЕН СЕЛЕБРІТІ**

**Maryna Olegivna Mazorenko**

Cand. philos. sciences, docent UNESCO Chair "Philosophy of Human

Communication" and social and humanitarian disciplines

State biotechnological university (SBTU)

ORCID: 0000-0001-8903-7851

### **CELEBRITY PHENOMENON**

**Анотація.** У статті розглядається поняття селебріті як культурологічна проблема, що сприяє розумінню ціннісно-сміслових аспектів феномену. Сучасні інформаційні технології наблизили відомих особистостей до народу, що збільшило їхній вплив на громадську думку, а їхнє приватне життя викликає ще більший інтерес. Наголошується на причинах популярності

відомих знаменитостей, що безпосередньо пов'язано з психологічними особливостями людини. У якості матеріалу для аналізу наведені приклади з життєдіяльності різноманітних категорій знаменитостей: політичних, спортивних, знаменитостей в шоу-бізнесі тощо.

**Ключові слова:** феномен селебріті, знаменитості, соціальні мережі, громадська думка.

**Abstract.** The article examines the concept of celebrity as a cultural problem that contributes to the understanding of the value and semantic aspects of the phenomenon. Modern information technologies have brought famous personalities closer to the people, which has increased their influence on public opinion, and their private lives are of even greater interest. The author emphasises the reasons for the popularity of famous celebrities, which is directly related to the psychological characteristics of a person. Examples from the life of various categories of celebrities are used as material for the analysis: political, sports, show business.

**Keywords:** celebrity phenomenon, celebrities, social networks, public opinion.

Термін *celebrity* (від латинського слова *celebritas*, що означає «вихваляти» або «прославляти») виник у зарубіжній літературі в 17 столітті, а в Україні ж з'являється набагато пізніше – у 2000 році. Піднесення сучасних масових медіа: газет, кіно, радіо і телебачення, а останнім часом з появою інтернету та інших цифрових технологій – вагомо вплинуло на розвиток і поширення суспільної значимості знаменитостей протягом останніх років. Наявність великої кількості каналів масової комунікації сприяє розвитку самого феномену *celebrity*, бо надає знаменитостям найімовірнішу можливість бути почутими чи побаченими. У різні часи до поняття *celebrity* відносили різні типи особистостей, так, наприклад, у 17 столітті знаменитостями вважалися романтичні герої та французькі революціонери, у

18-му – знамениті розбійники, а наприкінці століття слава привласнювалася через існуючі на той час медіа, а не через оцінювання суспільством вчинків і діяльності індивідуумів.

Таким чином, ми можемо говорити про новий соціальний прошарок – «людей популярності», чию популярність і славу необхідно розглядати як один із видів ресурсів, що поряд із владою, багатством, престижем, статусом і привілеями створюють найважливіші лінії нерівності в суспільстві та його структурування відповідно до цих ліній. Прагнення до слави створює в суспільстві важливі напрями розподілу благ, а вплив людей відомих і знаменитих стає суттєвим чинником суспільного розвитку.

Для феномена *celebrity* характерна особлива риса: наявність самоорганізованої групи людей, які відстежують дії знаменитої особистості та стежать за публічною появою об'єкта уваги.

У культурологічних дослідженнях знаменитостей домінують два основні підходи: соціологічний і семіотичний. Соціологічний підхід досліджує авторитетні думки зірок і механізми, що характеризують їх як феномен, у цьому підході оцінка їхньої основної діяльності є вторинною та несуттєвою. Другий підхід – семіотичний, навпаки, спирається на лінгвістичні теорії в такому сенсі, щоб розглядати знаменитостей ґрунтуючись на аналізі їхньої діяльності, через смисли та значення. В останні десятиліття ці підходи використовуються в комплексі для отримання ширшої інформації та, як наслідок, повнішого уявлення про феномен *celebrity* та культуру знаменитостей.

У той час як феномен *celebrity* представляє собою нове явище, поняття «слава» і феномен слави існує вже досить давно. Психологія слави та знаменитостей досі є обмеженим академічним полем, за винятком наявності кількох досліджень із вивчення популярності (Adler&Adler, 1989; Schaller, 1997). Сучасні психологи вважають за краще вивчати стосунки аудиторії зі знаменитостями в контексті «парасоціальної взаємодії» (Giles, 2002) і «культури *celebrity*» (Maltby, Giles, Barber&McCutcheon, 2005; Maltby,

Houran&McCutcheon, 2003; McCutcheon, Lange, &Houran, 2002). Найсильніші наукові дослідження в царині вивчення феномена celebrity проводилися переважно в галузі гуманітарних і соціологічних наук (Brudy, 1997; Gamson, 1994; Hoimes&Redmond, 2006; Marshall, 1997). Відмінності між поняттям «слава» і феноменом celebrity були окреслені низкою авторів (Braudy, 1997; Gamson, 1994). Слава вважається давнім явищем, що впливає з масового суспільства, суттю якого є звеличування певних особистостей за їхні вчинки. Braudy, 1997 у своєму дослідженні розглядає цей процес на прикладі Олександра Македонського в Римській Імперії. Однак феномен celebrity, навпаки, вважається сучасним явищем, пов'язаним із появою масової інформації (газети, часопис, телебачення, інтернет, а також такі технологічно складні форми мистецтва, як кіно та поп-музика). Так, наприклад, Boorstin, 1961 дав феномену лаконічне визначення «Celebrity – це людина, яка відома через свою популярність» «The celebrity is a person who is known for his well-knownness», Boorstin 1961.

Дослідження Giles, 2009 показали, що феномен celebrity загалом сприймається через чотири етапи:

- період любов/ненависть
- період залежність (фаза, в якій поведінка спрямована виключно на мету залишатися відомим)
- прийняття (фаза, що вимагає постійних змін у повсякденній життєвій рутині)
- адаптація (фаза, де розробляються нові моделі поведінки відповідно до змін у житті, пов'язаних із популярністю та популярністю)

Крім того celebrity характеризуються кількома особливостями, наприклад: позбавлення відокремленості та практична неможливість збереження особистої секретності. Більшість знаменитостей також стикаються з проблемою виникнення недовіри до оточуючих людей. Для багатьох із них характерне почуття завищених очікувань, таке явище в іншомовному середовищі прийнято називати «зірковою хворобою». Одним із

найпоказовіших атрибутів представників *celebrity* вважаються значний матеріальний достаток і високе соціальне становище.

Виходячи із вищезазначеного вчені аргументують класифікацію знаменитостей за різними ознаками.

Теоретично можна розподілити всіх представників *celebrity* за професійними категоріями, що полегшить подальший аналіз кожної групи окремо. Пропонуємо виокремити наступні категорії знаменитостей: *політичні, спортивні, знаменитості в кіноіндустрії, естрадні виконавці, знаменитості індустрії краси та моди та celebrity з бізнес-середовища*. У кожній із категорій є представники, в яких виокремлюється найбільш виражений певний характерний атрибут. Отже, детальніше охарактеризуємо кожну з виокремлених категорій знаменитостей.

#### **Політичні знаменитості.**

Найчастіше політичні діячі стають популярними (знаменитими) до приходу в цю сферу діяльності. Йдеться про людей, які змінили публічне професійне середовище на посаду в державі. Кілька найяскравіших і найвідоміших представників політичних знаменитостей: Арнольд Шварцнегер, який прославився як голлівудська зірка і двічі обіймав посаду губернатора штату Каліфорнія у Сполучених Штатах Америки; Клінт Іствуд, який є також одним із найзнаменитіших діячів Голлівуду, після завершення своєї акторської кар'єри зайняв активну політичну позицію, а надалі досяг чималих результатів у цій сфері – став мером невеличкого міста у США, а потім працював у комітеті парків і зон відпочинку в Каліфорнії. Українські політичні знаменитості також ставали популярними здебільшого до початку своєї кар'єри на державній службі.

Так, наприклад, Віталій Володимирович Кличко – боксер-професіонал, який виступав у важкій ваговій категорії, кікбоксер. Володар звань «Почесний» і «Вічний» чемпіон світу з боксу за версією WBC. Спортивна кар'єра остаточно була завершена в грудні 2013 року. Київський міський голова з 5 червня 2014 року. Голова Київської міської державної адміністрації

з 25 червня 2014 року. Народний депутат України 7-го скликання з 12 грудня 2012 до 5 червня 2014 року. Керівник фракції «УДАР» у Верховній Раді. Радник президента України (2005-2006 – поза штатом, 2006-2008 – у штаті), кандидат наук у галузі фізичного виховання і спорту, лідер української політичної партії «УДАР» (Український демократичний альянс за реформи) з 2010 [10] до 2015 року та Блоку Петра Порошенка «Солідарність» із 2015 року до 2019 року [https://www.5.ua/sport/wbc-prysvoiv-vitaliiu-klychku-zvannia-vichnoho-chempiona-svitu-v-supervazhkii-vazi-133566.html], продюсер (разом із братом та Сильвестром Сталлоне) мюзиклу «Роккі».

Святослав Вакарчук – лідер культового українського рок-гурту «Океан Ельзи». У політиці – не новачок, він уже був обраний депутатом Верховної Ради 2007 року від блоку «Наша Україна-Народна Самооборона». У тому парламенті Святослав Іванович нічим не запам'ятався, він практично не виступав із трибуни, а через рік склав депутатські повноваження. Про те, чому так вчинив, Вакарчук тоді сказав, що «міг втратити себе».

Володимир Олександрович Зеленський – 1997-2003 рр. – актор, сценарист, художній керівник команди Клубу веселих і кмітливих «Квартал 95». З 2003-2011 рр.. – художній керівник у товаристві з обмеженою відповідальністю «Студія «Квартал 95». З 2011-2012 рр.. – генеральний продюсер у приватному акціонерному товаристві «Телеканал «Інтер». З 2013-2019 рр.. – художній керівник у товаристві з обмеженою відповідальністю «Студія «Квартал 95». У творчому доробку має 10 повнометражних ігрових фільмів. Володар понад 30 нагород Національної телевізійної премії України «Телетріумф». Є також володарем премій і лауреатом багатьох міжнародних кіно-, телефестивалів і медіафорумів. Зіграв головну роль у серіалі «Слуга народу», який став лауреатом міжнародної кінопремії WorldFest Remi Award (США, 2016) і потрапив до четвірки фіналістів у категорії комедійних фільмів на Seoul International Drama Awards (Південна Корея). Також «Слуга народу» був удостоєний нагороди Intermedia

Globe SILVER у категорії «Розважальні телевізійні серіали» на міжнародному фестивалі медіаконтенту WorldMediaFestival у Гамбурзі (Німеччина).

21 квітня 2019 року був обраний Президентом України на чергових виборах, отримавши підтримку 73,22% виборців. 20 травня склав присягу перед народом України як Глава держави.

Таких знаменитостей не слід відносити до категорії селебріті політичної діяльності. У цьому випадку їх слід розпізнавати за тим родом активності, завдяки якій вони стали популярними.

Набагато рідше державні діячі стають знаменитими завдяки тільки своїй політичній активності. І саме їх слід відносити до запропонованого типу. Як зарубіжні приклади можна навести Ангелу Меркель, яка з 2005 до 2022 року була першою жінкою в історії Німеччини, яка обіймала посаду канцлера Німеччини. До одних із яскравих прикладів наразі можна віднести також Барака Обаму – першого афроамериканського президента Сполучених Штатів Америки, перебраного на посаду двічі.

Дональд Джон Трамп – американський державний і політичний діяч, підприємець, мільярдер і президент США. з 20 січня 2017 року до 20 січня 2021 року. До того як стати президентом, Трамп був підприємцем (головним чином у сфері нерухомості), а також шоуменом і телеведучим.

З 1971 до 2017 року Дональд Трамп був президентом будівельного конгломерату «The Trump Organization» і засновником компанії Trump Entertainment Resorts, що спеціалізується на гральному і готельному бізнесі [9].

У 1996-2015 роках був власником конкурсу краси «Міс Всесвіт», з'являвся в ролі камео в низці кінофільмів і телесеріалів. Крім того, Дональд Трамп був виконавчим продюсером і протягом чотирнадцяти сезонів (2004-2015 роки) був ведучим реаліті-шоу «Кандидат» на телеканалі «NBC».

Таким чином, слід окреслити загальне розуміння та характеристики категорії політичних знаменитостей. До політичних знаменитостей слід відносити відомих (популярних) особистостей за основним пунктом: 1) діяч,



який є відомим (став відомим) за рахунок лише ведення політичної професійної діяльності, виявленої харизми та ухвалення рішень загальнонаціональної або світової значущості. Ще один тип відомих політичних діячів не слід зараховувати до категорії «політичні знаменитості», їх характеризують як діячів, які наразі займаються політикою, ігноруючи ту активність, через яку вони фактично набули знаменитості.

### **Спортивні знаменитості.**

До зірок спорту можна віднести всіх тих, хто будь-яким чином пов'язаний з цією сферою або прославився в той час, коли був причетний до неї. Якщо бути точніше, це самі спортсмени, тренери, менеджери, спортивні коментатори. Одним із найяскравіших прикладів спортивних знаменитостей є футбольна зірка з величезною кількістю підписників у соціальних мережах – Кріштіану Роналду. Він є португальським футболістом, який виступає за іспанський клуб «Реал Мадрид» і збірну Португалії, а також вважається найдорожчим футболістом за всю історію футболу. Спортивна знаменитість знімається у відеорекламах різних компаній, одночасно будучи обличчям банку, будинку моди «Armani», шампуню, елітних годинників і навіть мережі ресторанів швидкого харчування «KFC».

В Україні ж згідно з рейтингом Forbes список із 50 найважливіших людей у футболі очолив Андрій Миколайович Шевченко – український футбольний тренер і політичний діяч, який раніше виступав як футболіст на позиції нападника. Заслужений майстер спорту України. Переможець Ліги чемпіонів, володар Суперкубка УЄФА, чемпіон Італії, володар кубків Італії та Англії, п'ятиразовий чемпіон України, триразовий володар Кубка України, володар Суперкубка України, чвертьфіналіст чемпіонату світу. У Європі першого українця, який завоював Лігу Чемпіонів, називають «дияволом зі Сходу».

Після 18 років ігрової кар'єри Шевченко невдало зайшов у політику (був у партії Наталії Королевської), а в липні 2016 року став головним тренером збірної України. Він перебудував взаємодію всередині команди та

тренерського штабу, вивів в авангард молодь. У відбірковому турі Чемпіонату Європи 2020 українці не програли жодного матчу і фінішували першими в групі. Фінансовий пік кар'єри Шевченка – два сезони в «Челсі», де Роман Абрамович платив йому по €8 млн/рік. Сьогодні УАФ виплачує головному тренеру €20 000 на місяць. Але тренерство – не єдине джерело заробітку володаря «Золотого м'яча». Шевченко – співвласник інвестиційної брокерської компанії MC Peat & Co. LLP, зареєстрованої в Лондоні.

### **Знаменитості кіноіндустрії.**

До цієї категорії належать усі селебріті, які визнані знаменитими і є популярними завдяки успішній кар'єрі в кіноіндустрії. Актори кіно і театру, які знялися в повнометражних, короткометражних фільмах, серіалах, телеведучі, режисери, продюсери та інші особистості, які тим чи іншим способом пов'язані з професійною діяльністю у сфері кіноіндустрії. Більшість зірок кіно асоціюються з Голлівудом, який, будучи районом Лос-Анджелеса, вважається історичним центром американського і світового кінематографа за рахунок великої кількості кіностудій. Так, одним із найпопулярніших і обговорюваних на початок 2016 року є американський актор Леонардо Ді Капріо у зв'язку з отриманням престижної премії в галузі кінематографа «Оскар».

В сучасній Україні на не так сильно розвинута сфера кіноіндустрії, проте більшість сучасних знаменитостей є представниками цієї сфери, адже телебачення та інтернет на даний момент вважаються найбільш доступними засобами отримання інформації.

Олексій Горбунов – народний артист України (22 січня 2016 року). Цікаво, що історія про акторську кар'єру Олексія почалася зовсім не з професійної освіти, як це буває зазвичай. Наприкінці 80-х він працював монтувальником у театрі Лесі Українки в Києві, але завдяки Аді Роговцевій познайомився з режисером і актором, її чоловіком – Костянтином Степанковим. З перервою на службу в армії, Олексій працював актором на студії Довженка в Києві до 1995 року.

Організатор і ведучий двох дискотек «Джанкой» і «Джуманджи» в Києві. Працював діджеєм на київських радіостанціях, а також на київських радіостанціях «Континент» і «Ностальжи».

За останні кілька років Олексій Горбунов встиг виконати роль у французькому шпигунському серіалі від Canal + під назвою «Бюро легенд». А також йому пощастило розділити знімальний майданчик разом із Жан-Клод Ван Даммом у серіалі «Останній найманець», який знімали в Києві. ([https://kino.24tv.ua/ukrayinski-aktori-chasiv-nezalezhnosti-biografiyi-foto-filmi\\_n\\_1713430](https://kino.24tv.ua/ukrayinski-aktori-chasiv-nezalezhnosti-biografiyi-foto-filmi_n_1713430) )

### **Естрадні виконавці.**

До естрадних виконавців належать музиканти та співаки. Точніше їх можна розділити, наприклад, за жанрами музики, якою вони володіють. Цю класифікацію складно розглядати, оскільки вона не має впливу на ступінь популярності естрадного виконавця прямим чином. Однак, варто зауважити, що популярність музикантів і музичних гуртів нині досить значна через велику різноманітність музичної індустрії загалом. До цієї категорії належать селебріті, які набули своєї популярності виключно завдяки виконанню музичних композицій, що є їхньою основною професійною діяльністю.

Як зарубіжний приклад можна навести американську виконавицю в стилі R'n'B Бейонсе. Співачка знялася в більш ніж 10 фільмах, проте набула популярності завдяки вокальній кар'єрі і вважає це своєю основною діяльністю, саме тому слід відносити такого типу селебріті до «естрадних виконавців», а не до «знаменитостей кіноіндустрії». За всю музичну кар'єру Бьонсе заробила 20 премій Grammy та має понад 100 нагород міжнародного рівня. Крім того, активно веде медійну активність.

Так, наприклад, має в Інстаграмі (<https://www.instagram.com/beyonce/> ) понад 67,8 мільйонів підписників з усього світу.

### ***Знаменитості індустрії краси та моди.***

До цієї категорії входять блогери, моделі та інші представники моди, які набрали високу популярність у медіасередовищі. На сьогодні більшість

людей, які задають моду, діють через соціальні мережі та інтернет. Це може бути їхньою основною діяльністю і джерелом доходу, або бути вторинною діяльністю. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій люди, які професійно або аматорськи пов'язані з індустрією краси і моди, швидко набрали популярність. Як правило, представники цього типу користуються найбільшою довірою аудиторії, тому що стають прикладами для наслідування і дають особисті поради, здатні оперативно давати зворотний зв'язок. До найяскравіших представників українських знаменитостей індустрії краси та моди можна віднести Аллу Костромічову. Українська топ-модель, що підкорила світ, засновниця модельного агентства KModel. дебютувала як модель у 2008 році під час показу Colette Dinnigan, а перший модельний сезон Алли можна вважати справді тріумфальним, адже вона взяла участь у 55 показах, а також почала співпрацювати з такими відомими будинками моди, як «Lanvin», «Christian Dior», «Bottega Veneta», «Hermes», «Balenciaga», «Calvin Klein», «MaxMara», «Roberto Cavalli», «Valentino», «Dolce & Gabbana» «Givenchy», «Nina Ricci» та іншими. Сьогодні Алла – одна з найбільш затребуваних моделей, а також найкраща модель з України за версією видання Elle.

Серед іноземних представників на сьогоднішній день найвпливовішим і найпопулярнішим блогером вважається Соня Есман. Канадсько-російська 21-річна модель, блогерка, акторка має понад 1,5 мільйона передплатників на особистому каналі Youtube, більш ніж 1,6 мільйона передплатників у соціальній мережі Інстаграм. На своїх сторінках розповідає про життя, дає поради тощо.

### **Селебріті з бізнес-середовища.**

Ця категорія, мабуть, є однією з найвужчих. Люди, які побудували успішну кар'єру, як правило, через низку причин не вважають за потрібне виставляти своє життя на показ і афішувати його в соціальних мережах, і, як наслідок, не можуть бути названі медійними, навіть якщо є відомими в колі

людей своєї сфери діяльності. Однак, дана категорія дійсно має місце бути, і це підтверджується великою кількістю прикладів.

Так, серед зарубіжних селебріті бізнес-середовища одними з найяскравіших вважається засновник компаній Tesla і Space X Ілон Маск. За версією журналу Forbes він став найбагатшою людиною на планеті, його загальні статки перевищили 251 млрд доларів. Загальновідомо, що Маск – трудоголік, він наголошує, що працює 120 годин на тиждень над підтриманням виробництва автомобіля Tesla Model 3. Але він не проти отримувати ще більше задоволення від життя. Він ставав героєм численних скандалів: на нього подавали до суду за наклеп, він вживав легкі наркотики в прямому ефірі і не раз писав досить неоднозначні пости в соціальних мережах. Є медійною особистістю через часту появу на публіці. (<https://www.bbc.com/russian/news-55576467>).

Серед українських селебріті бізнес-середовища можна виділити в списку власника групи SCM Ріната Ахметова. Сферою інтересів мультимільярдера є енергетика, металургія, фінанси, телекомунікації, агробізнес. Статки бізнесмена становлять понад \$10,6 млрд. Його найдорожчі активи – це «Метінвест» і ДТЕК. Медійної популярності набув як меценат і президент українського професійного футбольного клубу «Шахтар» із міста Донецька, що виступає у прем'єр-лізі, володаря Кубка УЄФА, тринадцятикратного чемпіона України, тринадцятикратного володаря Кубка України, дев'ятикратного володаря Суперкубка України.

Знамениті люди допомагають звичайним виштовхувати їхній негатив, а невдачі селебріті створюють відчуття того, що в нас у житті «все ще не так погано». Тема для обговорення з особистого життя зірок різної величини завжди давала привід для дискусій, а з розвитком телебачення і соціальних мереж на них і зовсім роблять кар'єру деякі блогери і телеканали.

Спостереження за знаменитостями і, зокрема, за їхнім особистим життям, спонукає нас робити проєкцію на власне життя і здобувати навички соціального виживання та адаптації. Загалом вважається, що знамениті люди

одночасно для нас друзі та вороги, вчителі та учні. Усе залежить від індивідуальних якостей людини, яка спостерігає та слідкує за цим феноменом.

УДК 323

**Роман Віталійович Моїсєєв,**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ: МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЗА УМОВ  
СЕРЕДОВИЩА КОНКУРЕНЦІЇ**

**Roman Vitaliyovych Moiseyev**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,

State Biotechnological University (SBTU)

**POLITICAL INSTITUTIONS: THE MECHANISM OF FORMATION IN A  
COMPETITIVE ENVIRONMENT**

Науковий керівник: О. В. Воронянський кандидат історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Описано сучасні наукові підходи до висвітлення механізму політичної інституціоналізації. Показано, що основна увага в них звертається на взаємозв'язок між економічними ресурсами, владою та політичними інституціями а також на взаємодію між формальними та неформальними політичними інституціями в контексті перерозподілу. Робиться висновок, що політичні інститути визначаються конкурентним впливом суб'єктів політики, які захищають свої інтереси, і не завжди враховують інтереси більшості суспільства.

**Ключові слова:** політичні інститути, політична конкуренція, інституціоналізація.

**Abstract.** Modern scientific approaches to highlighting the mechanism of political institutionalization are described. It is shown that the main attention in them is on the relationship between economic resources, power and political institutions, as well as on the interaction between formal and informal political institutions in the context of redistribution. It is acknowledged that political institutions are determined by the competitive influence of political subjects who protect their interests, and do not always take into account the interests of the majority of society.

**Key words:** political institutions, political competition, institutionalization.

У вітчизняній політичній науці широкого розповсюдження набуло уявлення про те, що ключовим фактором для ефективного розвитку країни є наявність правильних політичних інститутів. Тому основні зусилля по формуванню основ національної державності всі 30 років незалежності направляються на імплементацію «західних» інститутів влади в українську суспільну практику. Автори іноземних досліджень звертають увагу на те, що проблема ефективності політичних інститутів включає в себе дуже великий обсяг ключових факторів, включаючи конкурентну боротьбу фінансово-промислових груп за політичне домінування та необхідність підтримання привілеїв еліти [1]. Однак, в сучасній західній науці не приділяється належної уваги дослідженню сутності механізму формування політичних інститутів.

У вітчизняній науці проблематика висвітлення механізму політичної інституціоналізації представлена, в основному, трьома напрямками. Олександр Фісун та Ігор Поліщук приділяють увагу співвідношенню повноважень представників центральних та місцевих груп владних еліт. Ігор Рейтерович досліджує вплив на інститути влади з боку олігархічних угруповань. В

роботах Олександра Воронянського подається аналіз соціально-економічних причин самовідтворення влади та впливу на політичну інституціоналізацію балансу ресурсного забезпечення груп, які конкурують за владу.

Стаття має мету розглянути формування політичних інститутів в контексті конкуренції еліт за владу та ресурси.

В політичній науці загальноновизнаною є теорія політичних систем, згідно з якою конкурентна боротьба за доступ до ресурсів є рушійною силою політики. Первинний розподіл ресурсів здійснюється в економічній сфері, а перерозподіл – за допомогою політичної влади та примусу [5; 7]. Вирішальними факторами перемоги в конкурентній боротьбі є здатність зосередити концентрацію ресурсів влади та спроможність придушення спротиву владним діям.

*Взаємозв'язок між економічними ресурсами, владою та політичними інституціями.* О. Воронянський доводить, що нерівний розподіл економічних ресурсів [призводить до створення владних переваг та системи статусних відмінностей, що забезпечує розпорядникам ресурсів можливість соціального контролю та впливу на політичні процеси [2;4].

Тому політичні інститути використовуються для закріплення відносин особистої залежності та позаекономічного примусу, що впливає на доступ до ресурсів та можливостей їх використання. Це може призвести до створення штучних бар'єрів та залежності від політичної суб'єктної меншості. Нормативно-правова система також може бути політичним інститутом, який обмежує доступ до економічних ресурсів. Рівень концентрації ресурсів прямо пропорційний концентрації влади [3].

У конкурентній боротьбі за владу перемагають ті, чиї витрати на придушення конкурентів покриваються рентою від впливу на прийняття політичних рішень. Наявність політичних інститутів сприяє мінімізації витрат і створює умови для нарощування конкурентних переваг. При домінуванні суб'єкта політичні інститути закріплюють його панівне



становище, відсікаючи конкурентів від легального впливу на процес прийняття державних рішень.

Існує взаємодія елітних груп в політичній системі України, яка базується на конкуренції між фінансово-промисловими групами [6]. Це призводить до розриву закулісних домовленостей та торпедування процесу досягнення внутрішньоелітної згоди та її інституціоналізації. Еліти намагаються уникнути зайвої боротьби через укладення негласних домовленостей щодо розподілу сфер політичного впливу.

*Взаємодія між формальними та неформальними політичними інституціями в контексті перерозподілу.* Існування тіньових політичних інститутів пов'язане з персональними зв'язками та не передбачене законодавством [2; 10; 7]. Процеси еволюції формальних та тіньових інституційних систем протікають паралельно, а їх взаємопроникнення та дифузія призводять до парадоксальної системи взаємовідносин.

Політична еліта не завжди може ефективно вирішувати проблеми зміни політичних інститутів та криз, що виникають. Політична еліта шукає підтримку громадської думки, але це взаємодія залишається однобічною. Імітація використання політичних інститутів заради «суспільного блага» призводить до розчарування громадян у цих інститутах та стагнації процесу демократизації [5;8].

Політичні еліти утримують своє привілейоване становище в суспільстві шляхом вилучення суспільних ресурсів та легітимації свого статусу. Це призводить до зниження рівня довіри до політичних еліт та збільшення витрат на підтримку їх легітимації. Це також знижує обсяг ресурсів, що надходять на потреби суспільного розвитку. Для утримання свого становища еліти повинні мати жорстку систему внутрішньоелітних домовленостей [1;3].

Система політичної конкуренції має на меті підтримку рівноваги статусів суб'єктів конкуренції. Однак, ця система може призвести до консервації існуючих виробничих відносин і привілеїв, що негативно впливає на суспільний розвиток. Українська нормативно-правова система має

адресний та обмежений у часі характер, що сприяє закріпленню привілейованого доступу до ресурсів [1;4].

Механізм формування політичних інститутів визначається конкурентним впливом суб'єктів політики, які захищають свої інтереси. Політичні інститути мають конкретно-історичний характер і відображають існуючі політико-економічні відносини. Політичні інститути визначаються конкурентним впливом суб'єктів політики, які захищають свої інтереси, і не завжди враховують інтереси більшості суспільства.

#### Література:

1. Алмонд Г. Артикуляция интересов [Електронний ресурс] / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон. — Режим доступу : <http://pavroz.ru/almond-articulation>
2. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
3. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284 с.
4. Воронянський О. В. Роль національного суверенітету в легітимації державної влади. Актуальні проблеми державного управління. 2012. №. 2. С. 216-221.
5. Воронянський О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. №. 9.
6. Калініченко В. В. и др. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. – 2016.
7. Людина і світ: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Н. В. Назаренко [та ін.]. - Харків : Сиция, 2012. - 238 с.

8. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94.
9. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.
10. Рейтерович І. В. Політичний вимір діяльності фінансово-політичних груп у державах перехідного типу / І. В. Рейтерович: Автореферат дис... канд. політ. наук (23. 00. 04: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України) — К., 2008. — 21 с.

#### References:

1. Almond H. Artykuliatsyia ynteresov [Elektronnyi resurs] / H. Almond, Dzh. Pauell, K. Strom, R. Dalton. — Rezhym dostupu : <http://pavroz.ru/almond-articulation>
2. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
3. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. Kharkiv: «Miskdruk», KhNTUSH imeni Petra Vasylenka; KhNUBA, 2017. 284 s.
4. Voronianskyi O. V. Rol natsionalnoho suverenitetu v lehitymatsii derzhavnoi vlady. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia. 2012. №. 2. S. 216-221.
5. Voronianskyi O. V. Kontsept natsionalnoho suverenitetu yak pryntsyp realizatsii politychnykh prav natsii. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia. 2011. №. 9.
6. Kalinichenko V. V. y dr. Istoriia Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. – 2016.
7. Liudyna i svit: pidruchnyk dlia 11 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / N. V. Nazarenko [ta in.]. - Kharkiv : Sytsyia, 2012. - 238 s.

8. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94.
9. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.
10. Reiterovych I. V. Politychnyi vymir diialnosti finansovo-politychnykh hrup u derzhavakh perekhidnoho typu / I. V. Reiterovych: Avtoreferat dys... kand. polit. nauk (23. 00. 04: Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy) — K., 2008. — 21 s.

УДК 37.01

**Наталія Іванівна Моїсєєва,**

доктор екон. наук, канд. філос. наук, професор,  
завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0002-3889-8085

**Даля Леонідівна Кобелєва,**

канд. філос. наук, старший викладач  
кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-3139-1561

**РОЛЬ КАФЕДР ЮНЕСКО У ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ  
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СЕРІЇ СЕМІНАРІВ ЮНЕСКО ЩОДО  
МАЙБУТНЬОГО ОСВІТИ, 2023 РІК)**

**Moisieieva Natalia,**

Doctor of Economics, Cand. philos. sciences, Professor

Head of UNESCO Chairs "Philosophy of Human Communication",  
Social and Humanitarian Disciplines  
State Biotechnological University (SBTU)

**Kobelieva Dalia,**

Cand. philos. sciences, Senior lecturer  
UNESCO Chairs "Philosophy of Human Communication",  
Social and Humanitarian Disciplines  
State Biotechnological University (SBTU)

**THE ROLE OF UNESCO CHAIRS IN THE TRANSFORMATION OF  
HIGHER EDUCATION (BASED ON THE MATERIALS OF THE UNESCO  
SEMINARS ON THE FUTURE OF EDUCATION, 2023)**

**Анотація.** Стаття присвячена розгляду основних питань щодо майбутнього розвитку вищої освіти та науки, які обговорювались в межах серії семінарів ЮНЕСКО. Семінари, присвячені майбутньому вищої освіти, проходили протягом січня, лютого та березня 2023 року та мали на меті продовжити розгляд дискусійних питань, які були поставлені під час міжнародної конференції «Трансформація знань для справедливого та сталого майбутнього» (Париж, 3-4 листопада 2022 року).

**Ключові слова:** освіта, наука, майбутнє, трансформації, програма UNITWIN/ЮНЕСКО.

**Abstract.** The article is devoted to consideration of the main issues regarding the future development of higher education and science, which were discussed within the framework of a series of UNESCO seminars. The seminars dedicated to the future of higher education took place during January, February and March 2023 and aimed to continue consideration of the discussion questions that were raised during the international conference «Transformation knowledge for just and sustainable futures» (Paris, November 3-4, 2022 ).

**Key words:** education, science, future, transformations, UNITWIN/UNESCO program.

Після міжнародної конференції «Трансформація знань для справедливого та сталого майбутнього» (Париж, 3-4 листопада 2022 року), проведеної за підтримки Французької національної комісії у справах ЮНЕСКО з нагоди святкування 30-річчя Програми кафедр UNITWIN/ЮНЕСКО, ЮНЕСКО організувала три онлайн-семінари кафедр ЮНЕСКО щодо майбутнього вищої освіти протягом січня, лютого та березня.

Семінари, організовані за пропозицією кафедри ЮНЕСКО з досліджень на основі спільнот і соціальної відповідальності у вищій освіті, мають на меті поглибити залучення вищих навчальних закладів до останніх робіт ЮНЕСКО щодо майбутнього вищої освіти. [3] Як і було задумано, ці семінари підвищили обізнаність щодо останніх доповідей ЮНЕСКО стосовно майбутнього вищої освіти та допомогли надихнути колективну мобілізацію.

Перший семінар «Поза межами: нові способи переосмислення вищої освіти» відбувся 25 січня 2023 року, який надав можливість ознайомитися з Дорожньою картою ЮНЕСКО щодо вищої освіти «Поза межами: нові шляхи переосмислення вищої освіти», представленою на Всесвітній конференції вищої освіти (WHES2022) у травні 2022 року. Дорожню карту було підготовлено відповідно до основ «Порядку денного сталого розвитку до 2030 року», «Порядку денного в галузі освіти до 2030 року» та нового суспільного договору, запропонованого звітом «Майбутнє освіти» до 2050 року на основі широких консультацій і досліджень.

Під час першого семінару серії спікери та учасники говорили про ключові виклики та можливі підходи до спільної побудови майбутнього вищої освіти. Дискусії були зосереджені на підходах до подолання нерівності в системах вищої освіти; сприяння інтеграції програм, гнучких шляхів навчання та навчання впродовж життя; подальшого залучення вищих навчальних закладів до кліматичної кризи; трансформування системи освіти

та педагогіки для сприяння тому, щоб учні стали активними та відповідальними агентами змін; сприяння визнанню та цінності знань корінних народів; просування концепції гендерної рівності. [3]

На основі викладених матеріалів та дискусії, що відбулась на семінарі «Поза межами: нові способи переосмислення вищої освіти», було запропоновано покращити Дорожню карту шляхом внесення відповідних корективів.

На другому семінарі «Дії, керовані знаннями: трансформація вищої освіти для глобальної стійкості», що проходив 15 лютого 2023 року, був представлений звіт Незалежної експертної групи з питань університетів.

Цей семінар був зосереджений на ролі вищих навчальних закладів для сталого розвитку шляхом обговорення звіту «Дії, керовані знаннями: трансформація вищої освіти для глобальної сталості». Автором цього звіту виступила Глобальна незалежна експертна група з питань університетів і порядку денного на період до 2030 року (EGU2030) у рамках ініціативи ЮНЕСКО та Бергенського університету. Звіт було офіційно представлено на третій Всесвітній конференції з вищої освіти (WHES2022).

Члени експертної групи розповіли про трансформації закладів вищої освіти для сприяння сталому розвитку. Вони підкреслили важливість подолання фінансових бар'єрів для міждисциплінарних досліджень; об'єднання зацікавлених сторін для партнерства у сфері вищої освіти; оцінювання різноманітних систем знань; рух до плюралістичності у вищій освіті. Стимули були виділені як ключові, і вони повинні зосереджуватися на заохоченні та сприянні міждисциплінарним підходам до дослідження та різноманітним способам пізнання. Для цього потрібне лідерство, яке змінює традиційні структури стимулів.

«Є багато способів, за допомогою яких кафедри ЮНЕСКО та мережі UNITWIN можуть залучати та розвивати практичні ідеї, наголошені в цьому звіті та інших глобальних звітах. Кафедрами ЮНЕСКО та мережами UNITWIN були зроблені пропозиції щодо просування цієї роботи, наприклад,

вони могли б бути більш помітними у просторах вищої освіти, щоб вони могли активно брати участь у процесах розбудови освіти відповідно до Цілей сталого розвитку. Прогрес у досягненні Цілей сталого розвитку залежатиме від міждисциплінарних підходів, відкритості до інших типів знань і співпраці у сфері вищої освіти. Один зі спікерів зазначив, що для трансформації суспільства необхідно починати з освіти та наукових досліджень. [3]»

На третьому семінарі «Переосмислення нашого майбутнього разом: новий суспільний договір для освіти», який відбувся 15 березня 2023 року, було заслухано звіт Міжнародної комісії з майбутнього освіти. «ЮНЕСКО – світовий лідер у сфері освіти. Освіта є головним пріоритетом ЮНЕСКО, оскільки це основне право людини та основа для миру та сталого розвитку. Міжнародна комісія з майбутнього освіти була заснована ЮНЕСКО в 2019 році, щоб переосмислити, як знання та навчання можуть сформувати майбутнє людства та планети. Ініціатива передбачає широке залучення громадськості та експертів і має на меті активізувати глобальну дискусію про те, як освіта має бути переосмислена у світі дедалі більшої складності, невизначеності та крихкості [2]».

Доповідачі та учасники семінару обговорювали занепокоєння з приводу конкурентного тиску в різних аспектах вищої освіти та необхідність зміцнення співпраці та сприяння екологічній стійкості. Було виділено дві взаємопов'язані теми. По-перше, шкідливий «фетиш конкуренції» у вищій освіті та те, як з ним боротися. По-друге, цінність співпраці у сфері вищої освіти, в тому числі через Програму кафедр UNITWIN/ЮНЕСКО, для просування пропозицій і бачень сталого майбутнього, які містяться у Звіті. Кафедри ЮНЕСКО та мережі UNITWIN є не лише спостерігачами за поточними тенденціями, але можуть діяти колективно, щоб просувати бачення, що містяться у звітах ЮНЕСКО.

Професор Антоніо Новоа, почесний ректор, професор педагогіки кафедри ЮНЕСКО «Майбутнє освіти» Університету Лісабона нагадав, що Звіт є «запрошенням думати та діяти разом, щоб спільно будувати майбутнє



освіти». Він закликає до нового суспільного договору про освіту, який ґрунтується на розширенні прав людини, а також реалізації освіти – в тому числі вищої освіти – як суспільної діяльності та спільного блага. На його думку, «вищі навчальні заклади відрізняються від усіх інших соціальних та економічних інститутів – їхня перевага полягає в їхній відмінності – тому помилково вносити у вищу освіту ділову чи комерційну логіку». [3]

Виявлені проблеми включають структури досліджень і навчання, які часто залежать від конкуренції, пов'язаної з фінансуванням. Це також створює конкуренцію між гуманітарними та природничими науками. Системи вищої освіти можуть навіть підтримувати глобальну нерівність, якщо мета вищої освіти зводиться до обміну знаннями та навичками. Було помічено, що гуманістичні цінності відступають у момент, який вимагає глобальних рішень і співпраці.

Керівники кафедр ЮНЕСКО, які виступали, були готові пропонувати та знаходити рішення, визнаючи, що сучасні глобальні виклики вимагають від науковців спільної роботи в різних дисциплінах і на міжнародному рівні. Університети повинні змінитись, щоб мати змогу реалізувати свою трансформаційну силу в освіті та суспільстві, включно у співпраці з місцевими громадами.

Але, як зазначають автори статті «Оновлення освіти для трансформації майбутнього: критичні погляди на саміт трансформації освіти», оновлення освіти має виходити за межі реформ та перебудови існуючих систем. «Це передбачає фундаментальні зміни в освітніх процесах і можливостях. Але ми починаємо не з нуля. Коли ми прагнемо відновити освіту, можна розглянути три питання. По-перше, що робити зараз, що ми повинні продовжувати робити; що нам потрібно підтримувати, захищати та зміцнювати в рамках існуючих освітніх систем? По-друге, визнаючи, що деякі наші політичні міркування та практики є неефективними, застарілими та навіть шкідливими, від чого нам потрібно відмовитися? По-третє, що переосмислити та винайти? Перетворення нашого майбутнього вимагатиме оновлення освіти, яка

базуватиметься на наших колективних досягненнях, критично аналізуватиме наші поточні недоліки та заново винаходити нові моделі. [1]»

Таким чином, слід зазначити, що мережа кафедр UNITWIN/ЮНЕСКО, до якою належить кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Державного біотехнологічного університету, розглядається організацією як потужний інструмент щодо втілення змін та інновацій в процес освіти та наукових досліджень. Як було зазначено на семінарах щодо майбутнього вищої освіти, кафедри ЮНЕСКО мають стати головним транслятором ідей ЮНЕСКО та осередком розробки і втілення нової моделі вищої освіти. У найближчі місяці, у продовження теми реформи вищої освіти та науки, планується проведення семінарів кафедр ЮНЕСКО, які будуть присвячені економіці прав людини, праву на науку, академічній свободі та міжнародній науковій співпраці.

#### Література:

1. Tawil, S., & Camille, C. (2023) Renewing education to transform the future: Critical perspectives on the Transforming Education Summit. UNESCO Futures of Education Ideas LAB. Retrieved from <https://en.unesco.org/ideas-lab/renewing-education-transform-future>.
2. UNESCO. (2021). Reimagining our Futures Together: A new social contract for education. Report of the International Commission on the Futures of Education: book. 188. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.locale=en>.
3. UNESCO. (2023). UNESCO Chairs Seminars series on the Futures of Higher Education. Retrieved from <https://en.unesco.org/futuresofeducation/unesco-chairs-seminars-series>

#### References:

1. Tawil, S., & Camille, C. (2023) Renewing education to transform the future: Critical perspectives on the Transforming Education Summit. UNESCO Futures of

- Education Ideas LAB. Retrieved from <https://en.unesco.org/ideas-lab/renewing-education-transform-future>.
2. UNESCO. (2021). Reimagining our Futures Together: A new social contract for education. Report of the International Commission on the Futures of Education: book. 188. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.locale=en>.
3. UNESCO. (2023). UNESCO Chairs Seminars series on the Futures of Higher Education. Retrieved from <https://en.unesco.org/futuresofeducation/unesco-chairs-seminars-series>

УДК

**Андрій Ніколаєв**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**МЕТОДИ ПОЛІТОЛОГІЇ**

**Andriy Nikolayev**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU)

**METHODS OF POLITICAL SCIENCE**

Науковий керівник: О. В. Воронянський кандидат історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Описано основні методи, що використовуються в сучасних наукових політичних дослідженнях: традиційні (історичний, ціннісно-нормативний, інституційний), та сучасні (порівняльний, системний, структурно-функціональний, антропологічний, психологічний, соціологічний

та біхевіористський). Розкрито сутність цих методів та їх значення для досліджень суспільно-політичних процесів.

**Ключові слова:** політологія, методи політології.

**Abstract.** The main methods used in modern scientific political research are described: traditional (historical, value-normative, institutional), and modern (comparative, systemic, structural-functional, anthropological, psychological, sociological, and behavioristic). The essence of these methods and their significance for the research of socio-political processes are revealed.

**Key words:** political science, methods of political science.

Метод - це сукупність прийомів та способів побудови наукового знання та його застосування у дослідженні тих чи інших явищ.

У політологічних дослідженнях застосовуються як, традиційні так і сучасні наукові методи.

Традиційні методи, що застосовуються у політології, – це *історичний, ціннісно-нормативний, інституційний методи*.

*Історичний метод* застосовується у політології для опису історії держав та характеристики історичних особистостей. Історичний метод дозволяє розкрити закономірності виникнення та розвитку політичних процесів, з'ясувати фактори та особливості політичних явищ, їх роль у певних історичних умовах.

*Ціннісно-нормативний метод* допомагає з'ясувати значення політичних явищ для суспільства та особистості, дати їх оцінку в порівнянні з визначеною цінністю, нормою. Нормативний метод застосовується у прогнозах. Він дозволяє з'ясувати можливість отриманого ідеального (нормативного) варіанта, визначити шляхи та засоби його досягнення.

*Інституційний метод* – це метод вивчення політичних інститутів (держави, права, політичних партій та рухів) та їх взаємодій. Інституціональний метод допомагає зрозуміти політичну реальність за

допомогою вивчення груп, які контролюють владу та політичний процес загалом.

До сучасних методів політології можна віднести *порівняльний, системний, структурно-функціональний, антропологічний, психологічний, соціологічний та біхевіористський методи.*

*Порівняльний аналіз* у політології став застосовуватися з 1960-1980-х років. Він заснований на зіставленні однотипних політичних явищ та процесів у різних народів, у різних країнах та культурних середовищах.

*Порівняльний метод* дозволяє виявити спільні та особливі риси політичного життя різних народів та країн, загальні та специфічні тенденції розвитку політичних процесів, визначити особливості політичних режимів, виявити фактори підвищення ефективності дії механізмів влади, розкрити зв'язки та взаємодії політичної системи з економічною та духовною сферами життя суспільства, використовувати вітчизняний та зарубіжний досвід для вирішення актуальних проблем сьогоденного політичного розвитку.

*Системний метод*, біля витоків якого стояли американські вчені Д. Істон і Т. Парсонс, застосовується в політології з 1950-1960-х років. Цей метод досліджує політичне життя суспільства як відкрити систему, схильну до внутрішніх і зовнішніх впливів, але при цьому здатну зберігати своє існування. Системний метод зосереджений на цілісності політики та її взаємовідносинах із зовнішнім середовищем. Він дозволяє визначити найважливіші цілі функціонування держав та інших елементів політичної системи, оптимальні шляхи та способи досягнення цих цілей – за допомогою побудови моделі, що включає всі фактори взаємозв'язку реальної політичної ситуації.

*Структурно-функціональний метод* у політології використовується із середини ХХ ст. Цей метод було розроблено американськими соціологами Р.Мертон і Т. Парсонсом, а політології – американськими політологами Р. Алмондом і Д. Істоном. Структурно-функціональний аналіз розчленовує складний об'єкт політики на складові, виявляє та вивчає зв'язки між ними,

визначає їх роль у задоволенні потреб системи. Шляхом структурно-функціонального аналізу з'ясовується кількість соціальних змін, до яких може пристосуватися політична система, встановлюються способи збереження та регулювання політичної системи. Структурно-функціональний метод дозволяє відповісти на питання: які функції має виконувати політична система, за допомогою яких структур та з якою ефективністю вона їх виконує.

*Антропологічний метод* допомагає виявленню у політиці об'єктивної ролі інстинктів, стійких рис інтелекту, психіки, національного характеру, тобто якостей людини як біосоціальної істоти. Таким чином, цей метод націлений на з'ясування людського фактора у політиці, ролі особистості в політичних подіях та процесах.

*Психологічний метод* допомагає з'ясувати психологічні механізми політичної поведінки індивіда (спонукання, бажання, пристрасті та ін.). Спосіб перегукується з основоположника психоаналізу З. Фрейду, який вбачав основні мотиви політичної активності суб'єкта в незадоволеності його фундаментальних потреб. Застосовуючи психологічний метод, політологи аналізують індивідуальні якості особистості, риси характеру, несвідомі психічні процеси, що впливають на політичну поведінку індивіда.

*Соціологічний метод* зосереджений на вивченні залежності політики від соціальних факторів (економіки, соціальної структури, ідеології, культури та ін.) Застосування соціологічного методу дозволяє аналізувати політику як сферу цілеспрямованих взаємодій різних соціальних груп, які мають свої інтереси, характер яких обумовлений соціальними факторами. Саме використання соціологічного методу дозволяє відповісти на питання про те, в інтересах яких соціальних груп здійснюється політика, виробляються політичні рішення, роблять ті чи інші політичні дії.

*Біхевіористський метод* став формуватися ще на початку ХХ ст., коли американський політолог Ч. Мерріам вказав на визначальну роль політичної поведінки людей у політичному житті суспільства. Надалі, завдяки

дослідженням американського філософа Ч. Лассуела та англійського вченого Дж. Кетліна, біхевіористський (поведінковий) метод отримав визнання. У 1920-1930-х роках він був революційним методом впроваджений у політологію та став основою прикладних політологічних досліджень. Біхевіористський метод орієнтує дослідника на систематичне спостереження за поведінкою особистості, соціальних груп у політиці. Він акцентує увагу на діях людей щодо реалізації своїх цілей, на вивченні мотивації політичної поведінки. Біхевіористська концепція вимагає врахування ролі кількісних показань діяльності та поведінки людей (при прийнятті рішень, у ході виборчої кампанії та ін.). Моделюючи задану ситуацію з урахуванням впливу всіх можливих «силових векторів», можна прогнозувати розвиток майбутніх політичних подій. Із середини ХХ ст. у США наукові установи та університети, спостерігаючи поведінку різних громадських груп та їх окремих представників, почали розробляти цільові програми, пов'язані із зовнішньою політикою США, системою оборони, боротьбою з бідністю, етнічними проблемами. Розробка таких програм зустріла серйозну підтримку з боку найбільших фондів (Фонду Форда, Фонду Рокфеллера та ін.).

#### Література:

1. Алмонд Г. Артикуляція інтересов [Електронний ресурс] / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон. — Режим доступу : <http://pavroz.ru/almond-articulation>
2. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz.* - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
3. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284 с.
4. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.

5. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94.
6. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Almond H. Artykuliatsyia ynteresov [Elektronnyi resurs] / H. Almond, Dzh. Pauell, K. Strom, R. Dalton. — Rezhym dostupu : <http://pavroz.ru/almond-articulation>
2. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
3. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. Kharkiv: «Miskdruk», KhNTUSH imeni Petra Vasylenka; KhNUBA, 2017. 284 s.
4. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskyi Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.
5. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94.
6. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК

**Ярослав Павлович Оболенцев**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)



**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА  
ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ**

**Yaroslav Pavlovych Obolentsev**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU)

**PROBLEMS OF FORMATION OF CIVIL SOCIETY AND THE RULE OF  
LAW IN UKRAINE**

Науковий керівник: Н.О. Бондар, кандидат історичних наук, доцент кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Розкрито поняття та сутність правової держави, названо основні здобутки на шляху розбудови громадянського суспільства та правової держави в Україні. Описано основні напрями та кроки, які, на думку автор, будуть сприяти ефективній трансформації суспільно-владних та політико-правових відносин у напрямі демократизації українського суспільства.

**Ключові слова:** громадянське суспільство, правова держава, демократизація.

**Abstract.** The concept and essence of the rule of law are revealed, the main achievements on the way to the development of civil society and the rule of law in Ukraine are named. The main directions and steps are described, which, in the opinion of the author, will contribute to the effective transformation of social-authority and political-legal relations in the direction of democratization of Ukrainian society.

**Key words:** civil society, rule of law, democratization.

Розбудова української демократичної держави, яка прагне стати повноправним членом Європейського союзу, не може бути завершена без реалізації етапу формування громадянського суспільства і правової держави. Сьогодні рішення цього завдання є не тільки внутрішньополітичною потребою, а й зовнішньою необхідністю, яка обумовлена розвитком України в умовах глобалізації.

Поняття «правова держава» бере свій початок ще з античних часів. Основи правової держави зароджувались з формуванням перших держав у світі, поетапно змінювались та розвивались у суспільних умовах. Уперше деякі положення правової державності були закріплені в Конституціях США та Франції. В Україні правовий статус держави закріплено на конституційному рівні з 1996 року. З ухваленням Конституції України було визнано два основоположні принципи правового врегулювання:

- а) загальнодозвільний для регламентації поведінки громадян – дозволено все, що не заборонено;
- б) загальнозобов'язуючий для регламентації діяльності органів державної влади – заборонено все, окрім дозволеного законом.

Дослідження сучасної теорії правової держави показали, що її суть полягає в тому, що держава народжена правом, зв'язана і обмежена ним. Незаперечною є думка сучасних вітчизняних дослідників стосовно того, що правова держава – це держава, в житті якої панують закони, що закріплюють основні права людини, виражають волю більшості або всього населення країни (акцентуючи при цьому увагу на основних загальнолюдських цінностях та ідеалах), держава, в якій передбачена відповідальність як людини, так і самої держави, де громадяни характеризуються високим рівнем правової культури.

Процес формування України як правової держави є достатньо динамічним, багатоаспектним та суперечливим. Досліджуючи кроки уряду у справі побудови правової держави, не можна не вказати на певні вітчизняні здобутки, а саме: 1) трансформацію національної системи законодавства на

проголошених Конституцією України принципах; 2) зміни конституційного, цивільного, сімейного, адміністративного, кримінального, земельного законодавства; 3) прийняття низки нормативно-правових актів, що забезпечують більш широку участь громадян у здійсненні державної політики й доступ до публічної інформації. Проте існують й численні проблеми, які перешкоджають формуванню правової держави і громадянського суспільства.

В цілому можна сказати, що на сьогодні в Україні вже існує фундамент для побудови повноцінної правової держави. Подальші кроки до її розбудови мають забезпечити:

- дотримання окремими гілками влади принципу верховенства права;
- ефективну взаємодію між вищими органами державної влади та їх відповідальність;
- контроль за дотриманням законодавчими, виконавчими та судовими органами положень Конституції про права і свободи людини та громадянина;
- участь громадянського суспільства та його інститутів у процесах формування й реалізації державної й регіональної політики;
- існування різних самостійних політичних сил, громадських об'єднань, професійних спілок тощо;
- усунення численних порушень прав і свобод людини і громадянина;
- підвищення рівня правової обізнаності населення.

Ці завдання є найголовнішими та визначають розвиток держави, який сприяє процесу демократизації в Україні та забезпечує верховенство права.

#### Література:

1. Безрук О. О. Українське суспільство: теорія та практика демократичного транзиту/ О. О. Безрук, І. Д. Денисенко //Сучасне суспільство. – 2013. – №. 2.– С. 13-27.
2. Воронянський О. В. Історія України. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Х. : Парус, 2005. – 544 с.

3. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.
4. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
5. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
6. Калініченко В. В. и др. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. – 2016.
7. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
8. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Bezruk O. O. Ukrainske suspilstvo: teoriia ta praktyka demokratychnoho tranzytu/ O. O. Bezruk, I. D. Denysenko //Suchasne suspilstvo. – 2013. – №. 2.– S. 13-27.
2. Voronianskyi O. V. Istoriia Ukrainy. Navch. posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. – Kh. : Parus, 2005. – 544 s.
3. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskyi Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.
4. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. – 2017.
5. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
6. Kalinichenko V. V. y dr. Istoriia Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. – 2016.

7. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
8. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК 378.37: 370.176

**Марина Сергіївна Пономарьова,**

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування та соціально-гуманітарних дисциплін»,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ),

ORCID ID: 0000-0001-8463-821X

**Аліна Олегівна Єфіменко**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державний біотехнологічний університет, (ДБТУ),

ORCID ID: 0009-0000-0291-1797

**Світлана Володимирівна Герасименко**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ),

ORCID ID: 0009-0000-2024-5564

**ЗМІШАНЕ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ  
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

**Maryna Sergievna Ponomarova**

Ph. D. in Economics, associate Professor, associate Professor of the UNESCO department "Philosophy of human communication and social and humanitarian disciplines",

State Biotechnological University (SBTU),

ORCID ID: 0000-0001-8463-821X

**Alina Olegovna Yefimenko**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education

State Biotechnological University (SBTU),

ORCID ID: 0009-0000-0291-1797

**Svetlana Volodymyrivna Gerasimova**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education

State Biotechnological University (SBTU),

ORCID ID: 0009-0000-2024-5564

## **BLENDED AND DISTANCE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES AND EDUCATIONAL TRANSFORMATIONS**

**Анотація.** У статті розглядаються питання ролі та актуальності використання в освітньому процесі змішаного та дистанційного навчання. Визначено, що дистанційні технології включають в себе різноманітні інструменти та програмні засоби, такі як відеоконференції, веб-семінари, електронні курси, спільну веб-дошку, електронні підручники тощо. Виокремлені переваги змішаного та дистанційного навчання, до яких можна віднести більшу гнучкість у виборі часу та місця навчання, зниження витрат на дорогу до навчального закладу тощо. Проте, використання дистанційних технологій також створює певні виклики, такі як відсутність прямої взаємодії між студентами та викладачами, недостатня мотивація студентів та можливість технічних проблем з інтернет-з'єднанням.

**Ключові слова:** освіта, змішане навчання, дистанційне навчання, процес навчання, дистанційні технології, якість освіти.

**Abstract.** The article examines the role and relevance of the use of mixed and distance learning in education. Distance technologies have been identified as including a variety of tools and software such as video conferencing, webinars, e-courses, shared whiteboards, e-textbooks, etc. The advantages of mixed and distance learning are highlighted, which include greater flexibility in choosing the

time and place of learning, reducing travel costs to the educational institution, etc. However, the use of distance technologies also creates certain challenges, such as the lack of direct interaction between students and teachers, insufficient motivation of students, and the possibility of technical problems with the Internet connection.

**Keywords:** education, blended learning, distance learning, learning process, distance technologies, quality of education.

Інформаційне суспільство – це глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не має ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів, де відбувається взаємопроникнення культур, де кожному співтовариству відкриваються нові можливості для самоідентифікації й розвитку власної унікальної культури, а кожній особі – створюються сприятливі умови для всебічного розвитку [1]. Однією з ключових проблем, пов'язаних із дистанційним та змішаним навчанням, є необхідність забезпечення якості освіти та ефективної організації навчального процесу на відстані. Це вимагає від педагогів та студентів володіння відповідними технологіями та інструментами, а також організації належного моніторингу та оцінювання якості навчання. Крім того, дистанційне навчання може створювати виклики у забезпеченні соціальної ізоляції студентів та втраті їхньої мотивації до навчання.

Останні роки для України є роками глобальних змін та трансформацій в усіх її сферах та суспільному житті. Існуюча пандемія коронавірусу, а зараз повномасштабна війна, суттєво обмежили можливість дітей фізично відвідувати освітні заклади й тим самим підштовхнули освітян до пошуку нових форматів навчання. Останні дослідження та публікації в галузі дистанційного та змішаного навчання підтверджують його все більшу популярність та значущість. Деякі з останніх досліджень досліджують ефективність дистанційного навчання порівняно з традиційним навчанням. Це такі відомі дослідники дистанційного навчання як Ягупов В. В., Петренко Л. М. Кравець С. Г. [1], Бугайчук К.Л. [2], Коваль М. В. [3]. Так вчена

Мурашченко Т.В. наголошує, що дистанційне навчання сьогодні є особливо актуальним у сфері підготовки молоді, які мають різний віковий, культурний, соціальний рівень та різні мотиви навчання [4]. В праці Ярошенко Т.О. визначено чотири основні етапи, що передували та сприяли появі дистанційного навчання, а саме: комунікація за посередництвом поштового сполучення, комунікація через радіо та телебачення, спілкування за допомогою комп'ютерної техніки та засобів, спілкування через масові онлайн-курси [5]. Однак, важливо усвідомлювати виклики та проблеми, з якими стикаються студенти та викладачі в процесі дистанційного навчання, та розробляти кращі підходи для їх подолання.

Основною метою цієї статті є розгляд та аналіз загальної характеристики дистанційного та змішаного навчання, та розглянуті можливості та перспективи використання дистанційного навчання для підвищення якості освіти та розвитку суспільства в цілому.

Дистанційне навчання – це форма навчання, при якій студент і викладач знаходяться у різних місцях і взаємодіють за допомогою різних технологій. Ця форма навчання стала особливо актуальною у зв'язку з поширенням інтернету та інших технологій зв'язку. Змішана форма навчання включає комбінацію дистанційних та традиційних методів навчання. До основних недоліків дистанційки, що впливають на результати навчання, можемо виділити відсутність живого спілкування та неспроможність здобувачів самостійно опановувати матеріал. Характерною рисою сучасного суспільства є його цифровізація. Це означає, що цифрові технології охоплюють практично усі сфери життєдіяльності людини. Не є винятком і освіта. Основні форми організації освітнього процесу з погляду на цифровізацію, а саме освітній процес з використанням інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; дистанційне навчання; змішане навчання.

К. Бугайчук, досліджуючи стратегію впровадження в освітній процес змішаного навчання, виділяє низку його ознак: – це формальне навчання; – це цілеспрямований процес оволодіння знаннями, уміннями, навичками, частина



якого відбувається у віддаленому режимі; – при змішаному навчанні на всіх його етапах активно використовуються цифрові ресурси й засоби; – важливе значення має самоконтроль здобувачів освіти .

В освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти важливе місце посідають уроки виробничого навчання [6].

Дистанційне навчання - це форма навчання, при якій студенти та викладачі розташовані на різних місцях і взаємодіють між собою через різні електронні засоби, такі як відеоконференції, онлайн-курси, форуми тощо. Ця форма навчання дозволяє забезпечити доступ до освіти для більш широкого кола людей та вирішити проблему географічної віддаленості.

Змішане навчання – це сучасний та новий підхід організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, який трансформує структуру і зміст навчання, змінює ролі викладача та студента та націлений на підвищення якості освіти [7].

Дистанційні технології - це технології, які використовуються для навчання на віддаленій основі, такі як відеоконференції, електронні курси, вебінари, форуми, електронні бібліотеки тощо. У сфері дистанційної освіти діє ряд законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють її функціонування. Найбільш важливі з них націлені на забезпечення якості освіти, права учасників освітнього процесу та регулювання відносин між ними. В першу чергу це Закон України «Про освіту» визначає загальні принципи організації та функціонування системи освіти, у тому числі дистанційної; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» регулює організацію та функціонування дистанційного навчання в Україні; Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про організацію дистанційного навчання у вищих навчальних закладах» встановлює порядок організації дистанційного навчання в вищих навчальних закладах.

У сфері дистанційної освіти щорічно з'являються нові тенденції та технології, які дозволяють покращувати якість навчання та забезпечувати

більш ефективний процес навчання. Дистанційне навчання має значний потенціал для підвищення якості освіти та розвитку суспільства в цілому. Основні можливості та перспективи використання дистанційного навчання включають: доступність освіти, що може допомогти зменшити нерівності в освіті та підвищити рівень грамотності в суспільстві; гнучкість та індивідуалізація, що надає можливість індивідуалізації навчання допомагає студентам знаходити та використовувати матеріал, який найкраще відповідає їх потребам та інтересам; застосування новітніх технологій, що дозволяє покращити якість навчання та зробити його більш ефективним.

Отже, змішане та дистанційне навчання є важливим напрямком розвитку освіти, який дозволяє забезпечити доступ до навчання всім бажаючим незалежно від їх місця проживання, роботи чи інших обставин. Використання новітніх технологій дозволяє зробити процес навчання більш цікавим та зрозумілим, забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента та збільшити ефективність навчання.

#### Література:

1. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти (2019) монографія / авт. кол. В. В. Ягупов, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець та ін. / За наук. ред. В. В. Ягупова. Житомир: «Полісся». 234.
2. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів (2016) *Інформаційні технології і засоби навчання*. Т. 54, вип. 4. - С. 1-18. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN\\_2016\\_54\\_4\\_3..](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3..)
3. Коваль М. В. (2006) Електронне дистанційне і комбіноване навчання у львівських вищих освітніх закладах. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 1. 199-203.
4. Murashchenko, T. V. (2017). Змішане та дистанційне навчання як спосіб доступу до якісної освіти. *Електронне наукове фахове видання "відкрите освітнє e-середовище сучасного університету"*, (3), 283-287.

<https://doi.org/10.28925/2414-0325.2017.3.28387>

5. Ярошенко Т. О. Дистанційне навчання в системі вищої освіти: сучасні тенденції [електронний ресурс] (2019) *Інженерні та освітні технології*. Т. 7, № 4. 8-21. - doi.org/10.30929/2307-9770.2019.07.04.01

6. Пономарьова М., Должикова І., Маршуба І. (2022) Особливості фундаментації професійної освіти та формування професійної компетентності *Вісник науки та освіти*. №. 1 (1).

7. Генрі, К., Грехем, Ч., Грубер, М., Дзіюбан, Ч., Крістенсен, К., Ларсен, Р., & Миклюка, М. (2021). Змішане навчання: поняття та завдання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій, 73*.

#### References

1. Dystantsiyne navchannya v systemi profesiyno-tekhnichnoyi osvity (2019) monohrafiya / avt. kol. V. V. Yahupov, L. M. Petrenko, S. H. Kravets' ta in. / Za nauk. red. V. V. Yahupova. Zhytomyr: «Polissya». 234.

2. Buhaychuk K. L. Zmishane navchannya: teoretychnyy analiz ta stratehiya vprovadzhennya v osvitniy protses vyshchikh navchal'nykh zakladiv (2016) *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya*. Т. 54, вып. 4. - S. 1-18. - Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN\\_2016\\_54\\_4\\_3..](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3..)

3. Koval' M. V. (2006) Elektronne dystantsiyne i kombinovane navchannya u l'vivs'kykh vyshchikh osvitnikh zakladakh. *Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity*. № 1. 199-203.

4. Murashchenko, T. V. (2017). Zmishane ta dystantsiyne navchannya yak sposib dostupu do yakisnoyi osvity. *Elektronne naukove fakhove vydannya "vidkryte osvitnye e-seredovyshe suchasnoho universytetu"*, (3), 283-287. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2017.3.28387>

5. Yaroshenko T. O. Dystantsiyne navchannya v systemi vyshchoyi osvity: suchasni tendentsiyi [elektronnyy resurs] (2019) *Inzhenerni ta osvitni tekhnolohiyi*. Т. 7, № 4. 8-21. - doi.org/10.30929/2307-9770.2019.07.04.01

6. Ponomarova M., Dolzhykova I., Marshuba I. (2022) Osoblyvosti fundamentatsiyi profesiynoyi osvity ta formuvannya profesiynoyi kompetentnosti

Visnyk nauky ta osvity. №. 1 (1).

7. Henri, K., Grekhem, CH., Gruber, M., Dziyuban, CH., Kristensen, K., Larsen, R., & Myklyuka, M. (2021). Zmishane navchannya: ponyattya ta zavdannya. Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiiy, 73

УДК

**Анна Прохвато́лова**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**ПРАВА ЛЮДИНИ: ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ**

**Anna Prokhvatilova**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,  
State Biotechnological University (SBTU)

**HUMAN RIGHTS: THE FOURTH GENERATION**

Науковий керівник: О.В. Борюшкіна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Розкрито поняття покоління прав людини, конкретно-історичні умови формування та критерії класифікації поколінь прав людини. Описано поняття та сутність прав людини четвертого покоління. Показано, що в основі їх полягає незалежність особи у виборі правомірної поведінки, яка базується на автономії людини у межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії. Визначено, що права людини четвертого покоління можна звести до двох загальних типів: соматичні права та інформаційні права.

**Ключові слова:** права людини, покоління прав людини, соматичні права, інформаційні права.

**Abstract.** The concept of the generation of human rights, concrete historical conditions of formation and criteria for the classification of generations of human rights are revealed. The concept and essence of human rights of the fourth generation are described. It is shown that they are based on the independence of a person in choosing lawful behavior, which is based on the autonomy of a person within a single legal field, norms of morality and religion. It was determined that the human rights of the fourth generation can be reduced to two general types: somatic rights and informational rights.

**Key words:** human rights, generation of human rights, somatic rights, informational rights.

Із зміною віків, розвитком філософії, медицини, технічним прогресом змінюються, виникають та припиняються ті чи інші суспільні відносини. Внаслідок «наукового буму», що відбувся в середині ХХ ст. і продовжує тривати до сьогодні, перед людиною постало багато можливостей, яких до цього часу не існувало, зокрема, клонування людини, трансплантація органів, використання «віртуальної реальності», штучне запліднення, зміна статі, «генна інженерія». Право як система правових норм повинне давати адекватну відповідь на ці зміни у вигляді відповідного нормативного регулювання. Внаслідок всіх цих можливостей у людини виникають нові права, яких до цього часу не існувало. Такі права називають «четвертим поколінням» прав людини.

Права людини в тому вигляді, як ми знаємо їх зараз, розвивалися не одночасно. Вони виникають поступово, ніби хвилями чи, як частіше кажуть, поколіннями. Сучасна правова доктрина визнає чотири покоління прав людини:

- 1) громадянські та політична права – перше покоління;

2) економічні, соціальні і культурні права – друге покоління;3) «колективні» права – третє покоління;

4) соматичні та інформаційні права – четверте покоління, проте ці права є відносно новими та перебувають на стадії активного обговорення, розвитку й нормативного визначення (закріплення).

Права четвертого покоління належать до прав людини, що виникли внаслідок розвитку медицини, біології, техніки та змін у загальній моралі. Більшість прав четвертого покоління, зокрема в Україні, недостатньо регламентовано на законодавчому рівні і потребує уваги науковців та законодавця.

Четверте покоління людських прав – це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка базується на автономії людини, у межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії. До переліку новітніх прав людини належать права на:- евтаназію;- зміну статі;- трансплантацію органів;- клонування;- штучне запліднення;- вільну від дитини сім'ю;- незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами;- використання віртуальної реальності;- доступ до Інтернету.

Каталог людських прав четвертого покоління становлять дві підгрупи: соматичні права та інформаційні права. Як бачимо, новітні людські права стосуються найрізноманітніших сфер суспільних відносин. Тому проблема регламентації таких прав гостро стоїть у багатьох державах сучасного світу, зокрема в Україні. Розвивати нове покоління людських прав необхідно в напрямі визнання високого статусу особи, що наділена найвищою цінністю – свободою. Свобода людини є складною категорією, яку норма права лише констатує. Це пояснюється тим, що свобода як уявлення виникла раніше за правову норму, вона є основною категорією моральної і релігійної норм, які є первинними щодо норм права. При цьому право – це тільки констатація і закріплення можливостей особи, релігійні та моральні переконання – це внутрішня сторона поведінки особи, що виявляється у мотиві, меті дії суб'єкта.

Саме тому вчені визначили такі засади формування четвертого покоління людських прав:

- визнання високого статусу особи;- прагнення єдності норм права, моралі, релігії при визначенні поведінки як правової;
- визнання права на індивідуальність особи, що включає повагу до особливих потреб людини, які надають їй можливість бути не схожою на інших;
- установлення суверенності людини щодо держави.

Науковці констатують, що правове регулювання інституту четвертого покоління людських прав як в Україні, так і за кордоном є проблемним. По-перше, це пов'язано з особливостями самих прав; по-друге, досі серед більшості громадян, зокрема в нашій країні, простежується негативне ставлення до такого роду прав; по-третє, недостатнє правове регулювання таких прав призводить до виникнення проблем у процесі їх практичної реалізації.

Україна, прагнучи до інтеграції в Європейський Союз, не ставить під сумнів сам факт визнання прав людини, навіть тих, які сьогодні в розвинених країнах світу перебувають на етапі становлення та формування. Зокрема, це стосується й трудових прав працівників, де українська держава на законодавчому рівні підтвердила своє визнання прав четвертого покоління, зокрема тих, які стосуються індивідуальності особи. Так, в Україні забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації [12]. Тобто певні «соматичні права» людини, і, відповідно, працівника мають своє визнання та гарантуються державою.

Працюючи над підвищенням рівня гарантування реалізації прав людини в Україні, їх охорони і захисту, необхідно враховувати, що сьогоднішнє суспільство вже визнає формування четвертого покоління прав,

до якого науковці включають «усі права, що виникли внаслідок наукового прогресу, розвитку моралі, а саме всі так звані «соматичні права».

#### Література:

1. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві //Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – №. 1-18. – С. 37-47.
2. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.
3. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
4. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
5. Ковшик О.А. Покоління прав людини: поняття та загальна характеристика URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3694/1/Kovschik.pdf>.
6. Костюченко О.Є. Реалізація соціального призначення трудового права: монографія. Харків: Право, 2018. 392 с.12.
7. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
8. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Voronianskyi O. V. Problemy transformatsii politychnoi subiektnosti v postindustrialnomu suspilstvi //Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kulturolohichni nauky. – 2020. – Т. 2. – №. 1-18. – S. 37-47.
2. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskyi Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.



3. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. – 2017.
4. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
5. Kovshyk O.A. Pokolinnia prav liudyny: poniattia ta zahalna kharakterystyka URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3694/1/Kovschik.pdf>.
6. Kostiuchenko O.Ie. Realizatsiia sotsialnoho pryznachennia trudovoho prava: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2018. 392 s.12.
7. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuvannia : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
8. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК 32 (327)

**Анна Сергіївна Твердун**

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ**

**Anna Sergiivna Tverdun**

a graduate of the first (bachelor) level of higher education,

State Biotechnological University (SBTU)

**FORM OF GOVERNMENT OF UKRAINE**

Науковий керівник: О.В. Воронянський, кандидат історичних наук,  
професор кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та

соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

**Анотація.** Описано поняття, сутність та основні характеристики форми державного правління в Україні з точки зору політичної науки. Розкрито повноваження та взаємозалежність основних гілок державної влади та глави держави у їх взаємозв'язку з формами представництва. Показано основу структури виконавчої влади, засади її формування та ієрархію повноважень.

**Ключові слова:** форма державного правління, гілки влади, органи державної влади в Україні.

**Abstract.** The concept, essence and main characteristics of the form of state government in Ukraine are described from the point of view of political science. The powers and interdependence of the main branches of state power and the head of state in their relationship with forms of representation are revealed. The basis of the structure of the executive power, the principles of its formation and the hierarchy of powers are shown.

**Key words:** form of state government, branches of government, state authorities in Ukraine.

Сучасна форма державного правління визначається Конституцією від 1996 р. з поправками, прийнятими в грудні 20014р. Унітарна держава є єдина, цілісна держава, яка не має усередині будь-яких інших державних утворень і складається лише з адміністративно-територіальних одиниць без ознак державності.

Форму державного правління в Україні Конституція визначає лише в найбільш загальній формі, проголошуючи її республікою. Та чи інша форма республіканського правління — президентська, парламентарна чи змішана — в Конституції конкретно не визначається. Висновок про неї можна зробити на підставі аналізу повноважень вищих органів державної влади та їх

співвідношення, передусім стосовно такої важливої ознаки форми держави, як спосіб формування і функціонування уряду.

Найважливішим конституційним принципом є розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких діє незалежно, самостійно, у взаємодії з іншими гілками влади на засадах взаємних стримувань і противаг.

Виконавча влада — це гілка державної влади, яка направлена на виконання законів і інших нормативних актів. Вона представлена Кабінетом Міністрів України і іншими органами виконавчої влади (розділ VI Конституції). Судова влада здійснює правосуддя. Вона керується лише законом і не залежить від суб'єктивних впливів законодавчої або виконавчої влади (розділ VIII Конституції).

Особливе місце в системі органів влади займає Президент України, що є главою держави і має широкі повноваження в різних областях державного управління.

Разом із вказаними в ст. 6 Конституції гілками державної влади фактично діє і конституційно визнана контрольно-наглядова (наглядово-інспекційна) влада (Рахункова палата Верховної Ради, Генеральна Прокуратура, НАБУ та ДБР, Державна пробірна палата України). Реалізація принципу розподілу гілок влади покликана запобігти концентрації всієї державної влади в руках однієї особи або одного органу.

Для взаємних стримувань і противаг різних гілок державної влади передбачені:

— право Президента України за певних умов достроково припинити повноваження Верховної Ради або накладити вето на закон, прийнятий Верховною Радою;

— повноваження Верховної Ради України по ухваленню резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, що тягне за собою його відставку, а також по зміщенню Президента з його поста у порядку імпічменту;

— обов'язковість скасування будь-якого державного акту після того, як Конституційний Суд встановив його невідповідність діючій Конституції, а також можливість оскарження рішень органів державної влади і результату виборів Президента або депутата ради будь-якого рівня в судовому порядку.

Розподіл влади на три гілки є неповним, оскільки важливе місце в системі державної влади займають глава держави (Президент), а також контрольнонаглядові органи, що не відносяться до жодної з гілок.

Систему органів державної влади України також можна розділити по вертикалі — на центральні і місцеві органи влади. До центральних відносяться Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів і міністерства, суди. До місцевих — державні адміністрації в областях, районах, містах Києві і Севастополі. Глава держави — Президент, що обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом всезагального таємного голосування (у цьому її відмінність від парламентської форми правління, де Президент обирається парламентом) терміном на п'ять років. Президент України має досить вагомі власні прерогативи, які дозволяють йому діяти незалежно від парламенту і уряду; він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод громадян, має право розпустити парламент, призначати і звільняти деяких посадових осіб.

Президент України на основі та на виконанні Конституції і законів України видає укази та розпорядження, що є обов'язковими до виконання на території України.

За узгодженням з Верховною Радою Президент України призначає на посади і звільняє з посад Прем'єр-міністра, Генерального прокурора, за поданням Прем'єр-міністра призначає членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій.

Президент припиняє повноваження Верховної Ради, якщо впродовж тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть

розпочатися; підписує закони, прийняті Верховною Радою; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради тощо.

У свою чергу Верховна Рада призначає вибори Президента та усуває його з посади в порядку імпічменту, передбаченому ст. 111 Конституції України.

Виборним і Єдиним загальнонаціональним представницьким органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України до конституційного складу якої входить 450 народних депутатів України.

В Україні поряд з Президентом діє Прем'єр-міністр, уряд, відповідальний перед Президентом та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді.

Конституційну більшість Ради становлять 75 % голосів її депутатів. Верховна Рада обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника та заступника Голови Верховної Ради України. До повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів; вона подає Президенту України кандидатуру на призначення Прем'єр-міністра та членів уряду. За пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу Верховна Рада може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України. До складу Кабінету Міністрів входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр міністри, міністри. Кабінет Міністрів України складає свої повноваження перед новообраною Верховною Радою України. Відставку всього складу Кабінету Міністрів, за Конституцією, викликає також відставка

Прем'єр-міністра України та прийняття Верховною Радою резолюції недовіри Кабінету Міністрів України. Колегіальний орган виконавчої влади — Кабінет Міністрів і вищі суди — Конституційний Суд, Верховний Суд і Вищий Господарський Суд. Вони обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на чотири роки. Конституційний Суд України дає офіційне тлумачення Конституції України і законів України. Із цих питань Конституційний Суд приймає рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточні й не можуть бути оскаржені.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, їхній склад формують голови місцевих державних адміністрацій. Останні, у свою чергу, призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів. При здійсненні своїх повноважень вони відповідальні перед Президентом України та перед Кабінетом Міністрів, підзвітні й підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

#### Література:

1. Безрук О. О. Українське суспільство: теорія та практика демократичного транзиту/ О. О. Безрук, І. Д. Денисенко //Сучасне суспільство. – 2013. – №. 2.– С. 13-27.
2. Воронянський О. В. Історія України. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Х. : Парус, 2005. – 544 с.
3. Воронянський О. В., Зайончковський Ю. В., Романова С. С. Політологія з модулем «Україна, Європа, світ». – 2021.
4. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
5. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz.* - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.

6. Калініченко В. В. и др. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. – 2016.
7. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2014. № 7. С. 89- 94
8. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. Х. :ХНТУСГ, 2015. 392 с.

#### References:

1. Bezruk O. O. Ukrainske suspilstvo: teoriia ta praktyka demokratychnoho tranzytu/ O. O. Bezruk, I. D. Denysenko //Suchasne suspilstvo. – 2013. – №. 2.– S. 13-27.
2. Voronianskyi O. V. Istoriia Ukrainy. Navch. posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. – Kh. : Parus, 2005. – 544 s.
3. Voronianskyi O. V., Zaionchkovskiy Yu. V., Romanova S. S. Politolohiia z modulem «Ukraina, Yevropa, svit». – 2021.
4. Voronianskyi O. V. y dr. Natsionalnyi suverenitet: ukraïnskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky. – 2017.
5. Voronianskyi O. Problema subiektnosti suverenitetu v konteksti tekhnolohii zdiisnennia vlady / O. Voronianskyi // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - S. 205-209.
6. Kalinichenko V. V. y dr. Istoriia Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. – 2016.
7. Moisieieva N. I. Liudyna ta suchasnyi komunikatsiinyi prostir. Filosofiia spilkuвання : Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia. 2014. № 7. S. 89-94
8. Moisieieva N. I. Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka. Kh. :KhNTUSH, 2015. 392 s.

УДК 94(477.54) "1914/1919"

**Сергій Володимирович Фролов**

Канд .іст. наук, старший викладач  
кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та  
соціально-гуманітарних дисциплін  
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)  
ORCID: 0000-0003-2537-4650

## **ХАРКІВ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

**Sergii Volodymyrovych Frolov**

PhD in History, Senior Lecturer of the Department UNESCO «Philosophy of  
Human Communication» and social and humanitarian disciplines  
State biotechnological university (SBTU)  
ORCID: 0000-0003-2537-4650

## **KHARKOV DURING THE FIRST WORLD WAR**

**Анотація.** У статті розглянуто становище м. Харкова під час Першої світової війни. Коли патріотичний підйом початку війни змінився розчаруванням широких верств суспільства. Це було пов'язано з невдачами на фронті, наростанням соціально-економічних труднощів в тилу. На прикладі Харкова, крупного промислового, культурного, наукового центру, можна побачити з якими труднощами зіткнулась країна в цілому. Зростання цін на продукти харчування, медикаменти, паливо, житло, великий потік біженців, збільшення безробіття. Незадоволення діями як центральної так і місцевої влади. В цілому загострення соціально-економічної та політичної кризи і як наслідок Лютнева революція 1917 року.

**Ключові слова:** криза влади, війна, революція, соціально-економічна криза.

**Abstract.** At the statue, the camp of the Kharkov metro station was looked at the hour of the First Light War. If the patriotic rise to the cob of war has changed



to the disappointment of the wide sections of society. This was due to failures at the front, the growth of socio-economic difficulties in the rear. On the example of Kharkov, a large industrial, cultural, scientific center, one can see the difficulties faced by the country as a whole. Rising prices for food, medicines, fuel, housing, an influx of refugees, an increase in unemployment. All this led to dissatisfaction with the actions of both central and local authorities. In general, the socio-economic and political crisis and, as a result, the February Revolution of 1917.

**Key words:** power crisis, war, revolution, social and economic crisis.

Економіка країни в період 1910 - 1913 рр., час переходу від кризи до промислового підйому. В ці роки промисловість майже відновила (а в деяких випадках) перевищила свій докризовий рівень. Промисловий підйом відбувався насамперед за рахунок галузей важкої промисловості, особливо металургії, чорної та кольорової, паливної та частково хімічної. Зокрема в Україні видобуток залізної руди в 1910 – 1913 рр., збільшився майже в 2 рази, марганцю в 4 рази, виробництво заліза та сталі в 1,5 рази [1, с.32].

Але з початком Першої світової війни ситуація кардинальним чином змінилася. Війна зрештою призвела до загальної кризи в країні та революції. Мета статті розглянути як реагував ринок м. Харкова на війну, які зміни відбулися у промисловості та соціальній сфері.

Аналіз актуальних досліджень. Серед робіт присвячених даній темі можна назвати статтю Д. Чорного « Велике місто в роки Першої світової війни: повсякденне життя Харкова і харків'ян» (Чорний, 2014). У статті доводиться, як призов в діючу армію, поява біженців, евакуйованих, військовополонених, кримінальних елементів, зростання цін, зміни заробітної плати, дії муніципальної влади Харкова вплинули на зміну психологічного стану населення.

Коллективна наукова монографія, яка підготовлена з нагоди 350 – річчя м. Харкова «Історія міста Харкова ХХ століття» (2004), знайомить з історією

одного з найбільших міст України. В центрі уваги політичне, економічне та культурне життя у ХХ ст. Окремий розділ присвячений Харкову в роки Першої світової війни.

Заслуговує на увагу монографія «Велика війна 1914 – 1918 рр. і Україна» (2014). У книзі викладено результати новітніх досліджень ключових питань Першої світової війни 1914 – 1918 рр., яка відкрила нову епоху в історії людської цивілізації. Знайомлячись із ними, будь-хто зможе відчутти глибину збройних конфліктів, трагічність долі народів, утягнутих у них, незворотні зрушення в психології людей. Масштабність соціальних потрясінь простежується у зруйнуванні звичайного способу життя, деструктивних процесах у господарстві, погіршенні матеріального становища населення.

З кінця ХІХ ст. у світовій політиці і світовій економіці починається протистояння принципів – глобалістського та імперського. За глобалістськими принципами стояли Великобританія і з часом до неї приєдналися Сполучені Штати Америки. Йшлося про створення глобального ринку, де переміщенню товарів і прибутку ніхто не перешкоджає. На шляху створення і реалізації цього глобалістського проекту стояли великі імперії. Передусім Германська і Російська, а також Австро-Угорська і, у меншій мірі Османська. Перша світова війна привела до краху імперій, у тому числі і Російської, сприяла переформатуванню усього геополітичного простору.

Ця війна внесла істотні корективи в економічне життя східноукраїнських територій. Припинилося вивезення сільськогосподарської продукції на захід, зупинилося завезення багатьох видів товарів і сировини на ці території. Все це разом із мобілізацією робітників, привело до значного скорочення виробництва на більшості фабрик і заводів м. Харкова. Виникла необхідність швидкої перебудови господарства на потреби військового часу.

Вже, 23 липня 1914 року, відбулося екстрене засідання Харківської міської думи, присвячене вжиттю необхідних заходів, пов'язаних з війною [2]. Постановою від 27 липня 1914 року, м. Харків і Харківська губернія були оголошені на положенні надзвичайної охорони [3].

Спочатку в суспільстві відзначався патріотичний підйом. Не відчувалося нестачі в продовольчих і товарах першої необхідності. Проте, вже на початку серпня 1914 р. підскочили ціни на паливо. Так, зростає ціна на дрова на приватних складах (державних не було). Пуд дров продавали по 25 коп., вугілля по 30-35 коп. за пуд писали Харківські відомості [4].

19 серпня в Харків прибула перша партія поранених, у кількості 370 чоловік [5]. Загострилося і квартирне питання, ціни на житло виростили на 15 – 20 відсотків за рахунок поступово збільшуваної кількості біженців. Тривожні симптоми наближення кризи проявилися і в промисловості. Зі зменшенням обсягу замовлень на багатьох підприємствах міста почалося масове скорочення робітників. Наприклад, на заводі Фон-Дитмара, до вересня із загальної кількості зайнятих 200 чоловік, залишилося не більше 50 – 60 чоловік [6]. У найбільшій міській друкарні Дарре до війни працювало близько 200 чоловік складачів і друкарів, до середини вересня залишилося не більше 100 [7]. При низькій заробітній платі 30 - 35 крб. в місяць. Некращі йшли справи і на цукерковій фабриці Романенко, де кваліфіковані робітники отримували 20 - 25 крб. [8].

Скрутне становище склалося і на заводах Гельферих-Саде і Мельгозе. До війни на заводі Гельферих -Саде працювало 1500 чоловік, а до вересня залишилося не більше 500, при низькій заробітній платі від 90 коп. – 1 крб. 20 коп. Але найсильніше постраждав металургійний завод Мельгозе. З 400 робітників зайнятих до війни, до вересня залишилося не більше 100, та і ті працювали не повний тиждень, що відбивалося на заробітній платі. Якщо до війни слюсар отримував від 1 крб. 10 коп. до 1 крб. 60 коп., а в деяких випадках і до 2 крб. (у день), то з початком війни заробіток складав від 2 крб. 80 коп. до 3 крб. 60 коп. (у тиждень) [9]. Якщо робітники цих заводів були переважно вихідцями з сіл і, після скорочення виробництва могли повернутися додому, то положення майстрових, що порвали зв'язки з селом було катастрофічним.

Проте, далеко не усі заводи знаходилися в скрутному становищі. Так, на Харківському паровозобудівному заводі (ХПЗ) справи йшли зовсім непогано, робітники працювали понаднормово. (Багато в чому це пов'язано із статусом заводу, який знаходився на балансі держави). Перша світова війна призвела до загострення соціально-економічних та політичних проблем в країні, і Харкові зокрема. Початок було покладено 1915 році, зростанням цін на продовольчі та побутові товари, медикаменти, паливо, житло та ін. Так, к порівнянні з довоєнними, ціни у червні 1915 року зросли: на хліб на 16 – 20 %; керосин 34 %; вугілля 46 – 50 %; цукор 39 % [10]. Але не лише війна робила згубний вплив на економіку Харкова. Чи малої шкоди завдавала і «міська бюрократична машина». Війна приймала затяжний характер, що вимагало коригування соціально-економічної політики уряду. На заклик Петроградського з'їзду промисловців відгукнулися усі великі центри Росії. У Москві, Харкові, Одесі, Ризі були створені військово-промислові комітети.

11 червня 1915 року відбулося перше засідання Харківського виконавчого військово-промислового комітету. Де, було поставлено питання про перевід харківських заводів на випуск військової продукції : шрапнелі, дистанційних трубок, дроту, підків та ін.[11]. На початку ХХ століття Харків був найбільшим науковим і освітнім центром країни. Великі механічні майстерні технологічного інституту було вирішено притягнути для виготовлення снарядів і військового спорядження. Ці майстерні мали хорошу матеріальну базу: ливарний відділ, 34 верстати, власну електростанцію і, на думку фахівців «могли виготовляти в день до 70 шрапнельних верстатів і інше озброєння» [12].

З початком нового 1916 року ряд підприємств Харкова пішли на скорочення виробництва із-за нестачі палива, сировини і робочих рук. За даними фабричної інспекції Харківської губернії, за час з 1 січня по 1 липня 1916 року, 121 підприємство вимушено було скоротити виробництво. Фабрика Південноросійського товариства прядивної і канатної промисловості, скляний завод Ливенгофского Суспільства, фабрика

Товариства Кузнєцова та ін. [13]. Скоротили своє виробництво три машинобудівних заводи: Мельгозе, Блейхнера і Ейхнера, Товариства Шапара [Там само]. В цілому можна сказати, що 95 підприємств скоротили своє виробництво, звільнивши більше шести тисяч чоловік. В той же час, 33 підприємства Харківської губернії зуміли розширити своє виробництво, завдяки виконанню військових замовлень. До місцевих підприємств, що працювали на оборону підключалися й евакуйовані з інших районів. У червні 1916 року в Харкові були введені картки на цукор. Газета «Южный край» писала: «За чотири дні, починаючи з першого дня Успенського посту, продукти подорожчали в декілька разів» [14].

Лютнева революція 1917 року внесла помітне пожвавлення в життя міста. На заводах і фабриках проходили мітинги, жваво обговорювалися події що відбувалися в країні. Активізувався страйковий рух і діяльність політичних партій. Проте незабаром ейфорія змінилася розчаруванням і зростанням невдоволення новою владою. На підприємствах міста тривало скорочення персоналу. Одним з перших заводів де це сталося був Гельферих-Саде. Заводоуправління внаслідок недоліку сировини, низької продуктивності праці, збитковості підприємства, небажання робітників допускати до роботи деяких майстрів і службовців, вирішило завод закрити. 24 серпня 1917 року було вивішено оголошення про розрахунок з 7 вересня 1917 року усіх працівників: 2264 робітників і 200 службовців [15, арк.10]. На заводі Бергейгейма було звільнено понад 300 робітниць. Завод Блейхнер і Ейхнер, що перейшов до військового відомства, також збільшив армію безробітних.

З 24 липня 1917 року в Харкові були введені хлібні картки. До кінця липня вирости ціни на паливо і продукти харчування. Заробітна ж плата не встигала за зростанням цін на житло і продукти першої необхідності. До осені 1917 р. закрилися найбільші заводи міста: «Загальна електрична кампанія» і «Харківський паровозобудівний завод», що ще більше загострило соціально-економічну ситуацію в місті.

Перша світова війна стала важким випробуванням для України і для Харкова зокрема. Скорочувалося виробництво, падала продуктивність праці, галопувало зростання цін, росло безробіття, загострилася житлова криза. Усе це привело, з рештою, до потужних соціальних потрясінь 1917 року. Не можна назвати задовільною і діяльність міської влади. Їх рішення часто запізнювалися, були неефективними, носили половинчастий характер. Усе це привело, зрештою, до потужних соціальних потрясінь 1917 року.

#### Література:

1. (2005). Енциклопедія історії України : в 10 т./ ред. рада: В.М. Литвин (гол.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наукова думка. Т. 9. 300.
2. *Харьковские ведомости*. 1914. 24 июля.
3. *Харьковские ведомости*. 1914. 27 июля.
4. *Харьковские ведомости*. 1914. 9 августа.
5. *Харьковские ведомости*. 1914. 20 августа.
6. *Утро*. 1914. 19 сентября.
7. *Утро*. 1914. 22 сентября.
8. *Утро*. 1914. 23 сентября.
9. *Утро*. 1914. 1 ноября.
10. *Харьковские ведомости*. 1915. 24 июня.
11. *Утро*. 1915. 15 июня.
12. *Утро*. 1915. 21 июня.
13. *Южный край*. 1916. 8 октября.
14. *Южный край*. 1916. 5 августа.
15. Державний архів Харківської області. Ф. 922. Оп.1. Спр.199.

#### References:

1. (2005) *Entsyklopediye istoriyi Ukrayiny: v 10 t./red.rada: V.M. Lytvyn (hol) ta in.;* In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. Kyiv: Naukova dumka. T.9.300
2. *Khar`kovskiye vedomosti*. 1914. 24 iyulya.
3. *Khar`kovskiye vedomosti*. 1914. 27 iyulya.
4. *Khar`kovskiye vedomosti*. 1914. 9 avgusta.

5. *Khar`kovskiye vedomosti* .1914. 20 avgusta.
6. *Utro*. 1914. 19 sentyabrya.
7. *Utro*. 1914. 22 sentyabrya.
8. *Utro*. 1914. 23 sentyabrya.
9. *Utro*. 1914. 1. noyabrya.
10. *Khar`kovskiye vedomosti*. 1915. 24 iyunya.
11. *Utro*. 1915. 15. iyunya.
12. *Utro*. 1915. 21. iyunya.
13. *Yuzhnyy kray*. 1916. 8 oktybrya.
14. *Yuzhnyy kray*. 1916. 5 avgusta.
15. Derzhavnyi arkhiy Kharkivs`koy oblasti. F. 922. On.1. Spr. 199.

УДК 343.8

**Юрій Вікторович Шинкарьов**

кандидат юридичних наук, доцент

в.о. завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін, трудового та аграрного  
права факультету менеджменту, адміністрування та права

Державного біотехнологічного університету

<https://orcid.org/0000-0003-1173-7975>

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСАД**

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ**

**Yurii Shynkarov**

candidate of legal sciences, associate professor

Acting Head of the Department of Civil and Legal Disciplines, Labor and Agrarian

Law, Faculty of Management, Administration and Law

State Biotechnological University

## CONCERNING THE DETERMINATION OF THE TYPES OF SPECIAL RULES FOR THE APPOINTMENT OF PUNISHMENT

**Анотація.** У представленій роботі аналізуються положення чинного Кримінального кодексу України які можуть бути віднесеними до спеціальних засад призначення покарання. Визначаються окремі проблеми щодо визначення окремих норм чинного Кримінального кодексу України як спеціальних засад призначення покарання.

**Ключові слова:** кримінальне покарання, загальні засади призначення покарання, спеціальні засади призначення покарання.

**Abstract.** The presented work analyzes the provisions of the current Criminal Code of Ukraine, which can be classified as special grounds for imposing punishment. Certain problems are identified regarding the definition of certain norms of the current Criminal Code of Ukraine as special grounds for imposing punishment.

**Key words:** criminal punishment, general principles of punishment, special principles of punishment.

У сучасній кримінально-правовій літературі значна увага приділяється дослідженню інституту призначення покарання. Це є абсолютно зрозумілим, оскільки саме в процесі призначення покарання здійснюється правова оцінка уповноваженими держаними органами суспільної небезпечності як вчиненого діяння, так і особи яка його вчинила. А тому, науковий аналіз нормативних положень, що містяться у чинному КК України і які регулюють засади призначення покарання набуває особливого значення. Згідно чинного КК України, правове регулювання порядку призначення покарання покладається на Розділ XI «Призначення покарання». Базовими при цьому є положення ст. 65 КК України «Загальні засади призначення покарання». Правила, що містяться у вказаній статті застосовуються у всіх без виключення випадках



призначення покарання, що і робить, їх, відповідно, - загальними. Але, поруч із ними, виділяють і спеціальні засади призначення покарання, що в цілому відповідає існуючим тенденціям у сучасному кримінальному праві. Спеціальні засади призначення покарання, на відміну від засад загальних – застосовуються тільки у чітко визначених законом випадках – тільки при наявності окремо, чітко визначеної ситуації, або у разі засудження окремого кола осіб. Власне це і робить ці засади спеціальними. Вони взаємодіють із засадами загальними, доповнюють певним чином їх, удосконалюючи механізм призначення покарання для максимального забезпечення дотримання принципу диференціації та індивідуалізації покарання.

В сучасній науковій літературі можна виділити групу вчених, у роботах яких знайшов своє місце науковий аналіз окремих аспектів спеціальних засад призначення покарання. Серед них можна виокремити: В.С. Ворону, О.О. Дудорова, Д.С. Попія, А.М. Ященка та ін. Але, незважаючи на все більш зростаючу увагу, що приділяється дослідженню спеціальних засад призначення покарання у сучасному науковому просторі, на жаль, далеко не всі проблемні питання є розглянутими та вирішеними. Одним і таких питань є питання правової природи спеціальних засад призначення покарання, що спостерігається, ще раз необхідно підкреслити - незважаючи на, в цілому, загальну підтримку ідеї про необхідність виокремлення субінституту спеціальних засад покарання. Відкритим залишається питання – що ж саме треба вважати такими засадами. Які ж обставини роблять ці правила спеціальними. Саме визначення наукового підходу до віднесення окремих положень чинного Кримінального кодексу України до спеціальних засад призначення покарання і виступає метою представленої роботи.

Ідея, що спеціальними засадами призначення покарання необхідно вважати будь-які правила, що знаходяться за межами ст. 65 КК України «Загальні засади призначення покарання» є достатньо розмитою. Вона не дає розуміння того, як правильно формувати систему спеціальних засад призначення покарання. Як вважається, до системи спеціальних засад

призначення покарання необхідно вносити тільки саме правила призначення покарання, що знаходяться за межами загальних засад – тільки ті положення – які безпосередньо впливають на вид чи розмір покарання що призначається.

Так, наприклад, чи є спеціальною засадою призначення покарання положення, передбачені ч.2 ст.20 КК України «Обмежена осудність»: «Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру». Як ми бачимо, у відповідній частині ст. 20 КК України вказується, що визнання особи обмежено осудною *враховується* судом при призначенні покарання. Чи дозволяє факт зобов'язання суду враховувати обмежену осудність при призначенні покарання говорити про те, що це є спеціальною засадою? Є серйозні сумніви. Вказане не містить правил чи додаткових методик призначення покарання, а лише містить вказівку на певні обставини, що підлягають урахуванню. Хоча деякі вчені відносять вказане до спеціальних засад призначення покарання. І такі випадки не поодинокі.

Класичною спеціальною засадою призначення покарання може вважатися положення, викладене у ч.3 ст. 43 КК України «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації». У вказаній нормі зазначається: «Особа, яка вчинила злочин, що передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин». Так, вказане відповідає ознакам спеціальної засади призначення покарання: не міститься у положеннях ст. 65 КК України «Загальні засади призначення покарання»; уточнює загальні засади, встановлюючи додаткові правила призначення покарання (визначаючи заборону на застосування певного виду покарання та

встановлюючи кратність до максимально можливого строку конкретизованого виду покарання за злочин –  $\frac{1}{2}$ ).

Такий саме підхід спостерігається і при нормативному регулюванні порядку призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення. Так у ч.ч. 2,3,4 ст. 68 КК України «Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті» зазначається: «2. За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

3. За вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

4. Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114<sup>2</sup>, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу».

Як можна побачити з запропонованого прикладу, знову встановлюється або кратне обмеження у розмірі покарання, що може бути призначено, а саме  $\frac{1}{2}$  максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання або не більше  $\frac{2}{3}$  максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання. Такі додаткові правила знов таки ідеально вписуються у концепцію розуміння спеціальних засад призначення покарання, як і обмеження у застосуванні найбільш суворого виду кримінального покарання – довічного позбавлення волі за вчинення готування або замаху (окрім зазначених у законі випадків). Але при цьому, знов таки викликає питання

віднесеності до спеціальних засад призначення покарання положень ч.5 ст. 68 КК України, де зазначається: «При призначенні покарання співучасникам кримінального правопорушення суд, керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, враховує характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення». Чи відноситься обов'язок суду *врахування* характеру і ступеня участі кожного співучасника у вчиненні кримінального правопорушення до спеціальних засад призначення покарання. Адже ніяких конкретних додаткових правил ця вимога безпосередньо не встановлює. Хоча при цьому вказана вимога виходить за межі положень, передбачених ст. 65 КК України.

Звідси, необхідно підсумувати і винести на широкий науковий розгляд питання: чи необхідно рахувати вимоги законодавця щодо урахування судом певних обставин до спеціальних засад призначення покарання. При цьому встановлення випадків кратного зменшення розміру покарання не може викликати сумнівів і повинно однозначно сприйматися як спеціальна засада призначення покарання. Як видається – з одного боку – зобов'язання урахування обставин такого роду не міститься у положеннях ст. 65 КК України, а отже виходять за межі загальних засад призначення покарання, а з іншого – безпосередньо саме конкретних додаткових правил не встановлюють. Чи охоплюється таке урахування терміном засада призначення покарання? Як вважається, ці питання заслуговують на подальшу наукову розробку і дослідження.

## ЗМІСТ

1. **Анастасьєва О.А., Ємельянова Є.С.** CHALLENGING PROJECT WORK IN THE ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES COURSE IN DISTANCE LEARNING MODE **3**
2. **Антощенкова В.В., Дейнега М.В.** СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ **12**
3. **Бондар Н.О.** РАДЯНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ В'ЯЗНІВ СУМЛІННЯ: НА ОСНОВІ ЗВІТІВ 1975-1979 РОКІВ AMNESTY INTERNATIONAL **19**
4. **Борюшкіна О.В.** ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ **28**
5. **Варипаєв О.М., Міносян А.С.** ФІЛОСОФІЯ ЇЖИ ЯК МАНІФЕСТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ **37**
6. **Воронянський О.В.** ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ПОСТМОДЕРНУ ЯК ПРИЧИНА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН **48**
7. **Гончарова О.С., Брагін Ю.А., Брагіна Т.М.** ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ **57**
8. **Грабар Н.Г.** АЛЬТЕРНАТИВА ДИСЦИПЛІНАРНИХ КУРСІВ СОЦІАЛЬНО-МОЛОДІЖНОГО ВЕКТОРА **64**

9. **Данченко І.О., Тюріна В.О.** ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК БАГАТОРІВНЕВА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ **70**
10. **Єфіменко А.О., Герасименко С.В., Засядьвовк А.О., Золотарьова С.А.** ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ **77**
11. **Кайол М.О.** ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ НАЦІЇ (науковий керівник: канд. іст. н., проф. Воронянський О.В. ) **84**
12. **Кобелєва Д.Л.** РЕЛІГІЯ ДАНИХ: СНАТ GPT ТА ДОБА ДАТАЇЗМУ **89**
13. **Краснік С.Є.** УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (науковий керівник: канд. іст. н. Лапченко А.С.) **97**
14. **Кріштопа В.О.** ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ВІДЧУЖЕННЯ" В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (науковий керівник: докт. екон. н., проф. Моїсєєва Н.І. ) **103**
15. **Лапченко А.С.** УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ ЗА КОРДОНОМ, ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ СЕГМЕНТ В УМОВАХ ВІЙНИ **107**
16. **Мазоренко М.О.** ФЕНОМЕН СЕЛЕБРІТІ **113**
17. **Моїсєєв Р.В.** ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ: МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЗА УМОВ СЕРЕДОВИЩА КОНКУРЕНЦІЇ (науковий керівник: канд. іст. н., проф. Воронянський О.В.) **125**

18. **Моїсєєва Н.І., Кобелєва Д.Л.** РОЛЬ КАФЕДР ЮНЕСКО У **131**  
ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ  
СЕРІЇ СЕМІНАРІВ ЮНЕСКО ЩОДО МАЙБУТНЬОГО  
ОСВІТИ, 2023 РІК)
19. **Ніколаєв А.** МЕТОДИ ПОЛІТОЛОГІЇ (науковий керівник: **138**  
канд. іст. н., проф. Воронянський О.В.)
20. **Оболенцев Я.П.** ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ **143**  
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ  
ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ (науковий керівник: канд. іст. н.,  
доцент Бондар Н.О. )
21. **Пономарьова М.О., Єфіменко А.О., Герасименко С.В.** **148**  
ЗМІШАНЕ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ  
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ОСВІТНІХ  
ТРАНСФОРМАЦІЙ
22. **Прохватілова А.** ПРАВА ЛЮДИНИ: ЧЕТВЕРТЕ **155**  
ПОКОЛІННЯ (науковий керівник: канд. соц.н., доцент  
Борюшкіна О.В. )
23. **Твердун А.С.** ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ **160**  
УКРАЇНИ (науковий керівник: канд. іст. н., проф.  
Воронянський О.В.)
24. **Фролов С.В.** ХАРКІВ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ **167**
25. **Шинкарьов Ю.В.** ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ **174**  
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Наукове видання

STUDIA SLOBOZHANICA:

Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції

«СЛОБОЖАНСЬКИЙ ГУМАНІТАРІЙ – 2023»

(Харків, ДБТУ, 6 квітня 2023 р.).

Всі статті подаються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність опублікованих матеріалів та цитувань несуть автори публікацій.